

BİLİM 90 TARZ

BSV

30
yıl
BİLİM
VE
SANAT
VAKFI

2016

AHMET
DAVUTOĞLU'NDAN

YENİ
KİTAP

MEDENİYETLER
VE ŞEHİRLER

MEDENİYETLER
VE
ŞEHİRLER

AHMET
DAVUTOĞLU

KUREYAYINLARI

Tel 0212.520 66 42
Faks 0212.520 74 00
satis@kureyayinlari.com

facebook.com/kureyayinlari
twitter.com/kureyayinlari

www.kureyayinlari.com

BÜLTEN

Ocak-Nisan 2016
Yıl 27 Sayı 90

Yayın Kurulu

Serhat Aslaner, Neslihan
Demirci, Faruk Deniz, Özgür
Dikmen, Eyüp Süzgül,
İsa İlkey Karabaşoğlu

Tasarım

Zeyd Karaaslan
Mizanpaj
Nurgül Orhan

Baskı

Şenyıldız Matbaacılık

Gümüüşsuyu Cad. No: 3, Kat: 2
Topkapı - İstanbul
Sertifika No. 11964
Tel: (212) 483 47 91

Vefa Cad. No. 41
34134 Vefa İstanbul
Tel 0212. 528 22 22 pbx
Faks 0212. 513 32 20
bsv@bisav.org.tr
twitter.com/bisavorgtr
facebook.com/bisavorgtr
youtube.com/bisavorgtv
www.bisav.org.tr

Ücretsizdir. Dört ayda bir yayınlanır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

Merhaba,

Bilim ve Sanat Vakfı'nın 30. yılındaki ilk Bülten'le huzurlarınızdayız. Yenilenmenin verdiği dingin bir enerjiyle hazırladığımız *Bülten 90*, Ocak - Nisan 2016 tarihleri arasındaki faaliyetlerin değerlendirmelerini içeriyor. Programlarımıza dair değerlendirme yazılarını yepyeni bir formatta beğeninize sunuyoruz. 1990'daki ilk merhabamızdan bugüne *Bülten* serencamımızı da sayfalarımız arasında bulacaksınız.

Baharı geride bıraktık. Bilim ve Sanat Vakfı'nda geçtiğimiz dönem bahar seminerleri, araştırma merkezimizin hazırladığı yuvarlak masa toplantıları, atölyeler ve paneller gibi akademik toplantıların yanında, Turgut Cansever Hocamızın 7. vefat yılı münasebetiyle düzenlediğimiz "Bir Şehir Kurmak ve Yeni Bir Gündem İnşa Etmek" başlıklı panel de faaliyetlerimiz arasında yerini aldı. Ayrıca alanında bir ilki gerçekleştiren *Medya ve İletişim Çalışmaları Çalıştayı*'na ev sahipliği ettik. "2015'te Türkiye Ekonomisi" ve "2015'te Türk Dış Politikası", iz bırakan diğer panel başlıklarıydı. Ayrıntılar, ilerleyen sayfalarda okuyucusunu bekliyor.

Bilim ve Sanat Vakfı'nda Nisan ayından itibaren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın katkılarıyla *2016 Uluslararası Öğrenciler İhtisas Programı* seminerleri başladı. Programın ilk dönem seminerleri tamamlandı.

Yaz döneminde 18-24 yaş arasındaki gençlere yönelik, Gençlik ve Spor Bakanlığı destekli yeni bir projenin müjdesini de verelim. 11 Temmuz - 1 Ekim 2016 tarihleri arasında sürdürülecek *Sinemaya Genç Adımlar* belgesel sinema atölyesi, İstanbul Şehir Üniversitesi ortaklığı ve Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Marmara Medya Merkezi teknik desteği ile yürütülecek.

Mola sayfalarımızda Ramazan ikliminden iki yazı; Refik Halid Karay'dan bir gazete fıkrası ve Tanpınar'ın *Mahur Beste*'sinden tadımlık parçalar, umarız bir anlığına da olsa, bizi edebiyatın mümbit ülkesine götürür. Vefat yıldönümü vesilesiyle bugünlerde hasretle andığımız Cahit Zarifoğlu'nun Avrupa seyahati sırasında tuttuğu günlüğünden 1967 yılında Almanya'nın Calw şehrindeki notlarına yer verdik.

Hayırlı bayramlar. Güz döneminde buluşmak dileğiyle.

Hayırdan kalın.

2

Bülten

4

Havadis

9

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

39

Mola

42

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

76

Mola

78

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

104

Mola

107

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

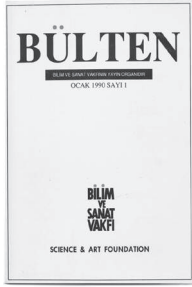
125

2016
Bahar Dönemi
Seminer
Listesi

BSV Bülten

90. SAYIYA ULAŞTI

Ocak 1990 sayı: 1

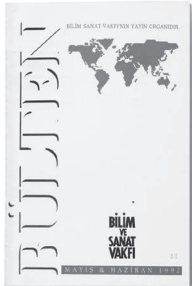
Allah'ın rahmeti ve selamı üzerinize olsun. Hepinizin bildiği gibi şu ana kadar faaliyetlerini değişik kuruluşların salonlarında sürdüren vakfımız Ekim 1989 tarihinden itibaren yeni merkezine taşındı. Bu adım hem sürdürdüğümüz faaliyetleri bir çatı altında toplayabilme hem de tasarlanan faaliyetlerin alt yapı çalışmalarını hızlandırma imkânı sağladı.

Böylece, uzun süredir düşünülen bülten çalışmasının hazırlıklarını hızlandırdık. Gerekli teknik donanımı hazırladık ve her ay çıkarmayı tasarladığımız bültenin ilk sayısını sizlere ulaştırma imkânına kavuştuk.

Mayıs-Haziran 1992 sayı: 23

Peygamber Efendimiz (sav.) aynaya baktığında, "Allah'ım suretimi güzelleştirdiğin gibi içimi de güzelleştir" diye dua edermiş. Yeni kavuştuğu çehresiyle bülten için de aynı duayı edelim istiyor ve katkılarınızı bekliyoruz.

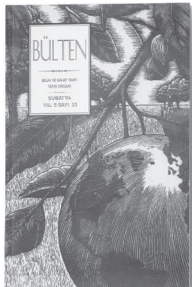

Şubat 1994 sayı: 33

Biçim açısından yenilenmiş bir bültenle karşınızdayız. Yeni sayfa düzenini ve kapak stilini beğeneceğinizi umuyoruz.

Vakfımızın çalışmalarından sizi haberdar etmek amacıyla bu sayı yeni bir sayfa açıyoruz. Cumartesi sohbetlerinde bazı toplantıların özetlerini bulacaksınız.

Ramazan Bayramınızı şimdiden tebrik eder "bayram içre bayramlar" diliyoruz.

Ocak-Şubat 1997 sayı: 38

95'in baharında sizlere son kez ulaştığımız. Bizim de tahmin etmediğimiz kadar uzun bir fasiladan sonra yine sizlerle.

Bu zaman süresince Bülten değişik bir hüviyete bürünebilir mi, bürünmeli mi, evrim geçiren dergi mi olmalı yoksa devrim geçirip bambaşka bir şey mi olmalı arayışları bu fasılının sebebi hikmetidir.

Elinizdeki bu sayımız firakın nihayete erdiğinin müjdecisidir. Bülten yine bülten olarak kalıyor.

Mart-Nisan 2000 sayı: 47

Sürdüreğediğimiz seminerler ve yayınlarımızın Bülten de dahil olmak üzere aylık olma ve ardından doğruyu eyleyebilme gayretlerimizin bir ifadesi olmasını arzu ediyoruz.

Haydi bazı hususları kendimize layık addettiğimizi varsayalım, ama doğruyu eyleyebilme gayretlerimizin yetersiz kaldığı da aşikar.

Önümüzdeki sayı hasbihalimize kaldığımız yerden devam etme ümidiyle.

Ocak-Nisan 2006 sayı: 60

BSV Bülten'in 60. sayısı ile karşınızdayız. Bu sayı ile birlikte on altı yılı geride bırakmış oluyoruz.

Elinizdeki bu *Bülten* ile birlikte yedinci kez tasarım değişikliğine gitmiş oluyoruz. Biçim ile öz arasındaki hassas dengenin farkında olarak içeriği, insanda hoşça giden bir duygu, bir etki uyandıracak şekilde sunduk. Bu teşebbüste isabet kaydedip kaydetmediğimizi elbette okuyucularımızın hüsnünazarlarına bırakıyoruz.

Mayıs-Ağustos 2009 sayı: 70

BSV Bülten'in Ocak 1990'da başlayan yolculuğunun 70. sayısı ile karşınızdayız. Bu sayı, çoğunlukla, Türkiye'de soru(n)ların uykuya daldığı yaz rehaveti mevsiminde yapılan faaliyetleri kapsıyor. Bu dönemde yapılan Yuvarlak Masa Toplantılarında 50'den fazla ilim adamı, akademisyen ve sanatçı ağırladık.

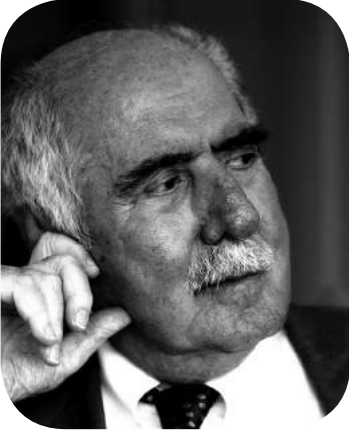
Bilim ve Sanat Vakfı'nın 16-17 Ekim 2009 tarihinde başlayacak 40. Dönem seminerlerinin heyecanını yaşarken, bir kez daha, kapımızın ve gönlümüzün bilgiyi dert edinen, talep eden her kuşaktan kişiye açık olmaya devam edeceğini bir not olarak bu sayfalara kaydediyoruz...

Ocak-Nisan 2014 sayı: 84

BSV Bülten'in, Bilim ve Sanat Vakfı'nın Ocak-Nisan 2014'te düzenlediği faaliyetleri kapsayan 84. sayısı ile karşınızdayız.

Havadis

Mimar Turgut Cansever Vefatının 7. Yıldönümü Münasebetiyle Yâd Edildi

Muhakkik mimar Turgut Cansever'in 7. vefat yılı münasebetiyle Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen ve koordinatörlüğünü Halil İbrahim Düzenli'nin yaptığı "Bir Şehir Kurmak ve Yeni Bir Gündem İnşa Etmek" isimli panel Yunus Uğur, Aynur Can ve Mehmet Öğün'ün katılımıyla gerçekleştirildi. Bir anma programı olmanın ötesinde, en önemli meselelerimiz arasında yer alan şehirlerimizin Turgut Cansever vesilesiyle yeniden gündeme taşınması hedefini taşıyan panelde, Cansever'in ilmi çalışmalarının şehircilik çalışmaları açısından önemi üzerinde duruldu.

Medya ve İletişim Çalışmaları Çalıştayı

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi bünyesinde 1-2 Nisan 2016 tarihlerinde "Türkiye'de Bir Akademik Alanın Doğuşu: Medya ve İletişim Çalışmaları" üst başlıklı bir çalıştay düzenlendi. Çalıştayda, Türkiye'de medya ve iletişim çalışmalarının akademi bünyesinde müstakil bir alana dönüşme çabalarının ilk evresi olarak değerlendirebilecek 1950-1980 dönemi ile 1950 öncesi dönemin tecrübe ve bilgi birikimini merkeze alan çeşitli tebliğlere yer verildi. Çalıştayın odağını ise, Türkiye'de medya ve iletişim çalışmalarının düşünce kaynakları, kuramsal ve metodolojik problemleri, bu alanda üretilen bilginin niteliği ile onun entelektüel-toplumsal karşılığı ve bu süreçte rol alan akademisyenler oluşturdu.

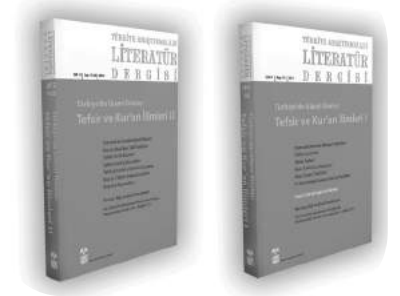
2016 Bahar Dönemi Seminerleri Yapıldı

Bilim ve Sanat Vakfı'nın geleneksel hale gelen seminerlerinin 53. dönemini geride bıraktık. Tarih, Siyaset, Sinema, Eğitim, Uluslararası İlişkiler, Sosyal Teori, Felsefe, Din, Edebiyat, Sanat, İktisat, Müzik, Mimari gibi farklı disiplinlerden 32 seminerin yer aldığı 2016 Bahar Dönemi Seminerleri 5 Mart-9 Nisan tarihleri arasında altı haftalık bir süreç olarak gerçekleşti.

TALİD Türkiye'de İslami İlimler: Tefsir ve Kur'an İlimleri I-II çıktı!

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD) Türkiye'de İslami İlimler üzerine yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen bir seri üzerine çalışmalarını sürdürüyor. Serinin ilk ayağını oluşturan sayılar, *Tefsir ve Kur'an İlimleri* başlığıyla iki cilt halinde yayınlandı. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine "Türkiye'de İslami İlimler" üst başlığıyla yayınlanacak olan Hadis, Fıkıh, Kelam ve Tasavvuf başlıklı sayılar oluşturacak. Raflarda yerini alan *Tefsir ve Kur'an İlimleri* sayıların sunuş yazıları, içindekiler ve makale özetlerine www.talid.org sitesinden ulaşabilirsiniz.

Öte yandan TALİD'in önceki 17 sayısının tüm makalelerini web sitesine kısa bir üyelik işleminin ardından PDF olarak indirebilirsiniz. Eski sayı ve makaleler aynı şekilde derginin academia.edu hesabında da online olarak sunulmaktadır: <https://bisav.academia.edu/talid>

Hayal Perdesi 50 ve 51. Sayıları Çıktı

The Hateful Eight kapaklı 50. sayıda Özcan Alper ve Faruk Hacıhafızoğlu ile yapılan söyleşiler yer alıyor. 2015 yılında Türk sinemasının genel görünümü tematik, sektörel ve istatistiki olarak inceleniyor. *Portre* sayfalarında son olarak *Gençlik* filmiyle gündeme gelen Paolo Sorrentino var. Ayrıca *Hayal Perdesi* yazarları 2015'te izledikleri en iyi filmleri sizler için sıralıyor. Coen Kardeşler'in kapak olduğu 51. sayıda Celil Civan yönetmenlerin sinemasındaki tekrarlayan temaların izini sürüyor. Dergide Atalay Taşdiken, Cevdet Ereğ ve Esmem Madra ile gerçekleştirilen söyleşiler bulunuyor. *Oscar 2016* sayfalarında ise aday olan filmler, Akademi'nin filmlere yaklaşımı ve ödüllerin Amerikan siyasetiyle ilişkisi değerlendiriliyor.

2015'te Türk Dış Politikası Paneli

Küresel Araştırmalar Merkezi tarafından 2015 yılı Türk dış politikasının değerlendirilmesi amacıyla düzenlenen panel 19 Aralık Cumartesi günü vakıf merkezimizde gerçekleşti. Alana dair tespit ve analizlerin paylaşıldığı panelin oturum başkanlığını Doç. Dr. Mesut Özcan üstlenirken Prof. Dr. Gülnur Aybet, Doç. Dr. Emre Erşen ve Doç. Dr. Şaban Kardeş konuşmacı olarak katılım sağladı.

Sözlü Tarih Projesi Hedefe İlerliyor

Bilim ve Sanat Vakfı ile İstanbul Şehir Üniversitesi ortaklığı ve İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle 1 Eylül 2015'te başlayan ve 31 Ağustos 2016'da sona erecek olan *Sözlü Tarih Araştırmaları Veritabanı ve İstanbul'un Mekansal ve Kültürel Çeşitliliğine Yönelik Uygulama Örnekleri* (STA) projesinde sekiz ay geride kaldı.

BİSAV'da alanında uzman dört hocayla gerçekleştirilen dört haftalık eğitim programına ilgi yoğundu. İstanbul, İstanbul Bilgi ve İstanbul Şehir Üniversitelerinden sekiz akademisyen ve bir kütüphane uzmanı ile toplanan Danışma Kurulu'nun sunduğu teklif ve tavsiyeler proje ekibi tarafından uygulanmaya başladı.

Projenin önemli bir hedefi olan sözlü tarih veritabanı oluşturma çabası ile daha sonraki sözlü tarih görüşmelerine örnek teşkil edecek sözlü tarih çekimleri başladı çalışmalar sürüyor.

Proje için birçok üniversite ve araştırma kurumu tarafından kullanılan uluslararası "DSpace Sistemi" kuruldu. BİSAV'ın yaptığı sözlü tarih görüşmeleriyle farklı kurum ve kişilerin yaptığı sözlü tarih görüşmeleri veritabanına dahil ediliyor. Ayrıca sözlü tarih çalışmalarına ilgili kitaplar, tezler ve makaleler de bu veritabanında kayıt altına alınıyor. İstanbul'un mekansal ve kültürel çeşitliliğini yansıtacak en az 30 kişiyle yapılacak görüşmelerin büyük bir kısmı tamamlandı.

2016 BİSAV Uluslararası Öğrenciler İhtisas Programı Başladı

Bilim ve Sanat Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın katkılarıyla 2016 Uluslararası Öğrenciler İhtisas Programı'nı başlattı. Program kapsamında ülkemizde yükseköğrenim gören uluslararası öğrencilerin akademik, sosyal ve kültürel donanımlarının güçlendirilmesi, ilgi ve çalışma alanlarına ilişkin yeni olanakların sunulması, toplumumuz ve kültürümüzle manevi bağlarının kuvvetlendirilmesi, mezuniyetleri sonrasında ülkemizle kalıcı ve sürdürülebilir ilişkilere sahip olmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Programın 16 Nisan'da başlayıp 4 Haziran'da bitecek olan ilk döneminde toplam 40 saat olmak üzere 11 seminer yer alıyor.

Hayal Perdesi'nin 52. Sayısı Raflarda!

Yeni Ahit kapaklı Mayıs-Haziran sayısında *Hitchcock/Truffaut*, *Kor*, *Annemle Geçen Yaz* ve *Hatıraların Masumiyeti* filmlerinin eleştirileri var. Dergi sayfalarında yönetmen Senem Tüzen ile ilk uzun metraj filmi *Ana Yurdu* üzerine yapılan bir söyleşi yer alıyor. Bu sayıda Uzaktan Kumanda'da ise *House of Cards* dizisi üzerinden Amerika'da siyasetin topluma, ahlâkla ve medyayla ilişkileri sorgulanıyor.

Sinemaya Genç Adımlar Projesi Başlıyor

“Sinemaya Genç Adımlar” belgesel sinema atölyesi projesi başlıyor. 11 Temmuz – 1 Ekim 2016 tarihleri arasında düzenlenecek atölye kapsamında 18-24 yaş arası 20 kişilik bir grupla teorik ve pratik derslerden oluşan bir program yürütülecek. Gençlerin teorik ve pratik eğitimlerine paralel olarak profesyonel yönetmenlerle birlikte oluşturulacak ekiplerle sinema tarihiyle ilgili belgeseller çekilmesi öngörülmüyor. Ayrıca proje kapsamında Bilim ve Sanat Vakfı'nda genelin katılımına açık film gösterimleri ve söyleşi programları gerçekleştirilecek. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Projeleri Destek programı kapsamında desteklenen proje, 1 Haziran 2016 - 1 Ekim 2016 tarihlerinde Bilim ve Sanat Vakfı tarafından İstanbul Şehir Üniversitesi ortaklığı ve Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Marmara Medya Merkezi teknik desteği ile yürütülecek.

“Tarih Araştırmalarında Yaklaşım, Yöntem ve Kaynaklar” Seminer Serisi Başladı

Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde “Tarih Araştırmalarında Yaklaşım, Yöntem ve Kaynaklar” başlığıyla güncel bilgi, yaklaşım ve yöntemleri belirli konular ve örnekler çerçevesinde tartışmayı hedefleyen yeni seminer dizisine başlandı. Serinin ilk ayağında Osmanlı tarihçiliği, şehir tarihi perspektifinden “Bir Osmanlı Şehrini Çalışmak” başlığıyla Yunus Uğur nezaretinde katılımcılarla birlikte tartışıldı. Osmanlı şehir tarihi çalışmalarından örnekler 10, 17, 24 ve 31 Mart 2016 tarihlerinde düzenlenen dört oturumla ele alındı.

Serinin ikinci ayağında Osmanlı tarihçiliği diploması tarihi perspektifinden “Osmanlı Diplomasisini Çalışmak” başlığıyla Zahit Atçıl nezaretinde 6, 13, 20 ve 27 Nisan 2016 tarihlerinde dört oturum halinde katılımcılarla birlikte değerlendirildi.

Dîvân 38 Çıktı

Dîvân Dergisi'nin 38. sayısı İslam bilim ve ahlâk felsefesinden modern Türkiye'de beşerî bilimlerin tarihine; Taşköprizade'den Rifat Osman'a farklı konulardan ve alanlardan makaleler ve değerlendirme yazılarını okurlarına sunuyor. 38. sayı dört telif makale, yedi kitap değerlendirmesinden müteşekkil. 38. sayı ve önceki sayılardaki makaleler için www.divandergisi.com adresini ziyaret edebilirsiniz.

Dîvân 39 Çıktı

İşraki hareket kavramından Deleuze'ün Bergson'la arasındaki fikrî münasebetine, Türkiye'de asker anılarından XV. Kahire'sinde şer'î siyasete, Şihabüddin Yahya Sühreverdî'den Ali Gazzalî'ye uzanan bir düşünce yolculuğu tasarlanarak hazırlanan *Dîvân*'ın 39. sayısı okurlarının ilgisini bekliyor. Bu sayı üç telif makale, bir araştırma notu ve yedi kitap değerlendirme yazısından müteşekkil. Dergi hakkında ayrıntılı bilgi ve eski sayılardaki makaleler için: www.divandergisi.com adresini ziyaret edebilirsiniz.

Ekonomi ve Siyasette İstikrar Arayışları Paneli

2015 yılı Türkiye ekonomisine dair gelişmeler, Küresel Araştırmalar Merkezi'nin "2015'te Türkiye Ekonomisi: Ekonomi ve Siyasette İstikrar Arayışları" başlığıyla düzenlediği panelde tartışıldı. 26 Aralık Cumartesi günü vakıf merkezimizde gerçekleşen panelin oturum başkanlığını Doç. Dr. Lokman Gündüz yaparken Prof. Dr. Burak Saltoğlu, Doç. Dr. Cevdet Akçay ve Mustafa Mente konuşmacı olarak yer aldı.

SAM'ın Yeni Program Serisi: "Türkiye'de Sanatın Kuralları"

Sanat Araştırmaları Merkezi, Aralık ayında yeni bir program serisine başladı. Türkiye'de Sanatın Kuralları üst başlığıyla hazırlanan seri, Türkiye'de sanatsal üretimi sosyolojikleştirmek ve yeni gelişmeleri yakalamak üzere, bugüne kadar edebiyat, sinema gibi dar odaklarla sınırlanan ya da kültür sosyolojisi başlığı altında ucu açık anlatıların gölgesinde kalan konuyu sanat sosyolojisi bağlamında ele almayı hedefliyor. Teorik bir çerçevede içinde pratiği odağa alarak edebiyattan sinemaya, tiyatrodan müziğe kadar, "Türkiye'de, sanat alanının yazıya dökülmemiş prensipleri nelerdir, bunlar kime, neye göre ve kim(ler) tarafından belirlenir" gibi sorulara yanıt arayan seri, sanat alanındaki farklılaşmalara, değişim ve dönüşümlere sosyolojik bir perspektifle yaklaşıyor.

Faaliyetler

KİTAP-MAKALE SUNUMLARI

KAM

Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı • **Ertan Kardeş** 23 Ocak 2016

TEZAT

Türkiye'de Piyasa Akli-Muhafazakârlık İlişkisi: AK Parti Dönemi • **Abdurrahman Babacan** 13 Şubat 2016

İran'ın Basra Körfezi Siyaseti • **Bilgehan Alagöz** 2 Nisan 2016

ÖZEL ETKİNLİK

KALKINMAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Kamu Hizmet Kapasitesi-Politik İstikrar İlişkisi • **Mustafa Çelen** 9 Ocak 2016

Sosyal Güven, Bürokrasi ve Refah Devleti • **Nurullah Gür** 27 Şubat 2016

Türkiye'de Tasarruf Eğilimi: Nereye Gidiyoruz? • **Mevlüt Tatlıyer** 16 Nisan 2016

KÜRESEL SİYASET VE ADALET KONUŞMALARI

Adalet Kavramına Bir Giriş • **Ahmet Okumuş** 20 Şubat 2016

İslam Siyaset Düşüncesinde Adalet Fikri • **Hızır Murat Köse** 26 Mart 2016

ETKİN YÖNETİM SÖYLEŞİLERİ-25

Yönetmek Ne Etmektir? • **Mustafa Özel** 16 Nisan 2016

ORTADOĞU KONUŞMALARI-27

Enerjide Değişen Dinamikler ve Türkiye'ye Etkileri • **Mert Bilgin** 19 Mart 2016

PANEL

2015'te Türk Dış Politikası

Oturum Başkanı: **Mesut Özcan**, Konuşmacılar: **Emre Erşen, Gülnur Aybet, Şaban Kardeş** 19 Aralık 2015

2015'te Türkiye Ekonomisi: Ekonomi ve Siyasette İstikrar Arayışları

Oturum Başkanı: **Lokman Gündüz**, Konuşmacılar: **Cevdet Akçay, Burak Saltoğlu, Mustafa Mente** 26 Aralık 2015

9

KAM

Küresel
Araştırmalar
Merkezi

KİTAP-MAKALE SUNUMLARI | 23 Ocak 2016

Ertan Kardeş

Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı

Değerlendirme: İbrahim Enes Aksu

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Kitap-Makale Sunumları toplantı dizisinin Ocak ayı konuğu, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Ertan Kardeş'ti. 2015'te yayımlanan *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı* (İletişim Yay., 2015) başlıklı kitabı üzerinden politik olanın indirgenemezliği konusu ekseninde bir konuşma yapan Ertan Kardeş, sunumunu üç ana sorunsal etrafında kurguladı. İlk olarak politik felsefedeki kadim bir ayırım olan politika ile *politik olan* ayırımına değinen Kardeş, ikinci olarak politika ve şiddet dolayımı üzerinde durduktan sonra konuşmasını savaş ve politika arasındaki ilişkiyi anlatarak bitirdi.

Konuşmasına başlarken Carl Schmitt'in düşüncesini realizm olarak nitelendiren Kardeş, bu kavramın ne Ortaçağ'da epistemoloji ve ontoloji tartışmalarındaki realizm ne de uluslararası ilişkilerdeki realizm olduğunu söyledi. Kardeş, bu ikisinden ayrı bir realizm tanımı yaparak politik felsefe tarihi içerisinde N. Machiavelli, T. Hobbes, C. von Clausewitz, G. Sorel vb. isimleri de barındıran bir hat çizdiğini belirtti. Kitabında Hegel'den nispeten daha az bahseden Kardeş'in konuşmasının ana figürlerinden biri de Hegel'di. Özellikle savaş bahsinde, Hegel'de *wirklichkeit* yani *fiili olan* meselesi ile Schmitt'teki realizmin örtüştüğü noktalar üzerinde durmaya çalıştı.

Konuşmanın girişinde bahsi geçen üç sorunsaldan biri olan politika ile politik olan ayırımı birçok filozofta farklı şekillerde de olsa, rastlanılan bir ayırım olduğunu söyledikten sonra Kardeş, bütün bu filozofların ayırımlarından yola çıkarak, insanın varoluş modu/tavrı politik olan diye nitelendirilirse politika da insanın etkinlik modu/tavrı olarak nitelendirilir gibi ortak bir tanıma ulaştığını aktardı. Schmitt'ten aktardığı üzere Kardeş, politik olana ilişkin iki temel ayırımdan birinde politik olanın asla ekonomik, ahlâki, estetik veya dini olana indirgenemeyeceğini ama bu değişik alanların her birinden politik olanın fıskırabileceğini söyledi. Fakat o andan itibaren de tekrar eski hâline dönemeyeceğini belirten Kardeş, ekonomik bir mücadeleden politik bir kavga doğduktan sonra, o mücadelenin politik olanın kendi dinamikleri içerisinde ilerleyeceğini söyledi.

İkinci sorunsal olarak politika ve şiddet meselesinden bahseden Kardeş, Al-mancada şiddet anlamına gelen *gewalt* kelimesini zikredip, bu kelimenin hem güçler ayrılığındaki yasama erki anlamında hem de tarihte şiddetin rolü derken

“

Kardeş'e göre Hegel, savaşı, devletlerin egemenlik haklarını yorumlama tarzı olarak değerlendirdiği için, ebedi barışın uluslararası düzende düzenleyici olduğunu iddia eden Kantçı ekole karşı çıkmış oldu.

”

10

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

kullandığımız şiddet kelimesi ile aynı anlamda kullanıldığından bahsetti. Şiddet ve politika ilişkisinde iki temel anlayışın var olduğundan bahseden Kardeş, bunlardan ilkinin bu iki kavramı birbirini tamamen dışlayan unsurlar olarak gören liberal ekol olduğunu, diğerinin ise şiddet ile politikayı birbiriyle eş tutmasa da, bu ikisi arasındaki dolayimleri görmeye çalışan realist ekol olduğunu söyledi. Schmitt'i, Hegel'i ve hatta Max Weber'i de bu ikinci ekole dahil eden Kardeş, son kertede bütün politik felsefe geleneklerinin saf tahakkümle meşru şiddet arasında bir kavramsal açığı yaratmaya çalıştığından bahsetti.

Üçüncü sorunsal olarak savaş ve politika ilişkisinden bahseden Kardeş, öncelikle savaş tabirinden neyi kastettiğini açıklayarak, savaşı ne metaforik bir anlamda ne de Hegel'deki çatışma kavramının yerine kullandığını söyledi. Bu sorunsalda savaş, iki muharip güç arasında gerçekleşen etkinliği ifade eder. Meseleyi Hegel ve Clausewitz hattında değerlendirmek isteyen Kardeş, buna girmeden evvel J. J. Rousseau'nun Hobbes'u hedef alarak belirttiği savaş, savaş hâli - savaş hukuku ayrımı yapmanın ve savaşı doğada veya insanlar arasında aramak yerine, savaşın devletler arasında olduğunu kavramanın gerekliliğinden bahsetti. Yani, Rousseau neredeyse bütün doğal hukuk teorileriyle hesaplaşarak Hegel'in ve Clausewitz'in yaptığı gibi 19. yy'daki savaş teorilerine alan açmış oldu. Hegel'in Alman Anayasası metninin Schmitt'in anayasa teorisinde temel olduğunu dile getiren Kardeş, metinde sürekli olarak geçen Westphalia süreci tabirini vurguladı. Buradan kastının ise kendisi bir kriz düşünürü olan ve 20. yy'da yaşamış olan Schmitt'in kafasındaki en normal düzenin 17.yy ile 19.yy'ın sonunu kapsayan dünya düzeni olduğunu ve bunun bozulmasının yeni bir dünya nomosu getirdiğinden söz etti.

Hem Clausewitz hem Hegel hem de Rousseau'daki savaş anlayışına bakıldığında ise savaşların birbirlerini tanıyan ve dolayısıyla egemenlik hakkı olan iki devlet arasında olduğunu belirten Kardeş, Hegel'in anlattığı dört egemenlik alametinden birinin savaş ilanı olduğunu söyledi (diğer üçü ise yasama, yürütme ve yargı). İki haklı yapının karşı karşıya gelip oluşturduğu çatışmanın, savaşı bir üçüncü hak hâline getirdiğini; fakat böylece savaş esnasında iki tarafın da egemenlik hakkını nefyettiklerini/olumsuzladıklarını ve savaş sonunda kazanan tarafın egemenliği yeniden tesis ettiğini belirtti. Bu durumun bir nevi "olumsuzlamanın olumsuzlamasıyla gelen bir olumlu yeniden kuruluş süreci" olduğunu da ekledi. Dolayısıyla Kardeş'e göre Hegel, savaşı, devletlerin egemenlik haklarını yorumlama tarzı olarak değerlendirdiği için, ebedi barışın uluslararası düzende düzenleyici olduğunu iddia eden Kantçı ekole karşı çıkmış oldu.

Son bir not olarak Kardeş, içinde politik olanın bastırıldığı bu dünyanın bir nevi bir işletmeye döndüğünü ve bu bastırmanın kendisine mutlaka başka

şekillerde bir çıkış yolu arayacağını söyledi. Sınırsız şiddet olarak ifade edilen şeyin de bu çıkış yollarından biri olduğunu dile getirdi. Kendisi her ne kadar politik kuruluşların eninde sonunda geleceğine inansa da bunun yakın gelecekte gerçekleşmesini beklemediğini ifade etti, politik olanın bastırılması sonucu olarak ortaya çıkan sınırsız şiddet dediğimiz vakanın ise bu politik kuruluşlar gelene kadar artarak devam edeceğini de vurguladı.

TEZAT | 13 Şubat 2016

Abdurrahman Babacan

Türkiye'de Piyasa Aklı ve Muhafazakârlık İlişkisi: Ak Parti Dönemi

Değerlendirme: Volkan Uzundağ

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin TEZAT konuşmaları programının Şubat ayı konuğu "Türkiye'de Piyasa Aklı ve Muhafazakârlık İlişkisi: Ak Parti Dönemi" başlıklı doktora teziyle Abdurrahman Babacan'dı. Kuramsal ve pratik olmak üzere iki temel bölümden oluşan tezin birinci kısmı "piyasa aklı" kavramını ve "muhafazakârlığı" teorik açıdan ele almaktadır. Pratik kısım ise Türkiye'de muhafazakârlık ve piyasa aklı ilişkisini belli bir tarihsel çerçeve içinde sunarak Ak Parti özelinde incelemektedir.

Sunumuna tezinin başlığında da geçen 'piyasa aklı' ifadesiyle başlayan Babacan, kavramın zihinsel tasavvurumuzla ilişkili olduğunu söyledi. Buna göre, piyasa bir düşünce, anlama, algılama biçimi olup, tasavvur ve tahayyül dünyasıyla ilişkili bir kavramdır. Dolayısıyla Babacan, piyasa kavramını teknik ve ekonomik bir meseleden daha fazlasını içeren bir kavram olarak ele almaktadır. Söz konusu yaklaşım ise 19. yüzyıl Batı Avrupası'nın bir hediyesi olmuştur. Yani piyasa Batı Avrupa merkezli olarak üretilmiş bir tür zihniyet/ felsefi yaklaşımdır. Ardından muhafazakârlığa değinen Babacan'a göre, onun Fransa kökenli bir ideoloji olarak düşünebileceğini, fakat Türkiye özelinde daha çok Edmund Burke'ün İngiliz evrimci geleneğinden gelen muhafazakârlığının benimsendiğini ifade etti. Söz konusu muhafazakârlık, II. Dünya savaşı'ndan sonra Anglo-Amerikan bir çerçeveye bürünmüş ve zamanla Thatcher'cı bir çizgiye gelmiştir.

Tezin temel yaklaşımını göreceğimiz "Türkiye'de piyasa ve muhafazakârlık" başlıklı üçüncü kısım ise meselenin pratik veçhesini oluşturmaktadır. Bu bölüm için çeşitli holding başkanı ve CEO'larla, bazı vakıf ve dernek başkanlarıyla birebir görüşmeler gerçekleştirilerek yapıldığını söyleyen Babacan, bu görüşmelerle varmak istediği noktanın sosyo-ekonomik düşüncemizi anlamaya çalışmak

12

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

olduğu ifade etti. Türkiye’de piyasa ve muhafazakârlık arasında gönüllü bir ilişkiden bahsedebileceğini söyleyen Babacan, çok partili dönemin başlama-sıyla birlikte liberalizmle muhafazakârlığın yakın bir ilişkiye girdiğinden bahsetti. Söz konusu dönemde Türk tipi muhafazakârlık ortaya çıkmıştır. Türk tipi muhafazakârlıkla kastedilen, teokratik boyutlardan arınmış, kültürel bir takım öğelerle ifade edilen; dinle kurduğu ilişkiyi de bu boyutta tanımlayan ve kuran bir muhafazakârlıktır. Bu tip bir muhafazakârlık ise liberalizmle girilecek ilişkiyi kolaylaştırmış ve ortaya ciddi anlamda pragmatik ve eklektik bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu yapı da liberal dönüşümü mümkün kılmıştır. Araştırmamanın kişiler yerine kurumsal yapılara odaklandığını belirten Babacan, bu minvalde Aydınlar Ocağı’nı incelediğini ve burada çok net bir ekonomizm, kalkınma ve Batı dünyası vurgusu görüldüğünden bahsetti. Türkiye’de ana akım muhafazakârlık ise bir sentez fikrine dayanmaktadır: Teknik ile kültürün, maddiyat ile maneviyatın sentezi. Kısaca, Türk tipi muhafazakârlık kendisini Anglo-Amerikan tipi muhafazakârlığa yaslayan ve bu konuda da son derece pozisyonel konum alımlara açık bir muhafazakârlıktır. Bu daha çok yeni muhafazakârlık ve yeni sağın ortaya çıktığı Özal dönemiyle bu biçimi almıştır. Babacan’a göre Özal, liberal aklı Türkiye’ye getiren ve onu kurumsallaştırmış kişidir. Başka bir ifadeyle, ülkeye ilk olarak iktisadi liberalizm girmiştir; yani Türkiye’deki liberalizm ilk aşamada siyasi değil, iktisadi liberalizmdir. Fakat ikisi arasında zorunlu bir ilişki söz konusudur. Liberal akıl bütüncül bir özgürlük fikrine dayanmaktadır: Ekonomik ve siyasi özgürlük. Özal’la gelen en büyük yenilik, ekonomizm olarak adlandırılan, ekonomi merkezli bir düşünüşün inşa edilmiş olmasıdır. Eş deyişle, artık bir şeyin öneminin, onun faydalı olup olmamasına göre belirlendiği bir düşünce tarzı. Özal, Türkiye modernleşmesinin ana akımı olan bürokratik modernleşmeyi kaldırmış ve yerine iktisadi rasyonalizme dayalı ticari ve mali bir modernleşme getirmiştir. Yeni ahlâk düşüncesi ise piyasa ilişkileri tarafından belirlenmiştir.

Babacan’a göre Türkiye’de muhafazakârlık zihniyet olarak kapitalizme, piyasaya çok yakın olmuştur. “Parayla ilişkiye girdikten sonra kültürel normlar bozuldu, değişti” türünden bir anlayışı pek doğru bulmadığını belirten Babacan, problemin ana kaynağının zihniyet düzlemleri, yani tasavvur kodlarıyla ilişkili olduğunu belirtti. Piyasa akli kendini toplumdaki ekonomi-politik akla hâkim kılmış ve bu durum ise, belki de Türkiye tarihinde ilk kez gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, 1980 öncesi Türkiye’de olmayan şey insanların zihin dünyalarında belirleyicilik kazanmasıdır. Bu durum, örneğin Demokrat Parti döneminde görülmemiştir.

Babacan, bilindiği üzere, Özal’ın o dönemde Anadolu sermayesini teşvik ettiğini ve ihracat odaklı bir ekonomiye geçiş yaptığını belirterek, bunu sadece Özal’a mal etmemek gerektiğini, çünkü o dönemlerde ülke sosyolojisinin buna son

“

Türk tipi muhafazakârlıkla kastedilen, teokratik boyutlardan arınmış, kültürel bir takım öğelerle ifade edilen; dinle kurduğu ilişkiyi de bu boyutta tanımlayan ve kuran bir muhafazakârlıktır.

”

13

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

derece müsait olduğunu söyledi. Daha sonra ise Milli Görüş'ün Adil Düzen projesinin bir düzen oluşturmadığını, çünkü projenin nasıl gerçekleştirileceğine dair pratik anlamda bir şey sunmadığını söyleyen Babacan, dolayısıyla da bu proje bir slogandan öteye geçememiştir. Babacan'a göre, Türkiye'de İslamcı siyaset hiçbir zaman muhafazakâr siyasetten ayrı olmamış, sorunlu dönemlerde seküler devletle kurulan ilişki daima muhafazakârlık üzerinden kurulmuştur. Örneğin, İslamcı siyaset 28 Şubat'ta muhafazakârlığa sığınmış, bu da İslamcılıktaki muhafazakâr bakıyeyle alâkalı olmuştur. Bu noktada, 28 Şubat'ın bir kırılma sayılmaması gerektiğini belirten Babacan, "eskiden çok mücahittik, şimdi çok müteahhidiz" gibi bir yaklaşımı doğru bulmadığını, bunun söylemden öte bir geçerliliğinin olmadığını söyledi. "Ak Parti ise, bu sosyolojinin devamının bir ürünüdür. Ak Parti'nin hatası ise bu yapıyı kurumsallaştırmak olmuştur. Sonuç olarak da, İslam'ın bir piyasa dini olduğu türünden iddialar yaygınlaşmıştır ve bu durum piyasa merkezli bir zihniyete uyumu göstermiştir" diyen Babacan, bu zihniyeti İslamcıların kanaat önderlerinin, cemaatlerinin veya kurumsal yapılarının içselleştirilmesinin ise çok anlaşılabilir bir durum olmadığını söyleyerek sunumunu noktaladı.

TEZAT | 2 Nisan 2016

Bilgehan Alagöz

İran'ın Basra Körfezi Siyaseti

Değerlendirme: Kemal Tarçın

Küresel Araştırmalar Merkezi, 2 Nisan Cumartesi günü TEZAT konuşma serisi çerçevesinde Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nden Dr. Bilgehan Alagöz'ü misafir etti. Alagöz, 2014 yılında tamamladığı "İran İslam Cumhuriyeti Dış Politikasında Etkili Bir Unsurlar Olarak Güvenlikleştirme Siyaseti: 2003 Irak Savaşı Sonrası İran'ın Basra Körfezi Politikası" başlıklı doktora tezi üzerine bir sunum gerçekleştirdi. Sunumuna uluslararası ilişkiler disiplininde alan araştırmalarının yeterince yer almadığına dair bir eleştiriyle başlayan Alagöz, teorinin yanında tarih bilgisinin de önemine dikkat çekti. Ortadoğu'yu ele alan çalışmalarda alanın kuramına ve kavramsal yapının ihmal edildiğini ve uzmanlarının da bölgenin tarihsel ve sosyolojik bilgisine yeteri kadar eğilmediklerini sözlerine ekledi.

Tezinin konusunu genel bir çerçevede değerlendirirken bölgenin dış politikasının anlaşılması için Basra Körfezi'ni anlamının gerekliliğine ve Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların eksikliğine değinen Alagöz, Körfez'in İran dış politikasında ciddi bir yer tuttuğuna işaret etti. Basra Körfezi'nin stratejik önemi, Körfezdeki

14

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

Arap ülkeleri için de meseleyi hayati bir yere taşıyor. Bu çerçevede Körfez, İran ve Arap ülkelerinin sınır uçlarından birini oluşturuyor.

Tezinin İran dış politikasıyla ilgili detaylarına değinmeden evvel kuramsal tartışmalarını özetleyen Alagöz, disiplin içerisindeki kuruculuğu sebebiyle realizmin mevcut gerçekliği açıklama kapasitesini ele aldı ve bu çerçevede kısa bir eleştiri sundu. Güvenlik meselesinin erken dönemlerden beri realist yaklaşım çerçevesinde ele alınmasına rağmen Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle realist güvenlik anlayışına çeşitli eleştiriler getirilmeye başlanmıştır. Avrupa'nın bölgeselleşme eğilimindeki artış realizm ve konstrüktivizmi eklektik bir çerçevede ele alan Kopenhag Okulu'nun yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bir güvenlik sorununun temelinde gerçekten varoluşsal bir tehdit mi vardır, yoksa çeşitli süreçler mi bir meseleyi varoluşsal tehdit haline getirir? Kopenhag Okulu'nun güvenlik meselesine getirdiği eleştirinin temelinde bu soru vardır. Ancak bu yaklaşım daha çok Avrupa tecrübesinin ışığında geliştirilmiştir. Alagöz ise bu yaklaşımın dünya üzerinde başka bir bölge için ele alınıp alınamayacağını sormuş ve bu soruyu İran üzerinden cevapladı. Alagöz'e göre bu tartışma İran'ın Basra Körfezi siyasetinde açıklayıcı bir rol oynayabilir.

Sunumunun ikinci kısmında daha çok İran'ın gerek kendi kamuoyuna gerekse bölgesel ve küresel aktörlere yönelik ortaya koyduğu güvenikleştirme siyasetini ele alan Alagöz, 1979 İran İslam Devrimi'yle gerek Ortadoğu'da gerekse dünyada ciddi kırılmaların yaşandığını dile getirdi. Devrim'in ilk zamanlarından başlayarak İran'ın gerek tarihsel gerekse coğrafi olarak sürekli tehditlerine işaret edilmiştir. Şiliğin geçmişi bu çerçevede, Kербela gibi olaylar üzerinden İran siyasal kimliğiyle önemli ölçüde mezc edilmiş ve İran'ın güvenikleştirme siyasetinin düşünsel zemini hazırlanmıştır. Bunun yanında toplumsal hafızada 10. ve 11. yüzyıllardaki Arap istilalarının ve Emevilerle yaşananların canlı tutulması da bu zeminin önemli bir parçasıdır. Yakın döneme gelindiğinde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında İran üzerindeki İngiliz ve Rus emperyal rekabeti de önemli bir yer tutar. Şah rejiminin ortaya çıkışı da Birinci Dünya Savaşı sonrasında emperyalizme direnişi müteakiben olmuştur. Bu çerçevede Basra Körfezi ve buradaki petrol potansiyeli önemli bir yer tutar. 1953'te Musaddık hükümetinin Amerika ve İngiltere işbirliğiyle devrilmesi, İran petrolünün Musaddık tarafından millileştirilmesi sonucunda olmuştur. Bu çerçevede daha sonraları Şah'ın Amerika'yla iyi ilişkiler geliştirmesi, Şah karşıtlığını tırmandırmış ve 79 devrimine giden yolu açmıştır.

Çeşitli yıllarda güvenikleştirme siyasetinin izlendiğine ve İran'ın Suudi Arabistan'ın petrol araması gibi aktiviteleri kendisi için ciddi güvenlik problemi olarak gördüğüne değinen Alagöz'e göre bilhassa İran-İrak Savaşı, güvenikleştirme

siyasetinin zeminini sağlamlaştırmıştır. Savaşla birlikte dış tehdit algısının daha da keskinleştiğini ekleyen Alagöz, İran'ın yeni rejimi için bir nevi kurtuluş savaşı olarak görüldüğünü ifade etti. Bu durum da Basra Körfezi'nde İran'dan başka bütün devletlerin tehdit olarak görülebileceği algısına katkı sağlamıştır. Hatta Körfez İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluşu da İran'ın körfezdeki hamlelerine karşı olmuştur. Bu da güvenikleştirme siyasetlerinin birbirini nasıl beslediğinin açık bir örneği olarak görülebilir.

Her ne kadar farklı güvenlik sektörlerinden bahsetmek mümkün olsa da Basra Körfezi özelinde askeri güvenliğin öne çıktığı gözlenebilir. Zira körfez, silahlanmanın en yoğun yaşandığı yerdir ve genel itibarıyla silahlanma yarışı İran ve Suudi Arabistan arasındadır. Bu derece yoğun bir silahlanmanın siyasal söylemleri ve dolayısıyla güvenikleştirme meselesini de daha hassas hâle getirdiğini ifade eden Alagöz, zaman zaman ülkelerin güvenikleştirme siyasetlerinde ton düşürdüklerini ve böylelikle doğrudan çatışma riskini azaltmayı tercih ettiklerini söyleyerek sunumunu sonlandırdı.

ÖZEL ETKİNLİK

KALKINMAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK | 9 Ocak 2016

Mustafa Çelen

Kamu Hizmet Üretme Kapasitesi ve Siyasi İstikrar

Değerlendirme: İbrahim Akıl

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Kalkınmayı Yeniden Düşünmek serisinin ikinci toplantısı Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Çelen'in sunumuyla devam etti. Söze *kamusal mal* kavramının tanımıyla başlayan Çelen, kavramsal çerçeveyi özel sektörde üretilmeyen ve devlet tarafından kamu için üretilmesi gereken mal ve hizmetler olarak çizdi. Kamusal mallar, özel mal piyasası için tamamlayıcı niteliktedir ve hem seçmen davranışlarını hem de siyasi partilerin seçim stratejileri ve idari politikalarını belirleyici özellik taşır. 19. yy öncesi sadece savunma ile ilgili meselelere konuyken, 19. yüzyıldan itibaren *kamusal mal* kavramının anlamı genişlemiştir. O zamandan günümüze kadar olan dönemde eğitim, sağlık gibi sektörlerde üretilen hizmetler de kamusal mal alanına girmektedir. Tüm bunların beraberinde ortaya çıkan, kamusal malların finansmanı sorunudur. Finansman devlet bütçesi ile sağlanırken bütçenin kaynağını da vergiler oluşturmaktadır.

16

KAM

Küresel
Araştırmalar
Merkezi

Çelen sözlerine, genişleyen kamu hizmetlerine paralel olarak vergilerin de farklı alanlarda arttığını belirterek devam etti. Modernizm öncesi dönem için devletlerde ortalama vergi yükü yaklaşık yüzde 3-5 iken bu rakamın modernizm sonrası yüzde 30'lara kadar yükseldiğini belirten Çelen, bu durumun kaynak aktarım mekanizmasını da etkilediğini söyledi. Bu bağlamda siyasi iktidarın vergilendirme ve kamu malları tercihleri aracılığıyla kaynak dağılımı belirlenmiş, bir anlamda kaynak tahsisi ve vergi dağılımı siyasi iradeye göre şekillenmiş oluyor.

Demokrasilerdeki klasik sağ-sol yaklaşımlarına da değinen Çelen, bu bağlamda sağ görüşlü partilerde vergi ve kamu mallarıyla gerçekleştirilecek ekonomik güç dağılımını çok fazla değiştirme eğilimi görülmediğini, buna karşın sol görüşlü partilerin toplumsal ve ekonomik güç dengesini kamu malları ve vergilendirmeyle değiştirme eğiliminde olduklarını belirtti. Bunlara örnek olarak sağ partiler daha çok asayiş, hukuk, adalet gibi alanlarda kamusal mal yaratmaya çalışırken sol partiler çoğunlukla gelir dağılımını etkileyecek eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi alanlarda kamusal mal üretmeye çalışırlar. Bu durum karşısında rasyonel bir davranış gerçekleştirilmesi beklenen seçmen kitleleri kendi faydalarını maksimize etmek isteyenlerinden, kendi sosyo-ekonomik durumlarına göre seçim yapacaklardır.

Sözlerine bütçe programlarının geliri yeniden dağıtma aracı olduğunu vurgulayarak devam eden Çelen, üretim faktörlerinin piyasadan aldığı payla oluşan gelir dağılımının vergi ve kamu mallarıyla şekillenen bütçeyle yeniden dağıldığını söyledi. Bu durum iktidarın siyasi bir karardır ve bunun neticesinde farklı sosyal sınıflar farklı dağılımlarla vergilendirilmiş olur. Bütçe dengesi, kamu mallarıyla ve vergi kaynağı denkleğiyle sağlanır ki artan vergi, siyasi istikrar için bir anlamda oy kaybı iken, artan kamu malları oy kazancı olarak okunabilir. Bu anlamda siyasi partiler açısından kısa dönemde bütçe açıkları iktidar vesilesi gibi görünürken aslında bu durumun uzun vadede sürdürülemeyeceği de aşikârdır. Koalisyon yönetimi dönemlerinde kamu mallarının oluşumu ve bütçeye yansımalarının bakanlıkların paylaşımıyla ilişkili bir durum olduğunu söyleyen Çelen, koalisyon dönemlerinde bakanlıkların sayısının artmasına bağlı olarak harcamaların da arttığını belirtti. Yalnız, kamu harcamalarındaki artış, karar mekanizmasındaki düzensizlikten dolayı kamu mallarının da bir o kadar artması anlamına gelmiyor elbette.

Bu noktada 2002 öncesi dönemlerde fazla olan bakanlık sayılarının azaldığına işaret eden Çelen, 2002 sonrası dönemde bütçenin milli gelir içindeki payı azalsa da, kamu hizmet üretme kapasitesinin arttığını söylüyor. Bunun önemli sebeplerinden birinin, koalisyon dönemlerinde bütçe üzerindeki ağır faiz

yükleri olduğunu vurgulayan Çelen, “2002 sonrası borçların ve faizin azalması sayesinde 2002 dönem sonrası vergi yükü çok fazla artmamıştır” dedi. Son dönemde uygulanan politikalarla vergilerin yükü dolaylı vergilere kayıyor ve bu OECD ülkelerinin tam tersine vergilerin üçte ikisini oluşturuyor. Son 14 yıllık dönemde iktidarın ürettiği eğitim, sağlık ve alt-orta sınıfa yönelik kamu malları dolaylı vergilerle finanse edilmesiyle gelirin yeniden dağıtıldığını söyleyen Çelen, bu durumun başarılı tablonun sebeplerinden biri olduğunu belirtti. Çelen, sözlerini gelecek iktidarlar için kamu hizmeti üretme kapasitesinin artırılmasının kitlelere hitap etmekte önemli bir faktör olacağını altını çizerek tamamladı.

ÖZEL ETKİNLİK

KALKINMAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK | 27 Şubat 2016

Nurullah Gür

Sosyal Güven, Bürokrasi ve Refah Devleti

Değerlendirme: Ferdi Çil

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Kalkınmayı Yeniden Düşünmek serisinin üçüncüsünde kalkınma konusu tartışılmaya devam edildi. Bu çerçevede Merkez'in Şubat ayı konuğu Medipol Üniversitesi Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Nurullah Gür'dü. Bu konuda araştırmaları bulunan Gür, kalkınmayı bürokrasi ve refah devleti ile ilişkilendiren bir sunum gerçekleştirdi.

Nurullah Gür, konuşmasına güven kavramının literatürdeki kullanımını vererek başladı. Buna göre, güven kavramı pek çok alanda kullanıldığı için birçok tanımı vardır. Mesela; mübadeledeki tarafların, birbirlerinin olası zayıflıklarını istismar etmeyeceklerine karşılıklı olarak emin olmalarıdır. Güvenin başka bir tanımı ise; birinin bir başkasına bilerek veya bilmeden zarar vermeyeceği yahut diğerinin çıkarına göre hareket edeceği duygusudur. Güven, bireysel güven ve sosyal güven olarak ayrılabilir. Bireysel güven; anneye, babaya, amcaya, arkadaşına, iş yerindeki işçiye duyulan güven gibidir. Sosyal güven ise toplumda doğrudan tanımadığımız diğer fertlere yönelik güvenidir ki bu, ülkelerin gelişimi ve kalkınması için çok gerekli bir husustur. Bu açıdan sosyal güven daha önemlidir. Ekonomi geliştikçe aile fertlerinden veya etnik grubumuzdan bir yerde ayrışmamız ve başka insanlarla sosyal, ekonomik ve siyasi aktivitelere girmemiz gerekir. Küçük bir şirketin ilk etapta sosyal güvene pek ihtiyacı yoktur. Aile ve tanıdıklar çevresinde konumlandığından bireysel güven yeterlidir. Profesyonelleşmek, ithalat-ihracat yapmak veya kurumsallaşmak isteniyorsa aile yapısının dışına çıkılması gerekir.

18

KAM

Küresel
Araştırmalar
Merkezi

Gür'e göre, sosyal güven meselesi ekonomi geliştikçe daha da önemli hâle gelir. Danimarka toplumunda bireylerdeki sosyal güven olgusu %68, Türkiye'de ise %10 civarındadır. Diğer taraftan Danimarka'da bir şirket kurmak için gereken süre 1-5 gün arasında iken Türkiye'de veya gelir düzeyi düşük olan ülkelerde bu süre 300-350 güne kadar çıkabilmektedir. Yine Danimarka'da bir şirket kurmanın maliyeti yaklaşık 450 dolarken bu rakam Türkiye'de yaklaşık 1200 dolardır. Burada gerekli bürokratik işlemlerin fazlalığı ve işlem maliyetleri ekonomiyi, dolayısıyla kalkınmayı da etkilemektedir. İnsanlar arasında güven yoksa devreye bürokrasi girer. Düzenlemeler daha baskın hâle gelir. Zaman israfı ve mali külfetler ortaya çıkar. Diğer taraftan karşılıklı güvenin sağlandığı toplumlarda kurumlar daha etkin çalışır. Devletin temel kurumlarının bu güven artışında rolü çok büyüktür. Devlet kurumlarının kalitesi ve işlevselliği arttıkça sosyal güven de güçlenir. Bürokrasinin hakim olduğu yerde yolsuzluğa temas etmek kaçınılmazdır; bürokrasi beraberinde yolsuzluğu getirir. İnsanların birbirine güvenmesi burada çok önem arz etmektedir; çünkü güvenin bulunduğu ortamlarda bilgi paylaşımı artar, yolsuzluğa yönelim perçinlenir. Sosyal güvenin sağlam olduğu bölgelerde kayıt dışı ekonomi de azdır. Buradaki asıl mesele, eğer kişilerde yandaki dükkânın veya rakibinin vergi kaçırmadığına ya da başka insanların bir ürünü vergi ödeyerek satın aldığına dair bir güven varsa, o ürünü kayıt dışı bir şekilde almazlar ve üretmezler. Mesela toplumun ihtiyaç duyduğu kan bağışında birbirini modellemekteki gibi, toplum çoğunlukla kan bağış yapma davranışı sergiliyorsa kişi, topluluk psikolojisiyle kan bağış yapmaya yönelir. Ancak toplumda bu yönde bir eğilim yoksa kişi de "Zaten kimse yapmıyor. Ben niye yapayım?" diye düşünebilir. Böyle bir durumda vergi ahlâkının seviyesi düştükçe gittikçe düşer. Yanlış bir davranış normal hâle gelir.

Gür, konuşmasına "Refah devletin mantığı, adil şekilde vergi toplamak ve bu vergiyi ortak alanlara, daha çok da dar gelire sahip insanların alanlarına harcamaktır." sözleriyle devam etti. Ancak bu mekanizma suistimal edilmeye açıktır. İnsanlar toplanan verginin hak etmeyen yerlere gittiğini düşünürlerse vergisini ödemez; böylece refah devlet mekanizması tıkanır. Bürokrasiyi ve devleti etkileyen başka bir faktör, koalisyon yapma eğilimidir. Mesela kuzey ülkelerinde koalisyon eğilimi vardır, buralarda istikrar da vardır. Koalisyon yapanlar birbirlerine güveniyorlarsa koalisyon yapmak mantıklıdır. Eğer böyle bir durum söz konusu değilse en mantıklı yol, tek partili hükümettir.

Gür'e göre güven kolay kaybedilen ve zor kazanılan bir duygudur. Güvenin belli bir kısmının kalıtsal olduğu, yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır. ABD'deki bir çalışmada 2. ve 3. nesil göçmenlerin, atalarının yurdundaki güven seviyeleri ile paralel oranda güvenilir oldukları sonucuna varılmıştır. Devlet, işini doğru yapmayı ciddi şekilde cezalandıran bir sistem kurabilse bu olumsuz durum gelecek nesile aktarılmayacaktır. Diğer taraftan böyle bir durum işini doğru yapmayı da örselemektedir. Devlet, sınırlarını kesin çizgilerle belirlemelidir. Sistem,

suiistimal mahal vermemeli ve devleti kandırmaya çalışanlara ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır. Diyelim ki polis, trafikte bir aracı durdurduğunda vatandaşta polisi ikna ederek cezadan kurtulma düşüncesi oluşuyorsa vatandaş o ilişkiyi kullanıyor demektir.

Güven duygusuna eğitim açısından bakmak gerekirse öğretene odaklı ülkelerde, toplumda güven duygusu zedelenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim programında grup çalışmasının yer aldığı, öğrenciyi düşünmeye sevk eden ve problemlerin beraberce aşılmasına dayanan eğitim sistemlerinde öğrencilerin güven duygusunun arttığı ortaya çıkmıştır. Grup çalışması yapmaya teşvik edilen çocuklara küçük yaşlardan itibaren sorumluluk ve güven duygusu kazandırılmış olur.

Güvensiz bir ortamda iş yapmanın bir de işlem maliyeti vardır. Zaman maliyeti ise apayrı bir unsurdur. Burada birkaç soru sorulabilir: "Devlet nasıl yapılanmalı ki buna bir çözüm bulunsun? Devlet, sosyal güvenin oluşmamasına katkıda mı bulunuyor? Devlet neden bu sosyal güveni artırıcı önlemler almamaktadır? Politikacılar neden böyle bir sistem kurma çabasına girmiyorlar? Acaba bu bile lades midir?" gibi sorular karşımıza çıkabilir. Sosyal güveni artırmak; devletin kurumlarının daha sağlam hâle getirilmesi ve hukukun daha işlevsel düzeye çıkarılmasına bağlıdır. Sosyal güven sağlandığı zaman kalkınmaya, ilerlemeye katkı sağlanacağı ise aşikârdır.

ÖZEL ETKİNLİK
KALKINMAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK | 16 Nisan 2016

Mevlüt Tatlıyer

Türkiye'de Tasarruf Eğilimi: Nereye Gidiyoruz?

Değerlendirme: Nurullah Gür

İstanbul Medipol Üniversitesi Ekonomi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi Mevlüt Tatlıyer, Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Kalkınmayı Yeniden Düşünmek toplantı serisinin dördüncü toplantısında "Türkiye'de Tasarruf Eğilimi: Nereye Gidiyoruz?" başlıklı bir sunum yaptı. Tatlıyer, Türkiye'de özel tasarruf düzeyinin 2000'li yıllarla birlikte önemli bir düşüş trendine girdiğinin altını çizdi. 2001 yılında % 25.5 olan tasarruf düzeyi, 2014 itibarıyla % 11.7'ye kadar gerilemiştir. Yatırımlarda aynı dönemde görülen artış ise Türkiye'de tasarruf açığının oluşmasına neden olmuştur. Tatlıyer, Türkiye'deki mevcut tasarruf oranlarının yatırımları ve ekonomik büyümeyi destekleme konusunda çok yetersiz kaldığını belirtmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de tasarrufların son dönemde neden düşme

20

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

eğiliminde olduğunun ortaya konulması, sorunun çözümüne yönelik politika önermelerinde bulunmak için önem arz etmektedir.

Tatlıyer'e göre, tasarruf oranının azalmasının altında yatan ilk neden, 2000'li yıllarda bankacılık sektörünün vermiş olduğu kredilerdeki hızlı artıştır. Kredi hacminin ciddi biçimde genişlemesi hane halklarının çok daha kolay borçlanabilmesinin önünü açarak tasarruf yapma eğilimini ve tasarruf düzeyini azaltmıştır. Tatlıyer, Türkiye'de tasarruf oranını düşüren diğer faktörün ise, ekonomide azalan belirsizlikler olduğunu belirtti. Tatlıyer, Türkiye'de enflasyonun tek haneli rakamlara inmesinin gelecekle ilgili belirsizlikleri azaltarak tasarrufları düşürmüş olabileceğini ileri sürdü. Belirsizlikleri azaltarak tasarrufların düşmesine neden olabilecek bir diğer faktör ise sosyal güvencedir. Gelişmiş bir sosyal güvenlik kurumunun bulunduğu ülkelerde bireylerin ihtiyati olarak tasarruf etmelerine pek fazla gerek kalmayacaktır. Buna göre Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte hızla genişleyen evrensel sağlık sigortası, yaygın işsizlik maaşı, makul ölçülerde emeklilik maaşı, yoksullara yardım gibi sosyal devlet uygulamaları bu minvalde tasarruflar üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahip olmuştur. Tatlıyer, 1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisinin oldukça kaotik bir görünüm sergilemesinin, verilen kamu bütçesi açıklarının ve bankacılık sektörünün oldukça kötü bir durumda olmasının, tasarruf düzeyinin bu süreçte düşmesini engellediğini ve hatta tasarrufları artırdığını, 2000'li yıllarla birlikte ise istikrarın sağlanması sonucunda da *ertelenmiş* tüketim dalgasının vurmasıyla birlikte de tasarrufların azaldığını söyledi.

Tatlıyer'in ortaya koyduğu analize göre tasarruf düzeyinin düşmesine neden olduğu düşünülen faktörler haddi zatında olumsuz gelişmeler değil; bilakis -özellikle sosyal devlet uygulamalarının yaygınlaşması ve enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi gibi- oldukça iyi gelişmelerdir. Bu açıdan, denilebilir ki her ekonomik ve toplumsal platonun kendine has şartları bulunmaktadır ve bugünün Türkiye'sinde tasarruf oranını istenilen düzeye çekebilmek için günün şartlarına uygun politikalar üretilmesi gerekmektedir. Tasarruf düzeyini yükseltebilmek için direkt olarak halka yönelik bilinçlendirme ve bireysel emeklilik sistemi (BES) gibi teşvik çalışmaları yapılabileceği gibi, akıllı iktisat politikalarıyla istenilen sonuçların elde edilmesine çalışılabilir.

Ancak tasarrufları artırmaya çalışmanın hiç de kolay bir süreç olmayacağını dillendiren Tatlıyer'e göre, öncelikli olarak bilinçlendirme ve teşvik çalışmaları ancak marjinal düzeyde işe yaramakta, hangi iktisat politikalarının asıl etkiyi sağlayacağı sorusu ise havada kalmaktadır. Bu noktada, bankacılık sektöründe devam edegelen kredi genişlemesini yavaşlatma ve hatta durdurma -muhtemeldir ki- tasarruf oranlarını yukarıya taşıyacaktır; fakat bu uygulama ekonomi

üzerinde çok ciddi bir tahribata yol açabilir. Bu nedenle çok dikkatli olunması gerektiğini vurgulayan Tatlıyer, nihai tahlilde, tasarruf düzeyini yükseltmenin yolunun bankacılık sektörünü düzenlemekten geçtiğini belirterek sunumunu tamamladı.

KÜRESEL SİYASET VE ADALET KONUŞMALARI
20 Şubat 2016

Ahmet Okumuş

Bir Kavram Olarak Adalet

Değerlendirme: Hüseyin Etil

Küresel Araştırmalar Merkezi, geçtiğimiz Şubat ayı içerisinde Küresel Siyaset ve Adalet Konuşmaları başlıklı yeni bir tartışma dizisi başlattı. Programda merkezi bir kavram olan adaletin bir dizi konuşmayla etraflıca değerlendirilmesi öngörülüyor. İki alt bölüm hâlinde gerçekleştirilecek olan konuşmaların ilk bölümünde kavramın tarihsel ve teorik arka planı, geçmişten günümüze ele alınıp biçimleri; ikinci bölümünde ise küresel siyaset içinde adalet kavramının vuku buluş tarzları irdelenecektir. Serinin ilk konuşmacısı, Şehir Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi öğretim üyelerinden, Bilim ve Sanat Vakfı başkanlığını yürüten Yrd. Doç. Dr. Ahmet Okumuş'tu.

Ahmet Okumuş, "Bir Kavram Olarak Adalet" başlıklı sunumunda adalet kavramının tarihsel dönüşümlerini ana hatlarıyla ele aldı. 19. yüzyılla birlikte görece geriye düşmüş olsa da, esasen kadim bir bahis olan adalet mevzuu, Okumuş'a göre, beşerin âlemdeki yerine ilişkin ilk söyleyişlerde karşımıza çıkmaktadır. Klasik dönemde adalet, tarafların payını istediği, "Benim payım nedir?" diye sorduğu bir erdemdir. Okumuş, adalet kavramını klasik siyaset tasavvuruna bağlayan hususun da burası olduğunu hatırlattı. Buna göre, klasik siyaset, 'doğru yer ilmi' anlamına gelir. Şeylerin ideal konumuyla ilgilenen kadim siyaset anlayışı bu yüzden topografik bir imaj çizer. Bu imaj kimin nerede duracağını gösterir. Topografik siyaset düşüncesi, her şeyin doğal yerine meylettiği klasik kozmoloji anlayışından esinlenmiştir. Klasik nizam-ı âlemde şeylerin doğal yerlerine meyletmeleri, aynı zamanda herkesin hayrına olanı da gösterir. Adaletin paylaşılmasıyla doğru yerin gösterilmesi bu nedenle üst üste biner. Okumuş'a göre bu fikriyatın klasik dönemdeki tipik ismi Platon'dur. Platon, doğru düzen olarak adalet anlayışının ilk örneğini verir. Bu örneklik aynı zamanda model olarak adalet anlayışının da güzel bir temsilidir. Platon'un *Devlet*'i, orta zamanların büyük varlık zinciri, Marx'ın sınıfsız toplumu, model olarak adalet geleneğinin farklı dönemlerdeki ifadeleridir. Topografik imaj uzun yıllar boyunca adaletle ilişkin sezgilerimizin ve idare etme tavrımızın temel referansı olmuştur. Buna

“

Klasik nizam-ı âlemde şeylerin doğal yerlerine meyletmeleri, aynı zamanda herkesin hayrına olanı da gösterir.

”

22

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

karşın adalete dair pratik duyumsamamız sanki bunun aksini söyler. Bu modelin ileri sürdüğü gibi, bizim tecrübemiz, önce adaleti idrak edip sonra onun tesis edilmesini izlemez; aksine önce adaletsizliği duyumsarız, sonra tamir ve tashih yoluna gideriz. Bu nedenle ilk hâl, olsa olsa masumiyet olabilir. Yani “adalet, adaletsizlik ve ikâmesi” değil, “masumiyet, adaletsizlik ve ikâmesi” şeklinde bir yol izleriz.

Okumuş, doğru yer fikrine dayanan adalet anlayışının modernlikle birlikte sarsıldığını söyledi. Klasik adalet tasavvuru, tarihsel-sosyolojik bir dizi hadisenin sonucu olarak ortadan kaybolmuşa benziyor. Artık biz, sosyal hareketliliğin ilkece kabul edildiği bir toplumda yaşıyoruz. Bunun yanında zihniyet planında modern bilim oluştu, klasik kozmolojide ise derinden revizyonlar gerçekleşti. Tarihsel-sosyolojik ve zihinsel devrimlerle peyderpey doğal yer ve doğal hiyerarşiler fikrini makul kılan ne varsa zayıfladı. Bu gelişmeler neticesinde adalet kavramı artık başka bir anlamda kullanılıyor. Kavramlar tarihi üzerine çalışanlar, birkaç yüzyıldır kavramların semantiğinin dönüştüğünden ve yeni semantiklerin ortaya çıktığından bahsediyorlar. Koselleck, bu olguyu “kavramların zamansallaşması” şeklinde ifadelendiriyor. Topografik imajdan zamansal imaja geçişle birlikte açıklık, olumsuzluk, belirlenmemişlik ima eden yeni semantikler gelişmiştir. Günümüzdeki demokrasinin tanımsızlığı, adaletin beklenti ufkuna havale edilmesi gibi olgular bu durumun tezahürüdür. Peki, bu olgu adalet teorisi açısından ne gibi sonuçlar doğurmaktadır? Yer gösteremiyorsak ütopyalara yüzümüzü mü döneceğiz? Adalet, ütopyalarda yeni bir siyasi janra olarak devreye girmiş ve yeni imkânlar sunmuştur. Ancak ütopyalar bile, doğru yer kavrayışını kendilerine özgü tarzda sürdürmüşlerdir. Doğal yer anlayışı terk edildiğinde, model olarak adalet yaklaşımı şaibeli hâle gelir. Adaleti düzen tasarımında çizen yaklaşımların yerini; usuli, prosedürel çizimler aldı; işin ve oyunun kurallarını gösterme, yer göstermenin önüne geçti. Adalet vizyonları yeni dönemde hakikat olarak sunulmaz. Hakikat yerine makuliyet fikri öne çıkmaktadır.

Metodolojik ve epistemolojik sonuçlardan başka, doğru yer anlayışının zayıflaması birtakım ahlâki ve siyasi sonuçlara da neden oldu. Doğru yer, o yerle iliştilmiş erdemleri ihtiva eder. Yeriniz neyse o yer için hususi erdemler vardır. O erdemler o yerde bulunanın hayrınadır. Bu nedenle yöneticilerin erdemi ile savaşımların erdemi farklıdır ve bu farklılık olumludur. Ama adalet, erdemlerin şahı olduğu için herkeste bulunması gerekir. Ancak bu erdem anlayışı ve ona bağlı adalet anlayışı yukarıda andığımız gelişmeler neticesinde değişmiştir. Adalet giderek karakter özelliği olmaktan çıkarak sosyal kurumların erdemine dönüşmüştür. Sonuçta adalet kimseye yerini ve o yerin erdemlerini göstermekle

“

Doğal yer fikrinin geçerli olmadığı, kavramların zamansallaştığı, olumsuzluğun evetlendiği ve ahlâki-siyasi kavramların Mutlak’tan uzaklaştığı aşamada, adaletin hakikatle rabitası da kopmuştur.

”

23

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

ilgilenmez; fakat herkesin kendi yerini bulma hakkını hukuken teminat altına almakla ilgilenir. Yeni kavrayış açısından 'senin için iyi olan şudur' tavrı oldukça paternalisttir. Bu bakımdan adalet, yeni durumda kimseye neyin iyi olduğunu söylemekle değil; herkesin herhangi bir iyiyi seçme, benimseme ve terk etme hakkıyla ilgilenir. Bir diğer önemli dönüşüm de bu bağlamda açığa çıkmaktadır. Yeni dönemde adalete dair *erdem ve iyi* fikrinden çok, *hak ve haklar* mefhumunun merkezileştiğini görüyoruz. Hareket özgürlüğü kabul edildiğinden dolayı kimseyi bir yere hapsedmek ilkece mümkün değildir. Bu nedenle günümüzde hakları içermeyen adalet vizyonunun karşılık bulması neredeyse imkânsızdır.

Son olarak Okumuş, klasik adalet tasavvurunda yaşanan dönüşümün liyakat üzerinde yarattığı sonuçlara değindi. Herkesin layığı bulması anlamında klasik *liyakat* anlayışı, klasik adalet tasavvuru açısından çok merkezi bir temadır. Klasiklerin kadim liyakat sorunu, doğal yer fikrinin ortadan kalkmasıyla bambaşka bir hâl aldı. Okumuş, konuşmasının sonunda, doğal yer fikri sarsıldığı için artık kimsenin kendi yetenekleri üzerinde hak iddia edemez olduğunu belirterek sözlerini noktaladı.

KÜRESEL SİYASET VE ADALET KONUŞMALARI
26 Mart 2016

Hızır Murat Köse

İslam Siyaset Düşüncesinde Adalet Fikri

Değerlendirme: Habil Sağlam

Küresel Araştırmalar Merkezi tarafından düzenlenen Küresel Siyaset ve Adalet Konuşmaları'nın ikincisi, İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Hızır Murat Köse'nin katılımıyla gerçekleştirildi. Konuşmasına İslam siyasi düşünce tarihinde adalet meselesi etrafında yazılmış çok sayıda metnin her birinden bahsetmenin mümkün olmadığını belirterek başlayan Köse, bu duruma gerekçe olarak tarihsel süreçte adalet üzerine tartışmaya elverişli bir vasatın oluşmamasını gösteren ve İslam tarihini bütünüyle bir 'zulümler tarihi' şeklinde sunan yaklaşımları hatırlatarak bu türden okumalara şüpheyle yaklaşılması gerektiğini ifade etti. Köse, bir kavramın canlılığını ölçmenin onun metinler içerisindeki canlılığıyla ölçülebileceğini, siyasi düşünce tarihimizde adaletin de her daim karşılaşılan bir kelime olduğunun altını çizerek adalet kavramının sistematik biçimde ele alınmamış oluşu ile yokluğu arasındaki farka işaret etti. Konuşmanın başlığı olan "İslam Siyaset Düşüncesinde Adalet Fikri" ifadesi üzerinde duran Köse, İslam ve siyaset gibi genelleme ifadelerinin bu

24

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

şekilde bir araya getirilmesinin oluşturduğu zorluklara dikkat çekerek sosyal bilimler literatürü üzerinden İslam'da siyaset meselesini konuşmanın da bir başka temel problemi teşkil ettiğini belirtti. Adalet ve türevi kelimelerin Kuran'da çok defa geçtiğini fakat bu ifadelerin hemen hemen hepsinin bugünkü anladığımız anlamıyla siyasetle ilgili olmadığını belirten Köse, adalet kelimesinin yaratılıştaki adalet, hukuki anlamda adalet, eşler arasındaki adalet, borcu yazmada adalet, şahitlik etmede adalet gibi farklı şekillerdeki kullanımları bulunduğunu belirttikten sonra Köse, İslam siyaset düşüncesinin ana metinlerindeki kullanımlarına geçti.

Hızır Murat Köse'nin konuya örnek olarak üzerinde durduğu ilk metin Necmeddin-i Dâye'nin *Mirsadü'l-ibad* adlı eserinin siyaseti konu alan beşinci bölümüydü. Siyasetten bahseden bu tasavvufi metinde, padişaha adaletle ilgili nasihatlerde bulunulduğunu belirten Köse, literatürde sufilerin siyasete menfi baktığına ilişkin genel bir kanı olduğunu hâlbuki Necmeddin-i Dâye'nin bu metninde belirgin bir siyaset tasavvuruyla karşılaştığını söyledi. Necmeddin-i Dâye, bizim siyaset olarak bildiğimiz *tedbirü'l-medineyi* anlatırken kanunların menşeyini tabîi ve va'zî olarak ikiye ayırıyor. Va'zî olanlar, bir iradenin vaz ettiği kanunlardır. Bunun bizdeki karşılığı ibadettir; bunu *tedbirü'l-nefs* gibi görüyor. *Tedbirü'l-menzil* ise nikah ve muamelat ile ilgili işlemlerdir. Hadleri ise *tedbirü'l-menzil* çerçevesinde değerlendiriyor ve bunların tamamının ilm-i fikh şemsiyesi altında bulunduğunu söylüyor. Adalet müsavattan ibaret olduğunu, müsavatın da beraberlik olduğunu belirtiyor. Kesret alemi ise vahdet aleminin bir yansımasıdır. Eflatun'u bu şekilde kullanıyor. "Adalettir vasattır, adalet itidaldir." diyor. Klasik felsefenin tasnifiyle insanın üç kuvvesi olan kuvveyi natika, gazaviyye ve şehvetten üç erdem çıkartıyor: Hikmet, şecaat ve iffet. Bunların ifrat ve tefritleri var. Hikmetinki kurnazlık ve ahmaklık, şecaatinki deli cesareti ve korkaklık, iffetinki de azgınlık ve isteksizlik. Burada itidali sağlıyorsanız Necmeddin-i Dâye'ye göre bu dengenin adı adalettir. Adaletin ifratının tefritinin olup olmadığı ise tartışılmıştır; genel kabul, olmadığı yönündedir. Eski Yunan'dan gelen klasik erdem ve adalet anlayışının bizde aldığı şekil anahatlarıyla bu şekildedir.

Turtûşî üzerinden söyleyecek olursak İslam düşüncesinde bir ahkâm ve siyaset ayrımı yapılmıştır. Ahkâm hükümler; siyaset ise bunun takibi, kontrolü, cezalandırma vb. işlemlerdir. Bir kanun ve ahkâm var, buna sürekli eklemeler yapılıyor denilebilir. Fıkıh var, fıkıhın içinden siyaseti işaret eden *Ahkâmü's-sultaniye* gibi eserler çıkmış; ama ortada tek bir ahkâm ve belli bir yasa koyucu var. Bu, yasayı açmaya yahut yasaların bıraktığı boşlukları doldurmaya eğilimli bir siyaset anlayışıdır. Dolayısıyla *Ahkâmü's-sultaniye* kitaplarında adalet kelimesini siyasi manâsıyla çok fazla görmüyorsunuz. Ahkâm zaten o işlevi görüyor. Bu

“

İbn-i Haldun adaleti tartışmaz; çünkü metninin tamamında farklı vesilelerle adalet meselesi üzerinde durur. Zulüm için bir bahis açmıştır; 'Zulüm umranı harap eder' der.

”

25

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

yüzden İslam siyaset düşüncesinde adaleti çalıştığımızda, Maverdî bunu açıkça tartışmadığı için bu konuya yer veren İbn-i Cem'a'ya gitmek durumundayız. İbn-i Cem'a adalet-ihsan ilişkisine bakar ve adaleti memleketin ruhu şeklinde tasavvur eder. Adalet sayesinde mamurluk olur, şükür adalet sayesinde gerçekleşir. Yönetici adaleti ile Allah'a şükretmiş olur. İbn-i Cem'a küfrün adil olup bu şekilde yaşayabileceğini de söylüyor.

Siyasetle ilgili metinler de kendi içerisinde tasnif edilebilir. İnsanın kendisiyle olan ilişkisini tedbirü'l-nefs ve ahlâk çerçevesinde ele alan Necmeddin Dâye ve Kınalızâde gibi isimlerin ardından insanın insanla olan ilişkisine geçildiğinde burada siyasetnamelerden, *Ahkâmü's-sultaniyelerden*, *Nasihatü'l-mülk* gibi eserlerden oluşan başka bir literatür söz konusudur. Bu tarz metinlerin ilki Tahir bin Hüseyin'e aittir; oğlu Abdullah'a yazdığı altı sayfalık bir mektuptur. Erken bir tarihte yazılmış olmasına rağmen kavramların son derece oturmuş olduğu, yoğun bir metindir. Mektup, oğluna takvalı olmasını öğütleyerek başlar. Raiyyeyi korumasını nasihat ettikten sonra "(...) sana adalet lazımdır," der. Beş vakit namaza ve sünnete riayet etmesini söyler. Ardından istihare gelir; bu kavram, bir karar verirken Allah'tan yardım dilemek, ona dua etmek ya da istihare namazı olarak da kabul edilebilir. İktisadın rüş'te, rüş'tün tevfi'ke, onun da saadet'e götürceğini anlatır. *Mahmut siyaset* (övülmüş siyaset) ibaresini kullanıyor. "Fukara ve miskinlere bakacaksın," der; sosyal adalet bakımından bu da ilginçtir. İsrafa kaçmadan ihtiyaçları karşılamakla yükümlü olduğunu, fakat insanoğlu için maddi tatminin imkânsızlığından ötürü harcamalarında dikkatli davranması gerektiğini söylüyor. Bu aslında modern siyasetin meşruiyet krizlerinden biri olarak görülen vaatleri yerine getirememesi meselesiyle de ilişkilendirilebilir. Adaleti üçe ayırır: Malda adalet, sözde adalet ve fiilde adalet. Malda adalette, gelir-gideri uygun şekilde alma ve dağıtma hususu. Sözde adalet ile âlimlerle olan ilişkisinde dikkat etmesi gereken inceliklere işaret ediliyor, fiilde adalet ise ceza ile ilgili konuları kapsıyor.

Turtûşî ise adaleti ikiye ayırır: Birincisi ilahi adalet, ikincisi şibih (adaletle benzeyen), yani istilâhî. İstilâhî ise üzerinde uzlaşılan şey olarak anlatıyor. Nebevi adalet şeriata dayalı, esasını şeriattan alan adaletken diğeri akla dayanır. Siyaset, kaynağı açısından akıldan yahut vahiyden gelmesine göre, amaç açısından ise sadece dünyayı yahut hem dünyayı hem ahireti hedeflemesi şeklinde tasnif ediliyor.

İbn-i Haldun adaleti tartışmaz. Çünkü zaten metninin tamamında farklı vesilelerle adalet meselesi üzerinde durur. Zulüm için bir bahis açmıştır; "Zulüm umranı harap eder," der. İtidalle ilgili bir diğer bahis vardır. Siyasetteki sertlik meselesiyle ilgili bu bölümde sultanın şefkatine dikkat çekiliyor. Siyaset, yapı

itibariyle riskli bir alan olduğu için bu noktada itidali tavsiye etmektedir. Bu bağlamda yöneticilerin de fazla zeki olmaması gerektiğini söylüyor, hayat orta yollu olduğu için dâhinin topluma kendi seviyesini dayatmasının itidali bozup zulmü doğuracağını söylüyor.

Köse, konuşmasını şu sözlerle tamamladı: “Adaletin bir tanımını yapmaya çalışmadım. Allah’ın Adl ismi var, bir nizam ve inayeti var. Bizler onun içerisinde yaşıyoruz. Kelâmi mezheplerin çıkışını da etkileyen, Emevilerle birlikte başlayan ‘zalim sultan’ meselesine ve sultan zulmederse bu zulmün kime atfedileceği etrafındaki kelâmi tartışmalara hiç girmedim. Bütün bu konuştuğumuzun yaşadığı bir dünya vardı ve o dünya şu anda yok. Bu yüzden bu metinlere nüfuz edebilmek de zorlaşıyor. Sözü edilen dönemlerde herkese hakkının verilmesi esasına dayanan bir nizam ve bu nizamın işlemesi esasına dayanan bir anlayış hâkimken bugün değışmeye dayalı bir anlayış hüküm sürüyor.”

Mustafa Özel

Yönetmek Ne Etmektir?

Değerlendirme: Melih Torlak

Etkin Yönetim Söyleşileri’nin yirmi beşincisi Şehir Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Mustafa Özel ile “Yönetmek Ne Etmektir?” başlığıyla gerçekleşti. 2016 yılında Küre Yayınları’ndan çıkan *Yöneticilik Dersleri* kitabı çerçevesinde Özel, tecrübe ve bilgi birikimini dinleyicilerle paylaştı. Özel, geniş bir katılımcı kitleyle kitabının temel çerçevesini kendi tanıklıkları dâhilinde tartıştı.

Söyleşiye kendi hayatından örneklerle başlayan Özel, mezuniyet sonrası akademik alanda çalışmak istediğini ancak bunun mümkün olmadığını, çok istememesine karşın kariyerine İstanbul Bankası’nda bankacı olarak başladığını ifade etti. Üç yıl çalıştıktan sonra askerlik görevini yapan Özel, Türkiye Dış Ticaret Derneği’nde göreve başladı, ardından Faysal Dış Ticaret Şirketinde Genel Müdür Yardımcılığı görevinde bulundu. Ardından Sabri Ülker’in yanında danışman olarak göreve başladı. Yabancılar ile iletişim sağlamasında Sabri Bey’e yardımcı olarak yanında bulundu. Özel, daha sonraki yıllarda başka şirketlerde yapacağı danışmanlık işlerinde kullandığı bilgilerin yarısını Sabri Bey’den öğrendiğine dikkat çekti. İşlerin sistemli şekilde nasıl yapıldığına, otoritenin güç kullanmadan nasıl oluşturulduğuna, itimadin büyük işleri nasıl da tetiklediğine şahit olan Özel, Ülker ile çalışan işletme sahiplerinin çekleri imzalayıp alınan mal karşılığında üzerini doldurması için Sabri Bey’e göndererek kendisine büyük

ETKİN YÖNETİM SÖYLEŞİLERİ 25 | 16 Mayıs 2016

27

KAM

Küresel
Araştırmalar
Merkezi

“

Luther, 'Para insanın şeytanla anlaşmasıdır' der. Goethe'ye göre kâğıt para, devletin şeytanla anlaşmasıdır.

”

28

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

bir itimat gösterdiklerine vurgu yaptı. Özel'e göre dürüstlük değeri üzerinde yükselen bu güven ilişkisi, Ülker'in büyümesine ciddi katkılar sağlamıştır.

Özel'in ifadesiyle "Her büyük yöneticinin bir ağırlık noktası vardır. Vehbi Koç'un ağırlık noktası 'önce hesabını bilmek'tir. Bir işe girişmeden önce o işle ilgili olumlu-olumsuz tüm hesaplamaları görmek ister, sadece kâr eden bir projeye inanmaz, mutlaka olumsuz olabilecek yönlerinin de hesaplanmasını isterdi. Sakıp Sabancı'nın ağırlık noktası ise, 'önce adamını bulmak' idi. Sektördeki en tecrübeli kişiyi bulup transfer eder ve tam yetki ile donatırdı. Patron olmasına karşın Sakıp Bey, tecrübeli çalışanın karşısında önünü ilikler, saygıda kusur etmezdi." Yönetim gurusu Jim Collins de kitaplarında 'önce adam, sonra yol' diyerek Sakıp Bey'i tasdik etmektedir.

Özel'e göre danışmanlığın %90'ı hava işi, %10'u ise bilgi işidir. Kişileri/kurumları havaya sokmak olumlu bir iştir. Şirketlerin dışardan olumlu havaya ihtiyaçları vardır. Danışmanlık yaptığı bir şirkette, Adrian J. Slywotzky'nin *Kâr Bölgesi* kitabının birinci bölümünü şirket yöneticileri ile beraber okumaya başlamış, Özel'in çıkardığı notlardan çok daha fazlasını şirket yöneticileri ortaya çıkarmışlar. Bunu gören yöneticiler, kitabın geri kalan bölümlerini de beraber okumaya devam etmişler. Eflatun, "Filozoflar bileyi taşı gibidirler; kendi başlarına faydalı olamayabilirler ancak siz ona sürdündükçe daha keskin hâle gelirler, işlersiniz." der.

Gazali'yi hem siyasi hem de ekonomik olarak okursak liderliğin Tanrı'ya öykünmek olduğunu söyleyen Özel'e göre, düzeni sağlaması açısından olumlu ancak büyükmeye ve kibire yol açması açısından olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Son on yıl içinde çok sayıda roman okuduğunu ifade eden Özel, söyleşi içinde zaman zaman büyük romancılara da atıflar yaptı. Büyük romancıların günümüz insanları ve kurumları hakkında, birkaç asır öncesinden yazdıklarına vurgu yaptı. Özel'e göre büyük romancılar geleceğin tarihini yazarlar: "Büyük romancılar hepimizin hikâyesini yazmışlardır. Roman kurguya dayanır, sosyal bilimler daha fazla kurguyla dolu olmasına rağmen nesnel ve bilim olduğunu iddia eder. Yine de romanlar daha merttir. Goethe, büyük bir iktisatçıdır. Modern dönemin siyasi liderleri, işin farkında olmadan iktisadi kişi ve kurumlar (paraya hükmedenler) tarafından yönlendirilmektedirler. Luther, 'Para insanın şeytanla anlaşmasıdır.' der. Goethe'ye göre kâğıt para devletin şeytanla anlaşmasıdır. Cervantes'e göre, öyle bir çağda yaşıyoruz ki, ilişkiler o kadar bozulmuş ki hakikati ancak bir deli söyleyebilir. Don Kişot kitabı, ciddi arka planı olan bir eserdir. Bu konuda Goethe ise, 'en dalgacı geçinen kişi hakikate en yakın olandır,' der."

Özel'e göre, üç aşamalı liderlik süreci vardır: FB (Fenerbahçe), CB (Cimbom), SB (Siyah-Beyaz). İyi liderler Fenerbahçelidir (FB), yani Farklı Bakan kişilerdir. Alparlan, Osman Gazi, Bill Gates bunun güzel örnekleridir. Organizasyon büyüdükçe tek bir girişimci yeterli olmadığından birden farklı bakışın yer aldığı organizasyonlara geçiş olmalıdır. Bunun için, farklı bakan kişinin ödüllendirildiği bir yönetim ikliminin oluşturulduğu Cemiyetçi Bakış (CB) olmalıdır. Sonrasında ise Stratejik Bakış (SB) gereklidir; yani "rakibini hesabını hesaba katarak hesap yapma" olayıdır. 1982 yılında Metin Erksan'ın senaryosunu yazıp yönettiği *Preveze'den Önce* adlı belgeselde, Preveze Savaşı öncesinde Hayreddin Barbaros Paşa, Andrea Dorya'nın Osmanlı'nın nasıl hareket edeceğini düşünerek hazırladığı savaş planını tahmin ederek bu planı alt edecek bir savaş planı hazırlamış, böylece stratejik bir üstünlük elde etmiş ve savaşı kazanmıştı.

Söyleşinin son dakikalarında Özel, güçlü sosyolojik analiz yapabilmesi neticesinde anlattığı anılar ile Cem Yılmaz'ın çağdaş bir yönetim filozofu olduğunu söyledi. Özel, aile şirketlerin talihsizliğinin "köylü" olmalarından kaynaklandığına vurgu yaptı: "Köyde her şey (tarla, sapan vs.) mülkümüzdür. Dolayısıyla şirketleri de mülk gibi görüyoruz." Özel, MÜSİAD'a (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) sürekli olarak şu tavsiyeyi yaptığını ifade etti: "Sermayeyi servete dönüştürmeyin. Şirketler değil hisseler mülkünüzdür."

Mert Bilgin

Enerjide Değişen Dinamikler ve Türkiye

Değerlendirme: Volkan Uzundağ

Küresel Araştırmalar Merkezi Ortadoğu Konuşmaları toplantı serisinin Mart ayı toplantısında İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden Prof. Dr. Mert Bilgin "Enerjide Değişen Dinamikler ve Türkiye" başlıklı bir sunum yaptı. Bilgin, sunumuna enerji konularına dair muhakkak bilinmesi gereken ilk kavram olarak enerji güvenliğinin ne anlama geldiğini açıklayarak başladı. Buna göre, genellikle arz güvenliği olarak anlaşılan enerji güvenliği yaklaşımı, aslında anlamı daha geniş kapsamlı kavramı açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Enerji güvenliği, arz güvenliğiyle olduğu kadar talep güvenliğiyle de ilgilidir. Arz güvenliği enerji miktarı, fiyat, zaman ve konum olmak üzere dört önemli faktöre bağlıdır; talep güvenliği ise daha çok enerji ihracatçısı ülkeleri, üretilen enerji kaynağını bu faktörler açısından hedefe ulaştırılmakla

ORTADOĞU KONUŞMALARI 27 | 19 Mart 2016

29

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

ilgilidir. Bunun yanında doğal olaylar, ekolojik etkiler, teknik aksaklıklar gibi arz ve talebi etkileyen birçok etken de söz konusudur.

Enerji güvenliğinde diğer bir önemli mesele de küresel ısınmanın sebebi olarak görülen karbon salınıdır. Bilgin'e göre bu konuda, diğerlerine oranla çok daha önceden sanayileşmeye başlayan gelişmiş ülkelerin bugünkü şartlarına göre belirlenen Kopenhag ve Kyoto kriterleri, geç sanayileşen Türkiye gibi ülkelerin işini zorlaştırmakta ve onlar için adaletsiz bir durum üretmektedir.

Kavramsal analizin ardından meselenin tarihsel analizine geçen Bilgin, tarih boyunca yoğun olarak kullandığımız enerji türü ile içinde bulunduğumuz yaşamın sosyo-ekonomik yapılarının karşılıklı olarak birbirini etkilediğini ve belirlediğini söyledi. Bu noktadan bakıldığında ise enerji dönüşümü kavramından söz edilebilmektedir. Enerji dönüşümünde, bir önceki enerji kaynağı ile bir sonraki arasındaki ayrımı, ikincisinin sebep olduğu çok önemli askeri, ekonomik, sosyolojik ve siyasi dönüşümlere bakılarak yapılmaktadır. Örnek vermek gerekirse Avrupa Birliği'nin kurulmasından önceki savaşlar bir açıdan kömür savaşları, Avrupa Birliği'ni de kuruluşu itibarıyla bir kömür birliği olarak düşünmek mümkündür. Petrolün dayanmayı daha etkin bir hâle getireceğini düşünen Churchill'in kararının kömürden petrole geçişte önemli rolü olmuştur. Bunun sonucunda petrolün yaygın enerji kaynağı hâline gelmesiyle de petrole sahip coğrafyalardaki ülkeler arasında bütün bir ekonomik-siyasi ilişkiyi etkileyen bir ağ oluşmuştur. Petrolün mal üretiminde kullanılmasıyla oluşan yeni sistem ise insanların günlük hayattaki alışkanlıklarını ciddi anlamda değiştirerek kültürel dokuyu etkilemiştir. Bilgin'e göre, sonuç olarak görülmektedir ki enerji meselesi, sadece devletlerarası ilişkileri belirleyen politik bir meseleden ibaret değil, bütün hayata yayılan ciddi etkilere sahip bir meseledir.

Bilgin, petrol döneminden sonra ne olacağına dair yapılan tahminlere de değindi: "Her bir enerji dönüşümünde ortak bir husus söz konusudur: Daha çok karbon, daha az hidrojen içeren yakıt türünden daha az karbon, daha çok hidrojen içeren yakıtlara geçiş." Peki, bu sürecin sonucunda, Karadeniz'de de bulunan tamamen hidrojen bazlı yakıtların kullanılması söz konusu mudur? Bilgin'e göre bu konuya dair çalışmalar varsa da şu an için gereken yüksek teknoloji, masraf ve güvenlik gibi sebeplerden ötürü yakın zamanda mümkün görünmemektedir. Fakat en azından şimdilik ufukta petrolün yerini doğal gazın alacağı ufukta görünüyor. Öte yandan bir de nükleer enerji realitesi söz konusudur. Nükleer enerjinin başlatıcısı olan Amerika, 1950'lerde mevcut petrol kaynağının kendilerine yetmeyeceğini öngörerek nükleer üretime yönelmiştir.

18-19. yüzyılların kömür, 20. yüzyılın petrol ve nükleer enerji dönemi olduğunu söyleyen Bilgin, 21. yüzyılın ise doğal gaz yüzyılı olacağı tespitinde bulundu.

Burada önemli hususlardan biri de, her ne kadar doğal gaz en kritik kaynak olsa da kömürden nükleer enerjiye, biyo-yakıttan rüzgâra, bir enerji çeşitliliğinin söz konusu olmasıdır. Peki, madem doğal gaz gelecekteki en kritik kaynaksa bunun Türkiye'ye ne gibi yansımaları olacaktır? Rusya tartışmasız doğal gaz piyasasının en büyük üreticisidir ve Avrupa'ya da büyük miktarlarda doğal gaz ihraç etmektedir. Bilgin, buradan yola çıkarak Türkiye'nin Rusya ile Avrupa arasında taşıyıcılık rolü üstlenip bu durumdan avantajlı çıkacağı şeklinde bir genellemeye gidilmesinin doğru olmadığını belirtti. Böylesi bir yaklaşımda Avrupa Birliği'nin enerji konusunda Rusya'ya mutlak bir bağımlılık durumunda bulunmadığı gerçeği gözden kaçırılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalara bakılırsa Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkeler enerji üretiminde o kadar çok çeşitliliğe gitmişlerdir ki bu ülkeler için herhangi bir kaynak alternatifsiz değildir. Doğal gaza bağımlılık, kaynaklarda çeşitlilik sağlayabilecek teknolojiden mahrum olan Doğu Avrupa devletlerinde söz konusudur. Fakat, bu ülkeler de Rusya ile ciddi bir sorun yaşamamış ve şimdiye kadar -2009 yılı hariç- gaz akışında ciddi bir kesinti olmamıştır. Tam tersine, bu durum, en büyük gelir kaynağı Avrupa'ya sattığı doğal gaz olduğu için Rusya açısından önemli bir sorundur.

Rusya söz konusu olduğunda, enerji kaynaklarını kullanarak siyasi nüfuz alanı kurmaya çalışan ülkelerden bahseden Bilgin, Rusya'nın, enerji akışını tekeline alabilmek amacıyla Orta Asya'da çıkan doğal gazı da bölgedeki ülkelerden satın alıp Avrupa'ya sattığını söyledi. Fakat son dönemde Çin'in de oyuna girmesiyle Türkmenistan ve Azerbaycan gibi bazı ülkeler Rusya'nın nüfuz alanından çıkmıştır. Yine Venezuela, Brezilya, Suudi Arabistan, Malezya gibi ülkeler de doğal kaynaklarını kullanarak bir nüfuz alanı oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Doğal gazın yanında, oyunu değiştirecek bir faktör daha devreye girmiştir: Kaya gazı. 1961'den beri az miktarda ve pahalı maliyetlerle, kimyasal teknikler kullanılarak üretilen bu kaynağın üretiminde son dönemde Amerika, sahip olduğu teknolojiyi güçlendirerek ciddi miktarlarda kaya gazı üretmeye başlamış, hatta enerji ihraç eden bir ülke hâline gelmiştir. Bu da enerji arzını artırmış ve petrol fiyatlarını düşürmüştür. Bunun sonucu olarak da, daha önce belirttiğimiz yüksek enerji fiyatları üzerinden siyasi nüfuz alanı üretmeye çalışan ülkelerin çıkarları bundan olumsuz olarak etkilenmiş; söz konusu ülkelerin stratejik alanları daralmış ve ekonomilerini kötüleşmiştir. Bu daralma da, söz konusu ülkeleri, özellikle de Rusya örneğinde olduğu gibi, dış politikada agresif davranmaya itmiştir. Bilgin, bu durumun yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülebileceğini söyleyerek sunumunu tamamladı.

“

18-19. yüzyılların kömür, 20. yüzyılın petrol ve nükleer enerji dönemi olduğunu söyleyen Bilgin, 21. yüzyılın ise doğal gaz yüzyılı olacağı tespitinde bulundu. Burada önemli hususlardan biri de, her ne kadar doğal gaz en kritik kaynak olsa da kömürden nükleer enerjiye, biyo-yakıttan rüzgâra, bir enerji çeşitliliğinin söz konusu olmasıdır

”

31

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

PANEL | 19 Aralık 2016

Mesut Özcan, Şaban Kardaş, Emre Erşen, Gülnur Aybet

2015'te Türk Dış Politikası

Değerlendirme: Muhammed Yasir Okumuş

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin 19 Aralık 2015 tarihinde düzenlediği "2015'te Türk Dış Politikası" başlıklı panelde 2015 yılı içerisinde yaşanan gelişmelerin Türk dış politikasına etkileri ele alındı. Başkanlığını Dışişleri Bakanlığı Diploması Akademisi Başkanı Doç. Dr. Mesut Özcan'ın yaptığı programın panelistleri, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi ve Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Doç. Dr. Şaban Kardaş, Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Emre Erşen ve Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Prof. Dr. Gülnur Aybet'ti.

Panelin ilk konuşmacısı Şaban Kardaş, Ortadoğu'da son yıllarda değişen bölgesel eğilimlere, bu değişim çerçevesinde Türk dış politikasının ana meselelerine ve önündeki engellere değinen Kardaş, bölge ölçeğindeki yapısal tektonik kaymaların yansımaları sonucunda bölgede Türkiye'ye bakışın değiştiğini belirtti. Türk dış politikasının ve bunun iç politikaya izdüşümlerinin sağlıklı değerlendirmesi, büyük ölçüde bölgedeki gelişmelerin ve Türkiye'nin değişen imajının göz önüne alınmasına bağlıdır.

Kardaş'a göre, Ortadoğu'daki dönüşümü beş boyut üzerinden incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, devlet sınırlarının giderek daha ciddi biçimde tartışmaya açılmasıdır. Bölgedeki gelişmelerin temelinde yatan önemli unsurlardan birisi, modern ulus-devlet sisteminin yapı taşı niteliğindeki olan devlet sınırlarının tanınmasının ve korunmasının sorgulanmasıdır. Sınırlar hem Suriye-Irak örneğinde olduğu gibi devlet kontrolünden çıkarak buharlaşmakta hem de yeni otorite mekanizmalarının ortaya çıkmasıyla anlamını kaybetmektedir.

İkinci boyut, sınırlar konusundaki gelişmelerle de bağlantılı olarak egemenlik ve devlet otoritesi kavramının zedelenmesini içermektedir. Suriye, Irak ve Libya'da devlet otoritesi, yok denecek kadar azdır. Bu durum ulus-devlet sistemine önemli bir meydan okuma alanı açmaktadır. Devlet egemenliğinin zayıflamasının bir sonucu niteliğindeki üçüncü boyut, ulus-altı kimlik ve aktörlerin güçlenmesidir. Devlet otoritesinin zayıflaması farklı kimlik ve ideolojilerin görünürlüğünü artırmasına, bununla beraber farklı aktörlerin güçlenmesine sebep olmaktadır. Dördüncü boyut, sosyo-ekonomik alanda yaşanan olumlu

32

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

gelişmelerin siyasi dönüşümleri olumlu etkileyeceği yönündeki teorik varsayımların çökmesidir. Ekonomik yapılarda gözlemlenen kısmi iyileşmelerin siyasi düzlemde hiçbir olumlu etkiye neden olmadığı görülmektedir. Beşinci boyut ise, güvenlik boşluğunun doğmuş olmasıdır. Son dönemde çatışma dinamikleri ve parçalanma eğilimleri öne çıkmış, buna bağlı olarak da askeri söylem güçlenmiştir. Bunun arkasında yatan sebep, büyük ölçüde devrimci ve karşı devrimci retoriğin güçlenmesidir. Devrim hareketleri karşı devrim girişimleri ile karşılaşmış, başarısızlığa uğramış, bölge karşılıklı bir mücadeleye sahne olmuştur. Bu tarz gerilimleri yönetebilecek yerel bir mekanizmanın yoksunluğunun yanısıra, ABD'nin başını çektiği batı eksenli uluslararası kamuoyu da bir irade gösterme eğiliminde değildir.

Konuşmasının sonuna doğru Kardaş, Ortadoğu'da zeminin giderek kayganlaşmasının değişen ittifaklar dönemine girildiğini gösterdiğini ve kalıcı çıkar ittifakı arayışlarından ziyade, esneklik ekseninde bir dış politikanın bölge düzeyinde önemli sonuçlar doğurabileceğini ileri sürdü. Bu çerçevede, belirli konulardaki politikalar gözden geçirilebilir, alternatif araçlar kullanılabilir, geri adımlar atılabilir. Bununla beraber yumuşak güç araçlarının etkisini yitirdiği şu günlerde, makro ve mikro düzeyde caydırıcı gücün önemi artmaktadır. Bütün zorlu şartlara rağmen içinden geçtiğimiz süreç Türk dış politikası açısından oldukça öğretici bir tecrübedir. Bu süreçten çıkarılacak dersler Türk dış politikasının gelecekteki kapasite inşasına katkıda bulunacaktır.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin 2015 yılındaki seyrini masaya yatıran Emre Erşen, uçak düşürme hadisesinden sonra ortaya çıkan krizin bir yandan sürpriz olduğunu, diğer yandan da şaşırtmadığını belirtti. Rus hava kuvvetlerinin birkaç defa Türkiye sınırlarını ihlal etmesinin ulusal egemenlik meselesi olarak algılanması ve Ortadoğu'da -özellikle Suriye'de- farklı çıkarların bulunması böyle bir krizin habercisi olarak değerlendirilebilirdi. Öte yandan iki ülkenin 2000-2015 yılları arasında giderek gelişen dinamik ilişkileri göz önüne alındığı zaman böylesi bir krizin yaşanabileceği beklenmemekteydi.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler ekonomi ve enerji alanlarındaki ortaklıklar ile gelişme eğilimi göstermiş, bölgesel çıkarlar ve politikalar söz konusu olduğu zaman ise farklılaşmalar ve çatışmalar görülmüştür. İkili ilişkilerde bütüncül bir yaklaşımdan ziyade konu odaklı bir kompartmanlaştırma stratejisi izlenmiş, bu strateji belirli alanlarda fayda sağlmasına rağmen ilişkilerin geneli açısından risk arz etmiştir. İki ülke Karadeniz'de, Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde, Kıbrıs meselesinde ve PKK ile ilişkilerde farklı yaklaşımlar benimsemişlerdir. Dahası, Türkiye NATO üyesi bir ülkedir ve bu sebeple Rusya'nın rakibi konumundadır.

“

Kardaş, Ortadoğu'da zeminin giderek kayganlaşmasının değişen ittifaklar dönemine girildiğini gösterdiğini ve kalıcı çıkar ittifakı arayışlarından ziyade, esneklik ekseninde bir dış politikanın bölge düzeyinde önemli sonuçlar doğurabileceğini ileri sürdü.

”

33

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

“

Özellikle 2003'teki Irak işgali sonrasında artan PKK terörü dolayısıyla kendi meseleleri üzerine eğilen Türkiye'yi anlamakta zorluk çeken NATO, 2007 yılındaki tezkere süreci ile Türkiye'nin kendine has güvenlik sorunları ve kaygıları bulunduğunun farkına varmıştır.

”

Bu açılardan bakıldığı zaman siyasi bir krizin çıkmasının hiç de uzak bir ihtimal olmadığı görülebilmektedir.

Erşen, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin küresel, bölgesel ve ulusal olmak üzere üç boyutta değerlendirilebileceğini söyledi. Küresel açıdan, NATO karşısında zemin kaybeden Rusya'nın büyük devlet olma iddiasını kanıtlama ihtiyacı önem arz etmektedir. Bu ihtiyacın giderilebileceği coğrafya da eski Sovyet ülkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ukrayna'daki tutumu dolayısıyla uluslararası arenada ciddi tepki gören Rusya, Suriye politikası ile tekrar güç kazanmaya ve imajını düzeltmeye çalışmaktadır. Bölgesel açıdan bakıldığı zaman, Suriye'nin Rusya'nın Ortadoğu'daki tek müttefiki olduğu görülmektedir. Akdeniz'de kıyısı bulunan Suriye üzerinden güneye açılan Rusya, buraya yaptığı müdahale ile zemin kaybeden ortağı Esed'e ve rejimine -deyim yerindeyse- kan vermiştir. Suriye müdahalesinin ulusal boyutu, siyasi ve ekonomik olarak darboğazda bulunan, küresel radikalizm ile muhatap olmak zorunda kalan Rus devletinin iç politikada kendisine alan açmaya, meşruiyet zemini bulmaya, rahatlamaya çalışmasıdır.

Rusya, Suriye'yi bölgede Türkiye'den daha önemli bir partner olarak görmektedir. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki savları Rusya'nın büyük güç olma iddiası önünde engel teşkil edebilecek niteliktedir. Nitekim Rus savaş uçağının düşürülmesi, Rusya'nın bu imajına zarar veren belki de en önemli olaydır. Bu iki durum bir arada düşünüldüğü zaman Rusya'nın Suriye'de gerilimi tırmandırmak suretiyle alan kazanmak istemesi anlaşılabilir bir durumdur. Türkiye bu süreçte hesaplı bir risk almış ancak ekonomik bağımlılık yolu ile dış politikadaki sorunları aşma politikası Rusya özelinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yaşanan kriz iki taraf açısından son on beş yıldır devam eden romantizmin bir nevi sonunu getirmiştir. Toplumsal algıların bozulmasına bakılırsa bundan sonraki süreçte ilişkilerin eskisi gibi yakın olmayacağını söylemek abartılı sayılmaz.

Türkiye'nin NATO ile ilişkilerini ele alan Gülnur Aybet ise ilişkilerin dönüşümü hakkındaki değerlendirmesinin ardından Arap Baharı sonrası dönemini masaya yatırdı. NATO yalnızca güvenlik ihtiyacının sonucunda doğmuş bir kuruluş olmaktan ziyade, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasındaki dönemde Batı dünyasının değerlerini meşrulaştıran ve koruyan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesi bir yapı içerisinde, hiçbir zaman tam manasıyla Batılı sayılmayan Türkiye'nin yer almasının sorgulanmamış olmasının arkasında güvenlik ihtiyacı bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye, NATO açısından Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya ulaşmasını engelleyen, Avrupa'da askeri denge sağlayan, Soğuk Savaş sonrasında barış misyonlarına destek veren, fonksiyonel bir müttefik olmuştur.

34

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun misyonu değişime uğramıştır. Post-komünist ülkelere teknik destek veren, demokratik normları yansıtan, insani yardım ve müdahalelerde bulunan NATO'da eksen, kolektif savunmadan kolektif güvenlik anlayışına kaymıştır. Bunun bir sonucu olarak yaklaşık yirmi yıl boyunca Birleşmiş Milletler'in askeri kanadı gibi hareket eden NATO, 11 Eylül 2001'de ABD'deki terör saldırıları sonrasında, bu defa belirli bir hudut sınırı içinde kalmaksızın, tekrar kolektif savunma pozisyonuna dönmüş, Afganistan ve Irak gibi NATO'nun sınırları dışında bulunan ülkelere savunma amacıyla operasyonlar düzenlemiştir. İzlenen politikalar sonucunda üye ülkeler arasında iki farklı anlayış ortaya çıkmıştır: NATO'nun bölgesel savunmaya odaklanması gerektiğini düşünenler ve küresel bir strateji dâhilinde hudutsuz olması gerektiğini düşünenler. Ukrayna krizi ile bölgesel savunmanın önemi anlaşılmış ve bu anlayış benimsenmiştir.

NATO'ya üye ülkeler içerisinde Türkiye, içe dönük bir portre çizmiştir. Özellikle 2003'teki Irak işgali sonrasında artan PKK terörü dolayısıyla kendi meseleleri üzerine eğilen Türkiye'yi anlamakta zorluk çeken NATO, 2007 yılındaki tezkere süreci ile Türkiye'nin kendine has güvenlik sorunları ve kaygıları bulunduğunun farkına varmıştır. Türkiye'nin özellikle Libya'daki iç savaş sürecinde olası bir dış müdahalenin NATO üzerinden yürütülmesi savı uluslararası kamuoyunda kabul görmüş, Türkiye'nin NATO üyeliğiyle süreçte söz sahibi olmasının önünü açmıştır. 2007 yılı itibarıyla Türkiye ile NATO, fonksiyonel ortaklık sürecini geride bırakarak stratejik-bölgesel ortaklık oluşturmuşlardır. Türkiye'nin NATO açısından öneminin artmasıyla beraber NATO, farklı öncelikleri ve ilişkilere sahip, dış politikada kâr-zarar hesabı yapabilen, ilkesel kararlar veren bir Türkiye imajıyla karşılaşmıştır. Bunun sonucu olarak da Türkiye zaman zaman NATO tarafından 'kötü ortak' ilan edilmiştir.

Suriye iç savaşı NATO'nun güçsüzlüğünü göstermesi açısından önem arz etmektedir. Zira Rusya'nın Libya tecrübesinden sonra takındığı tavır, NATO'nun Suriye'de hareket edebilme yeteneğini sınırlandırmıştır. Soğuk Savaş sonrasında seyirci pozisyonunda bulunan Rusya'nın Suriye'deki varlığı, NATO açısından bir sorun teşkil etmektedir. Suriye'nin geleceği konusunda NATO'nun önünde cevaplandırılması gereken ciddi sorular bulunmaktadır. Rusya'nın varlığı göz önüne alınarak hangi yerel aktörlerin destekleneceği, yeni rejimin Esed'i barındırıp barındırmayacağı, bu sorulardan bazılarıdır. Suriye krizi süresince Türkiye'nin NATO ile ilişkileri bütün olumsuz söylemlere rağmen gelişmiştir. Türkiye'nin transatlantik müttefikleri ile farklı önceliklerinin bulunması, kısa vadeli ve değişken ittifakların kurulmasının önünü açmaktadır.

PANEL | 26 Aralık 2015

“

Türkiye ekonomisinin en önemli yapısal sorunlarından birisi ekonomideki iniş çıkışların fazla olmasıdır. Bu durum, Türkiye'nin Sharpe oranının düşmesine neden olmakta ve diğer ekonomik parametreleri de etkilemektedir.

”

36

KAM
Küresel
Araştırmalar
Merkezi

Cevdet Akçay, Burak Saltoğlu, Mustafa Mentem

Ekonomi ve Siyasette İstikrar Arayışları

Değerlendirme: Ahmet Murat Ermiş

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin 2011 yılından beri düzenlediği yıllık ekonomi değerlendirme panellerinin beşincisi, T.C. Merkez Bankası'ndan Doç. Dr. Lokman Gündüz'ün moderatörlüğünde Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Burak Saltoğlu, Koç Finansal Hizmetler ve Yapı Kredi Bankası Başekonomisti Doç. Dr. Cevdet Akçay ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Genel Sekreteri Mustafa Mentem'in katılımıyla gerçekleşti. Panelde iktisadi ve siyasi konjonktürün, özellikle de Türkiye ekonomisinin durumu ele alındı.

Prof. Dr. Burak Saltoğlu, konuşmasına Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu değerlendirerek başladı. "Dünya ekonomisinin son 20 yılda yaşadığı en kritik olguya finansallaşma diyebiliriz." diyen Saltoğlu, çok fazla kredinin dağıtılmasının ve bunun getirdiği 'hormonlu' büyümenin geri dönüşümünün yaşandığını vurguladı. Yarın ne olacağını tahmin etmenin kolay olmadığını, böyle bir durumla daha önce karşılaşmadığını belirtti. Saltoğlu'na göre büyümenin arkasında finansallaşma ve borçlanma süreci var; borçluluk gerek hane halkı gerek kamu kesimi gerekse özel sektör tarafında daha fazla ileriye gidemiyor. Bunun sonucunda da finansallaşma tıkanıyor. Borçluluktan ve kredi kanallarındaki yavaşlamadan, demografik yapıdaki sıkıntılardan, ülkeler arasındaki politik yetersizliklerden ve tepkisel olarak finansal düzenlemelere gelen baskılardan dolayı ekonomiler büyüyemiyor. Peki, bu durum geçici mi, kalıcı mı? Gelinek nokta itibarıyla modellediğimiz ekonominin gerçekleri sanal bir şekilde abartılmaktadır. Türkiye de bundan -ister istemez- gerek algıların gerek beklentilerin değişmesi sebebiyle olumlu veya olumsuz açıdan etkilenebilecektir. Piyasaların durumu Türkiye ekonomisinin önüne fırsatlar sunuyor olsa da, küresel büyümenin tıkanması Türkiye ekonomisinin kendi içine dönmesine neden olabilir. Bu da beraberinde bazı sorunları getirecektir. Türkiye, bu şartlarda kamu finansmanı ve diğer avantajlarla gelebilecek olası kısa dönemli şokları atlatabilecek cephaneye sahiptir.

"Türkiye açısından çok önemli bir problem kısa vadede görünmüyor." diyen Saltoğlu, "sadece tüketim ile büyüyüyoruz" eleştirisinin doğru olmadığını belirtti ve özetle şu hususları dile getirdi: 1987-2000 arasında ortalama tüketim, milli gelirin %69'unu oluşturuyordu ve şu ana dek bu rakam değişmedi. Tüketimle büyüme kötü; hep tüketimle büyüyen bir ekonomiye sahibiz. Dış ticaret açığı kısmen kötüleşmişti. Kamu ve yatırım tarafında da kötüleşmeler var; özel sektör yatırımları önceki döneme oranla düşük seyretmektedir. Türkiye

ekonomisi dünya ekonomisi ile aynı yönde hareket ettiğinden orta vadedeki temel amaç, büyüme oynaklığını ve belirsizliğini azaltmak olmalıdır. Son 20 yıl boyunca ortalama % 4- 4.5 oranında büyüyoruz ama bunu 4.5- 5 civarında bir standart sapma ile elde ediyoruz. Bu olgu, gelişmekte olan ülkelere oranla yüksek bir salınım oluşturmaktadır. Türkiye ekonomisinin en önemli yapısal sorunlarından birisi ekonomideki iniş çıkışların fazla olmasıdır. Bu durum, Türkiye'nin Sharpe oranının düşmesine neden olmakta ve diğer ekonomik parametreleri de etkilemektedir. Bu açıdan özel sektör yatırımlarının ve ithalatın oynaklığı çok yüksektir. Bunların nedenlerinin ve etkilerinin belirlenip gerekli reformların yapılması gerekmektedir. Türkiye ekonomisinin yapısal problemlerinin aşılabilmesi için ekonomiyi büyük bir resim içerisinde görmek, gerek finansa gerek üretimde gerekse sanayileşmede topyekûn hareket etmek, çözüm yolları olarak öne çıkıyor. Büyüyebilme için sermaye piyasalarının geliştirilmesi gerektiğine değinen Saltoğlu, Türkiye'nin orta ve uzun vadeli perspektifinde çok ciddi potansiyele sahip olduğunu belirtti. Ekonomi ile politika arasındaki iletişimin iyileştirilmesi gerektiğini söyledi.

İkinci panelist Mustafa Mente, konuşmasında Türkiye'nin küresel ekonominin bir parçası olduğunun ve çevre pazarlardaki durumun Türkiye'yi etkilediğinin üzerinde durdu. "Tekrar jeopolitiğe döndüğümüz bir dönemi yaşıyoruz." diyen Mente, çok sayıda jeopolitik belirsizliğin bulunduğunu vurguladı. Konuşmanın ana hatlarını şöyle özetleyebiliriz: Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güney Asya gibi birçok bölgede sıkıntılar var, bu durum daha fazla şiddete ve piyasa mekanizmasının çalışmamasına neden olmaktadır. Türkiye'nin çevresinde çok fazla çatışma bölgelerinin bulunması, risklerini artırıyor. Ancak, enerji fiyatlarının çökmesi cari açığın iyileşmesini, enflasyonun düşmesini sağlıyor ve bu durum büyümeye pozitif biçimde yansıyor. Fakat diğer açıdan baktığımızda, pazarlarımızın emtia depresi nedeniyle içinde bulunduğu durumun bize risk oluşturduğu gerçeği söz konusu. Asıl önemli nokta, üretim yapımızdır. Yeni nesil bilişim ve dönüşüm noktasında biraz geride kaldı. İnovasyon ve üretim noktasında sıkıntılar var." dedi. Hükümetin hazırladığı bir yıllık programı bu açılardan değerlendiren Mente, reform koordinasyon ve izleme kurulu oluşturulmasının olumlu etkilerinden bahsetti: "Esnek çalışma, özel istihdam büroları, kıdem tazminatı gibi ikinci nesil reformlar kapsamındaki taahhütler olumludur, kamu ise çok büyüdüğünden finansmanında sıkıntı yaşanabilir. İş hayatının önünü rahatlatan reformlar açısından Türkiye'nin uzun süredir aksadığı düşünülürse, tekrar bu tarz vurguları görmek sevindiricidir." Ancak mali kural bulunmadığını söyleyen Mente, bunun da etraftaki jeo-politik risklerden ötürü elimizi daraltmak istemememizden kaynaklandığını belirtti. İş dünyasında AB ile ilişkilerin heyecan yarattığını da konuşmasında vurguladı.

Panelin son konuşmacısı Doç. Dr. Cevdet Akçay, konuşmasına Türkiye'de büyüme ve kur ile ilgili çok yanlış bir algının yerleştiğini belirterek başladı.

“

Akçay, Ağustos 2014'ten beri petrol fiyatlarının 'oyun değiştirici' olarak devreye girdiğini, bu durumdan bazı ülkelerin yarar sağlayacağını ve bazı ülkelerin ise zarar göreceğini dile getirdi.

”

Bütün gelişmekte olan ülkelerin aynı olmadığını ve kendilerine has özelliklerinin bulunduğunu söyleyen Akçay, Ağustos 2014'ten beri petrol fiyatlarının 'oyun değiştirici' olarak devreye girdiğini, bu durumdan bazı ülkelerin yarar sağlayacağını ve bazı ülkelerin ise zarar göreceğini dile getirdi: "Türkiye, yarar sağlayan ülkelerden biridir. Fakat enflasyonun düşmemesinin ve büyüme rakamlarının yükselmemesinin sebebi kur oynaklığıdır. Kurun hem düzeyinin hem de volatilitésinin (oynaklığının) artması Türkiye'nin rekabetçi gücünü artırmamakta, aksine hiçbir işe yaramamaktadır. Ancak şirketler bu durumdan fena halde etkilenmektedir. Şirketlerin olumsuz etkilenmeleri bankalara yansiyacak ve bu kısır döngü oluşturacaktır." Büyüme konusuna da değinen Akçay, büyümenin bir reçetesi olmadığını belirterek büyüme için teknik detay konuşacak durumda bulunmadığımızı söyledi. "Büyüme modeli kavramını Kuzey Kore dışında dünyada artık uygulayabilecek ülke yoktur. Büyüme için üç şey yapılması gerekir: İnsan kaynağına yatırım yaparak emek piyasasını esnek tutmaya çalışmak, yatırımcıya uygun ortam sağlamak, ehil insanların iş başında durduğu sinyali sürekli global piyasalara ve iç piyasalara vermektir. Büyüme ancak üretimle gerçekleşir, tüketimle ve ithalatla büyüme gerçekleşmez." Türkiye'nin problemini anlatabilmek için Hindistan örneğini kullanan Akçay, Hindistan merkez bankasında bütün atamaların devlet tarafından yapıldığını ama bağımsızlığını kimsenin sorgulamadığını söyleyerek şu hususların altını çizdi: "Gelişmekte olan ülkelerde bağımsızlığı sorgulanan tek merkez bankası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır. Destek olması gereken kurumların bazılarında gelen eleştirilerin elle tutulur yanı yoktur. Fiyat istikrarı hedeflemesinin yanına finansal istikrar hedeflemesini de koyarak TCMB, kalkınmacı merkez bankasına dönüşmüştür. Merkez bankası amaç fonksiyonunu esneterek yeni ortama uyum sağlamak için araçlarını zenginleştirmiştir. Küreselleşmenin iktisadi anlamı, elinizdeki araç sayısının azaltılması ve bunun gönüllü olarak kabul edilmesidir. Bu durumda elinizdeki tek araç beklenti yönetimidir; beklenti yönetimini iyi yapılması hâlinde, ticaret ve finans kanalları lehimize çalışacaktır." Hindistan örneği üzerinden devam eden Akçay, Hindistan'da var olan karışıklıkları ve merkez bankası yapısının pek bilinmediğini söyledi. Hindistan'ın halkla ilişkilerini dünyanın her yerindeki ılımlı ve zeki Hintlilerin, Batı dünyasının ve İngiltere'nin yaptığını, bu yüzden mevcut durumun hiçbir yerde okunmadığını belirtti. Bizim halkla ilişkilerimizi yürütenlerin ise pek başarılı sayılmadıklarından bahsetti. Konuşmasında enflasyona da değinen Akçay, enflasyon azaltılmazsa paranın reel değer kazanmasının önlenemeyeceğini ve nominal değer kaybının hiçbir işe yaramayacağını ifade etti.

38

KAM

Küresel
Araştırmalar
Merkezi

Fotoğraflar: Çocuk Vakfı ve Zarifoğlu Ailesi Aile Arşivi

Yaşamak'tan

Mola

CALW 1967. yağmaya başlayınca taşköprünün üzerindeki minyatür katedralde ben ve yüzünde hep bir pembelikle o finli. Küçücük bir oda kadar olan ve renkli vitrayların loşlaştırdığı ve aslında pek sevimli olması gereken bu küçücük alana bu bunaltan atmosferi yerleştirmeyi nasıl başardılar diye duvara yaslanıyor kendimi uçurumlardan atar gibi geçmiş Avrupa zamanlarına atılıyor anlamaya çalışıyorum. Ve anlıyorum ki durmuştur. Ruh akmamaktadır bu koca medeniyetin içinde. İnsanda kan yerine herhangi bir sıvı dolaştırır gibi imkansız bir sıhatsiz bir şeydir diyorum bu küçücük kasabada bile gerçek uzantıları olan yavrularını buralara kadar yaymış Avrupa medeniyeti. Evet insan büyük. Bir yanlış üzerinde toplum halinde bu dahiyane duruş, fakültelenmeler, makul ve sinsice tavizler, asırlarca süren hayvani çırpınmalara , sonucunda büyük büyük azaplar olan nefsi özgürlük ilanlarına , ve alt-hayvana yaltaklanmalara o artistce giydirişler, yüzyıllarca süren katlanmalar.

Bu nedir soruyorum ve bilmiyorum.

Mermerdeki yazıyı okuyorum.

Başımda kalpaklarımla geçerdim o eski çağ aslanlarını

Buğday başakları olgun meyvalarıyla atlarımın ayakları

39

MOLA

Doludizgindim gurbetlerde.

Hiç anamı özlemedim.

Kadın kız dolanmaz heybemde.

Dışarda köprü'nün üzerinde hızlı hızlı çocuklar mı geçiyor, kapının uzak aralığında yağmur ince ışıklı çizgilerle duruyorken geçiyorlar, birikmeden, ilgilenmeden kendi kentlerinde dönüp bakmasak bile. Hayret durup bakıyor yüzüme o finli. Dalgın ve ancak yüzümden düşünabiliyor gibi. 'Tenimiz açılıyordu önce Türkistan'dan bu yana ve bakışlarımız mavileşiyordu! Elinden tutarak aydınlığa çıkmak yağmura rağmen bir çayevine akmak istedim. Yavaşça uydu.

Bir hangar dolusu güvercin

Viyana önlerine gidiyor gibi

Bir usta nakışlarını oyuyor

Gövdelerimizin içinden geçen mermere

'dedenin dedesinin dedesi...

çıkık elmacık kemikleriyle çekik gözleriyle

ve müslümandılar.

Zulüm dolu Rus ve Çin yüklenmesi

etinle evinle döllerinle ölümlerle bize benzeyin değişin demekteydiler bize

Ya da ölümler sarılmadan birbirinize

mezarsız ve tersyüz edilmiş ölümlerle

yatağınızda denizde boğulur gibi

tarlanızda mahzene basılıp boğdurulur gibi

uykunuzda toprak altında kalır gibi

ve bohçalarınızı açamadan.

Ne baş örtüleri işlemişti genç kızlar

Nerede o başlarını eğip yıldırım gibi koşan çocuklar.

Ürktülenen hayvanlar evin besini tanrı gibi emanetleri tarlalar

Ulu çınarların altında binlik ihtiyarlar.

Boyuna alıyor değiştiriyor ayırıyor öldürüyor ve öldürüyorlardı. Güçlü bir motora bağlı hafif oynak bir teker gibi başıboş korkunç bir hızla dönüyordu varlığımız. 'Yine de çözülmediler' der babam, 'bir çözülselerdi

mahvolmuştuk, imansız ne yapardık' der babam hâlâ , Helsinki'de o eski günlerden anlatırken ve dedem anlatırken sürgünlerin başlayışını :

O lokmayı ağzına koyarken geri dön

O adımını geri al

O sevincini durdur

O çocuğundan geri dur

O kadından geri kal

Geç kaldın öl.

Şimdi sen başla. Gibi bir hayattan arta kalanların başlattığı göçle bütün Kafkasya ve göç ederken doğan göç ederken ölenlerle, Urallar Almanya hatta İtalya ve nihayet Finlandiya. Küçük bir krallığın hayatı kadar sürdü göç.

Binbir ocak yaktık yollarda

Binbir yatak serdik ovalara binbir çadır kurduk

Binbir çocuk binbir hayvan binbir açlık binbir ev hatırası

Ah evimizin sokak başında görünüşü

Daha kapıdan girerken ısınan sırtımız

Binbir üzüntümüzü ananın o kolaylaştıran tutuşu

Yolda doğan çocukların bile gördüğü aynı düş

Tam iki nesil sonra, yolu başlatanlar uzun ak sakallarından tutarak ilk defa göçebelige son verdiler ve yerleştiler: tenimiz açılıyordu. Yerleşmişler boyuna yeni gelenlere yardımcı olmuşlar yeni bir Türkistan'da gibi ve yeni gelenlerin acılarını azaltmaya çalışarak ve hep müslüman kalarak. Ve karışarak finli kadınlarla. Ve kızlarına müslüman damatlar seçerek. Fakat tenimiz açılıyordu elmacık kemiklerimiz eriyordu bakışlarımız mavileşiyordu. Biraz yerleşince camii inşa edilmiş. Dedem imamıdır şimdi. Sonra babam imam olacak dedem ölünce. Böyle gelenekleşmiş.

Sarışın, ipek saçlı, koyu mavi gözlü ve birazdan Cawl'den ayrılmak için eşyalarını toplamaya giderken çabucak geçen birkaç satırın sonunda. Duyar gibi olurum ılık ve gülümseme dolu sesini müslümanca selam verip selam alışını.

Faaliyetler

MAM

YUVARLAK MASA TOPLANTILARI TEZGÂHTAKİLER

- Felsefe:* İnförmel Mantık Bağlamında Budist Mantık • **İsmail Latif HACİNEBİOĞLU** 2 Ocak 2016
- İslami İlimler:* Kelâm Atomculuğu ve Modern Kozmoloji • **Mehmet Bulğen** 9 Ocak 2016
- Felsefe:* Farabi'nin Siyaset Felsefesi: Kökenleri ve Özgünlüğü • **Şenol Korkut** 16 Ocak 2016
- Felsefe:* Marksizm ve Felsefe: Karl Korsch Üzerinden Bir Okuma • **Hasan PEKDEMİR** 13 Şubat 2016
- İslami İlimler:* Kelâmın Tümel Bir Disiplin Olarak İnşası • **Hayrettin Nebi Güdekli** 5 Mart 2016
- Felsefe:* Din Felsefesi Açısından İlahi Mükemmellik • **Münteha Beki** 12 Mart 2016
- İslam Düşüncesi:* Ali Kuşçu'nun İlahiyat Anlayışı • **M. Fatih Soysal** 9 Nisan 2016
- Felsefe:* İbni Sina ve Descartes'ta Kendini Bilme • **Burak Şaman** 16 Nisan 2015

TOPLANTI DİZİLERİ

Türk Müziği Konuşmaları 5

Musikiden Müziğe Osmanlı Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik • **Cem Behar** 26 Aralık 2016

Türk Müziği Konuşmaları 6

İslam Medeniyetinde Musiki • **Fazlı Arslan** 30 Ocak 2016

Türk Müziği Konuşmaları 7

Osmanlı Maarifinde Musiki • **Erhan Özden** 26 Mart 2016

PANEL

Turgut Cansever'in 7. Vefat Yıldönümü Münasebetiyle

Bir Şehir Kurmak ve Yeni Bir Gündem İnşa Etmek • 20 Şubat 2016

ÇALIŞTAY

Türkiye'de Bir Akademik Alanın Doğuşu: Medya ve İletişim Çalışmaları Çalıştayı, 1-2 Nisan 2016

42

MAM

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

İsmail Latif Hacinebioğlu

İnformel Mantık Bağlamında Budist Mantık

Değerlendirme: Melike Nur Özdemir

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgáhtakiler* toplantı dizisinin Ocak ayındaki ilk konuğu İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi'nden Prof. Dr. İsmail Latif Hacinebioğlu'ydu. Kitabı çerçevesinde gerçekleştirdiği sunumda Hacinebioğlu, Batı felsefesi ile Doğu felsefesini ve bu felsefe geleneklerinde *formel* ve *Budist* mantık çalışmalarını karşılaştırarak inceledi.

Hacinebioğlu, konuşmasına Budist mantığı informel mantık felsefesi içerisinde değerlendirdiğini belirterek başladı. Konuşmacıya göre informel mantık, gelişimini formel mantığa ve dolayısıyla Aristoteles'e borçlu olduğumuz bir alandır. Bu bağlamda formel mantığın oluşum ve şekillenme süreçlerinden bahsederek konuşmasına devam eden Hacinebioğlu, İslam felsefesi gele-neğini de kapsayan Batı felsefesinin günümüze kadar geçirdiği aşamaların Aristoteles'e ve onun formel mantığına göre konumlanan düşünce akımları üzerinden okunabileceğini ifade etti. Doğu düşünce geleneğinde ise Çin ve Hint olmak üzere iki ana düşünce damarının bulunduğunu, bu medeniyetlerde gerçekleşen tartışmaların Doğu felsefesi diye isimlendirilebilecek bir tartışma alanına zemin hazırladığını ekledi.

Bugün Aristoteles mantığı hakkında konuşulmasını mümkün kılan nedenlerin; bu geleneğe ait yazılı metinlerin varlığı, gelenekte çeşitli ekolleşmelerin görölmesi, bu ekoller arasında diyalektik bir ilişkinin sürmüş olması ve problemlerin temelini teşkil eden kavramların yapılan tartışmaların ışığında belirgin hâle getirilmesi olduğunu belirten Hacinebioğlu, aynı süreçlerden doğudaki fel-sefi geleneklerin de geçtiğini vurguladı. Doğu felsefesinin varlığından şüphe eden görüşlerin konuya dair incelikli bir literatür taraması yapılmamasından kaynaklandığını belirten Hacinebioğlu, bu coğrafyalarda gözden kaşmayacak kadar köklü bir yazılı geleneğin bulunduğuna dikkat çekti.

Hacinebioğlu'na göre Batı felsefesini, hakikatin bilinebilirliğinden kuşku duyan *Sofist* gelenek ile bu görüşün karşısında duran *Sokratik* geleneğe dayanan, diğer bir deyişle, tarihi seyri bu iki dinamığe indirgenebilecek bir düşünce çiz-gisi şeklinde tanımlamak mümkündür. Bunlara benzer tartışmaların yaklaşık olarak aynı tarihlerde Hint ve Çin coğrafyalarında da başladığı görölmektedir. Hacinebioğlu'na göre Budist mantığın temel düşüncesini kavramak açasından,

TEZGÁHTAKİLER-FELSEFE | 2 Ocak 2016

“

Budist düşünürlerin hakikat hakkında söylediklerinin genel çerçevesi şu şekilde çizilebilir: Dış dünyanın gerçekliği insanın kendi kurgusudur. Dolayısıyla bu kurgu gerçek hakikati temsil etmemektedir.

”

43

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

Budist düşünürlerin hakikat hakkında söylediklerinin genel çerçevesi şu şekilde çizilebilir: Dış dünyanın gerçekliği insanın kendi kurgusudur. Dolayısıyla bu kurgu gerçek hakikati temsil etmemektedir.

madde ve içerik tartışmalarında Aristoteles mantığının durduğu yeri hatırlamak önemlidir. Aristoteles mantığı, düşününce *formel* kısmına vurgu yapar. Bu mantığa göre, bir kavramın formel tanımının yapılması düşünme sürecinin ilk basamağını oluşturur ve önermeler doğruysa, sonuç da zorunlu olarak doğru kabul edilir. Hint felsefi geleneğinde öne çıkan bir ekol olan *Nyaya mantığı* da benzer şekilde katı bir formalizmi benimsemiştir. Aristoteles mantığının İslam felsefesindeki izlerine Sufi yaklaşımlardan gelen eleştirilerin bir benzerini Budist mantığın Hint felsefesine ve özellikle de Nyaya mantığının katı formalizmine karşı geliştirdiğini görmek mümkündür. Budist filozoflara göre Nyaya mantığı aşırı realizmiyle gerçekliği boğmuş, sınırlamış ve anlaşılmaz hâle getirmiştir. Bu açıdan Budist mantığının Nyaya mantığına bir karşı çıkış olduğunu ve özellikle hakikat konusu etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür.

Budist düşünürlerin hakikat hakkında söylediklerinin genel çerçevesi şu şekilde çizilebilir: “Dış dünyanın gerçekliği insanın kendi kurgusudur.” Dolayısıyla bu kurgu *gerçek hakikati* temsil etmemektedir. Hacinebioğlu’na göre Budist filozoflar gerçek hakikatin var olduğunu açık bir şekilde kabul etmekle birlikte, insanın zaaflarından dolayı bu hakikati kuşatmaya muktedir olmadığını da belirtmektedirler. O hakikatle ancak bütünleşilebilir. İnsanın kavramları, tanımlamaları hakikati betimleyemeyecektir; çünkü kullandığı dil eksiktir. Wittgenstein’in dilin bir oyundan ibaret olduğu söyleminin Budist mantık metinlerinde de geçtiğini belirten Hacinebioğlu, Budist mantıkta, Aristoteles felsefesinin üç temel ilkesine yönelik itirazların da yer aldığına işaret etti. Ancak bunların tarihi açıdan Hint felsefi ekolündeki düşünülere karşı geliştirildiğini varsaymak gerekir. Bu üç ilkedeki özdeşliğe getirilen itiraza göre, insan, bir şeyin o şey olduğunu bilebilecek zihinsel yetiye sahip değildir, çünkü bir şey ancak o şey olduğunda bilinebilir. Şu halde kendisi dışında herhangi bir şey hakkında konuşan insanın sözleri yeterli ve geçerli olamayacaktır. Özdeşlik ilkesinin bir açılımı olan çelişmezlik ilkesinin de reddedilişi ile birlikte kavramsallaştırmaya genel olarak itiraz edilmiş olur; çünkü bu iki ilke, bir kavramın anlaşılabilirliği için zorunludur. Tüm bunlar Budist mantıkta, zihnin özgürleştirilmesi veya zihnin kalıplarına itiraz edilmesi olarak ifade edilmiştir. Aristoteles mantığının dış dünya gerçekliğini temellendiren üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesi de Budist filozofların eleştirilerinden payını alır. Öyle ki Budist mantığa göre bir kalem aynı zamanda bir kuş, kuş aynı zamanda bir dağ olabilmekte ve böylece dış dünya gerçekliği sarsılmaktadır.

Budist mantığın bir diğer özelliği, kavram realizmine yönelik eleştirisi ve *nominalizm*dir. İnsanoğlu, varlık alemine burada kurulu olan senaryoyu anlamak

ve bu kurguyu yıkıp yerine yenisini inşa etmek için gelmiştir. Yeniden inşayı gerçekleştirmek için zihinde mevcut bulunan tüm dinamiklerin, kavramsallaştırmaların ve metodolojilerin yıkılması gerekir. Burada felsefi bir sistematığın olduğunu görmek mümkündür: Kurguların, kavramların ve dolayısıyla düşüncenin yeniden inşası, yani argümantasyon. Budist mantıkta düşünce süreçlerine aksiyomatik bir cümleyle başlanmaz. Kişi kendine ait kavramlarla, akıl yürütmelerle, tasdik yöntemleriyle bir önermeyi yeniden inşa etmelidir. Diğer bir deyişle, bir önermenin tasdiki, kişisel bir meseledir. Ancak bunu yaparken dış dünya bilgisini önelememelidir. Bu anlamda kategoriler, örneğin zaman ve mekân kategorileri, Budist mantıkta ölçü olarak kabul edilmemektedir. Bir cümlenin aksiyomatik değeri, onun zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde ispatının yapılabilmesidir. Kişinin bilgiye ulaşabilmesi ancak kategoriler içerisindeki tercihlerinin farkında olması ve zihinsel faaliyetini takip etmesiyle mümkündür.

Son olarak Budist felsefe geleneğindeki münazara meselesine değinen Hacınebioğlu, bu gelenekte “kişinin haklı olması” biçiminde bir ispat yönteminin bulunmadığını ve hakikatin dillendirilmesinin, muhatabın tasdikinden bağımsız bir şekilde hakikati ispat ettiğini belirterek konuşmasını nihayete erdirdi.

Mehmet Bulğen

Kelâm Atomculuğu ve Modern Kozmoloji

Değerlendirme: Merve Aktan

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı dizisinin Ocak ayındaki ikinci konuşmacısı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Mehmet Bulğen'di. Bulğen, kısa bir süre önce yayınlanan ve doktora tezinin yanısıra yurtdışında gerçekleştirdiği çalışmaları da ihtiva eden *Kelâm Atomculuğu ve Modern Kozmoloji* adlı eserinden hareketle gerçekleştirdiği sunumda, hem Antik Yunan'dan günümüze atomculuğun serüvenini hem de bu süreçte gelişen kelâm atomculuğunu *klasik ve yeni* ilm-i kelâm şeklinde tasnifleyerek ele aldı. Öncelikle Demokritos atomculuğunun ortaya çıkışını ve bunun kelâm ilmindeki yansımalarını değerlendiren Bulğen, ardından klasik kelâmın varlığı anlamlandırma kullandığı temel kavramlardan biri olan atomculuğun esaslarına temas etti. Bulğen, konuşmasını modern dönemde yaşanan bilimsel gelişmelerle şekillenen atomculuktan, bu atomculuğu temel alan kuramlardan ve bu kuramlar ışığında bütüncül bir evren modeli inşa etme uğraşlarının sürdüğü

TEZGÂHTAKİLER-İSLAMİ İLİMLER

9 Ocak 2016

45

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

“

Atomculuğun klasik dönem kelâmında 400 yıl boyunca işlendi, Antik Yunan'ın aksine, marjinal bir teori olarak kalmayıp hemen hemen tüm kelâm firkalarının kabul gören tutarlı bir sistem hâlini aldı.

”

günümüz kozmolojisinde kelâmın ortaya koyduğu hudus delilini anlamlı bir boyuta taşımanın imkânından bahsederek tamamladı.

Bulğen'e göre insanoğlunun evrenin başlangıcı ve sonu ile yapısı ve işleyişine dair kadim soruları, Sokrates öncesi dönemde sistematik bir hüviyete kavuşmuştur. Bu dönemde ulaşılmış nihai doğa teorisi kabul edilen ve savunuculuğunu Leucippus, Demokritos gibi filozofların yaptığı atomculuk, varlığı bir bütün olarak ele alarak değişim ve çokluk gibi kavramları inkâr eden Parmenides ve Elea okullarına bir karşı çıkıştır. Bulğen, düşünce ve ruh da dahil, var olan her şeyin bölünemeyen temel parçacıklardan oluştuğunu iddia eden bu atomcu görüşün iki icadının üzerinde bilhassa durdu. Bunlardan ilki, evrende *var olan* atomların hareketlerini mümkün kılacak *var-olmayan* bir şeye, hareketin kendisini aktaracağı boş bir mekâna yani *boşluk* kavramının varlığına dair akli çıkarsamadır. Bu bağlamda boşluktan yoksun bir hareketin mümkün olmadığını söyleyen atomcular, düşünce tarihinde ilk defa boşluğu yoklukla özdeşleştirerek ona *ontolojik* ve *kozmojik* bir statü kazandırmışlardır. İkincisi ise atomların ezelden ebede bizatihi sahip oldukları ve hiçbir zaman yitirmedikleri hareket, katılık, dizilim gibi birincil nitelikler ile bu niteliklerin ortaya çıkardığı görüngülerden ibaret olan ve varlığa kavuşmayan ikincil nitelikler ayırımıdır. Bulğen'e göre hareketin birincil nitelik olarak kabulü ve atomların sürekli bir düşüş hâlinde olduğu görüşü, evrenin işleyişinin daima birleşme ve ayrışma hâlindeki sonsuz sayıda atomla, Tanrı'ya gerek kalmadan açıklanmasını sağlamıştır. Zira deneyimlediğimiz bu düzenli âleme de sonsuz tesadüfler içerisinde yer vardır.

Klasik atomculuğun Platon, Aristoteles, Stoacılar, Hristiyan teologlar ve kilise babaları gibi Orta Çağ'ın hemen hemen tüm felsefi ve dini sistemleri tarafından eleştirildiğini ifade eden Bulğen, bu bağlamda özellikle Aristoteles'in üzerinde durdu. Aristoteles'e göre boşluğun olduğu yerde hareket sonsuz bir hıza kavuşacak, uzay ve zamanın da bu süreksiz harekete bir süreksizlikle uyum sağlaması gerekecektir ki bu da onun *kapalı evren* düşüncesi içerisinde mümkün değildir. Ayrıca bu teori, teleolojik düzen veya gaye gibi bir açıklamaya yer vermeksizin âlemi açıklaması hasebiyle oldukça materyalist bulunarak tepkileri üzerine çekmiştir.

Peki kelâm niçin bu denli katı bir materyalist sistem üzerine inşa edilmiştir? Konuşmasının devamında kelâm alimlerinin atomculuğu tercih etme gerekçeleri üzerinde duran Bulğen, buradaki temel motivasyonun *tevhid ilkesi* olduğuna dikkat çekti ve evreni tanrılardan arındıran klasik atomculuğun içindeki "saatli bomba" olan *boşluk* kavramının, kelâmcılar açısından yoktan yaratma ilkesinin oturtulabileceği bir zemin olarak gördüğünü ifade etti. Atomculuğun klasik dönem kelâmında 400 yıl boyunca işlendiğine, Antik Yunan'ın aksine, marjinal

46

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

bir teori olarak kalmayıp hemen hemen tüm kelâm fırkalarının kabul gören tutarlı bir sistem hâlini aldığına dikkat çeken Bulğen, atomculuk ile kelâm arasındaki ilişkisinin tek taraflı olmadığını altını çizdi. Başlangıçta teolojik ilkelerle belli bir şekilde bürünen atomculuğun, sonraki süreçte kelâmcıları özel bir perspektif olan *vesilecilik* görüşüne yönelttiğini vurguladı.

İslam dünyasında atomculuk 12. yüzyıldan sonra çeşitli sosyal, felsefi ve dini etkenlerle gözden düşmüş olsa da düşünce geleneğinde bu görüşe geri dönüşler daima yaşanmıştır. Bu bağlamda Bulğen, anahtar kavram olarak *süreksizliği* kullanan ve evrendeki her şeye dair bir açıklamayı mümkün kılan kelâm atomculuğu ile günümüz kozmolojisini ve kuantum fiziğini ilişkilendirdiği tezindeki esas amacının, temel kaidelerini koruyarak bu sistemi yeniden inşa etmek olduğunu belirtti. Modern dönemdeki gelişmeler bugün bu ilişkileri kurmayı kolaylaştırmıştır. Örneğin yaratma, gerek Aristoteles kozmolojisinde gerekse İslam felsefesinde evrenin dışından içine doğru gerçekleşen bir süreçtir ki bu görüş, evrenin genişlediğinin ve maddenin derinliklerinde muazzam bir oluş ve bozuluşun süregeldiğinin tespitiyle zayıflamıştır. Evreni açıklamak için gökyüzüne değil, maddenin derinliklerine bakmak gerektiği şeklindeki anlayışın kelâmda birebir karşılık bulduğuna dikkat çeken Bulğen, kelâmcının her bir zerreyi sürekli yaratan bir Tanrı tasavvuru olduğunu vurguladı. Bu tasavvura göre yaratma, maddenin derinliklerinde belirsiz bir biçimde sürer. Arazların da uzay ve zamanın da süreksiz olduğu bir evrende, var olduğu anda yokluğa düşen bir varlık kendi kendini yeniden yaratamaz. Bu sebeple onu yeniden varlığa çıkaracak bir varlığa muhtaçtır. Kelâmcıya göre bu Varlık, Tanrı'dır.

Konuşmasının son kısmında Bilim Devrimi ve sonrasındaki gelişmelerle şekillenen Modern Atomculuk Teorisi'ne değinen Bulğen, kronolojik bir anlatıyla Demokritos'un atomculuğunu hristiyanlaştıran Gassendi'nin, deneysel kimyanın mucidi olan ve simyadan kimyaya geçişi sağlayan Lavoisier'in, atom-altı parçacıkları keşfeden Thompson'ın, enerjinin süreksiz ve ayırık yapıtaşlarıyla emilip soğurulduğunu ortaya koyan Planck'ın, kuantum fiziğinin süreksizliğine dayanarak hidrojen atomundaki elektronun davranışlarını açıklayan Bohr'un çalışmalarından kısaca söz etti. Kuantum fiziğine ve genel görelilik kuramına, modern kozmolojinin temelini oluşturmaları açısından ayrı bir önem atfeden Bulğen, temel karakteristiği süreksizlik, ayrıklık ve belirsizlik olan, tek bir elektronun davranışını tahmin etmenin imkânsızlığını ileri süren ve her alanı parçacıklaştırmaya çalışan *kuantum fiziği* ile sürekliliğe ve determinizme dayanan, evreni makro ölçekte inceleyerek cisimlerin yüksek hızlarda kazandıkları görelî yapıyı, uzay ve zamanın mutlak olmayıp bükülebilirliğini esas alan *genel görelilik kuramı* arasındaki çelişkilere dikkat çekti. Bulğen'e göre bütüncül bir

evren modeline dair kuramlarda uzay ve zamanın süreksizliğinin kabul edilmesi yani varlığın arasına yokluğun girmesi büyük bir problemdir. Çünkü böyle bir sistemde zaman yokluğa düştüğünde diğer maddi parçacıklar da yokluğa düşecek, bu durumda ortada bir evren kalmayacak ve evrenin dışından bir gücün onu yeniden varlığa getirmesi gerekecektir. Bu bağlamda Bulğen, uzay-zamanın sonlu yapıtaşlarından oluştuğu gösterildiği takdirde *hudûs delilin* modern bir yaklaşımını ortaya koymanın mümkün olacağını ifade ederek sözlerini noktaladı.

TEZGÂHTAKİLER-FELSEFE
16 Ocak 2016

Şenol Korkut

Farabi'nin Siyaset Felsefesi: Kökenleri ve Özgünlüğü

Değerlendirme: Mehmet Hakan Vaizoğlu

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı serisinin Ocak ayındaki üçüncü konuğu, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Şenol Korkut'tu. Korkut, yakın zamanda yayınlanan *Farabi'nin Siyaset Felsefesi* kitabı çerçevesinde bir sunum gerçekleştirdi.

Şenol Korkut'a göre Farabi, *siyaset* kelimesini bugün anlaşıldığı şekliyle politika bilimi olarak değil, 'yönetim tarzı' anlamında kullanmıştır. Farabi'nin siyaseti de içine almak suretiyle kullandığı çatı terim ise *ilm-i medenî*'dir. Bu terim, çağdaş medeniyet tartışmalarıyla ilgili olmaksızın 'şehre ait ilim' anlamına gelmektedir.

Yunan siyaset felsefesinin klasik metinlerini kullanma tarzıyla Farabi, diğer İslam filozoflarından ayrılmaktadır. Farabi'nin siyasetle ilgili eserleri arasında *el-Medinetü'l-fazıla*, *es-Siyasetü'l-medeniyye*, *et-Tahsilü's-sa'âde*, *et-Tenbîh 'alâ sebili's-sa'âde* bulunur. *es-Siyasetü'l-medeniyye* ve *el-Medinetü'l-fazıla*'nın siyasi otoritesi *filozof-peygamberken*, *et-Tahsilü's-sa'âde*'deki siyasi otorite *filozof-kraldır*. Korkut'a göre, Farabi'nin bu açıklamalarından filozof-peygamberin otoritesinin filozof-kralinkinden üstün tutulduğu sonucu çıkarılabilmektedir. *Erdemli şehrin* kurucu faili filozof-peygamberdir. Bu şehirlerin sürekliliğini sağlayacak siyasi otorite ise filozof-kraldır.

Siyaset epistemolojisi üzerine de yoğunlaşmış olan Farabi, nazari siyasetin külli önermeleri bulunduğunu, bunların yeri ve zamanına göre uygulanması gerektiğini savunur. Siyasetin iradi alanı günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak değişebilir. Siyasi otorite külli kaidelere bakıp bunları tikel olaylara uygulayacaktır. Farabi,

48

MAM

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

nazari siyasetin ürettiği burhani/tümel/külli bilgileri gündelik olarak değişen durumlara uygulayabilmesi için siyasi otoriteye bir *epistemik yeti* yüklemiştir. *Taakkul yetisi* veya *fikri erdem* olarak da isimlendirilen bu yeti, külliyi tikele getirme becerisidir. Geçici olaylardan üretilen pratik siyasi bilgi, Farabi'ye göre ilm-i medenin burhani bilgisi değildir.

Farabi'nin tasnifine göre siyaset, derece olarak ilm-i medenin altında yer almaktadır. Siyasetin altında ise ahlâk ve onun altında da ev ekonomisi/idaresi anlamına gelen *tedbirül-menzil* bulunur. İslam tarihinde ilk defa Farabi, kelâmî ve fıkhi siyaset ilminin yardımcı ilimleri olarak niteleyip ilm-i medenin altına yerleştirmiştir. Kelâmci, erdemli dini dışarıdan gelecek olan saldırılara karşı savunup zayıf düşen inancı canlandırarak, fakih ise yasa çıkararak veya var olan yasaları yenileyerek ilm-i medeniye yardımcı olacaklardır.

Farabi'ye göre insan eksik bir yaratılışa sahiptir ve iradi olarak kendini mükemmelleştirmeye yönelir. Allah'ın evrene verdiği düzen insanda kırılmaktayken, erdemli şehir kurulduğunda düzen kemale erecektir. Erdemli şehirin kurucusu, filozof-kraldan üstün olan ve muhayyile yetisi taşıyan filozof-peygamberdir. Muhayyile yetisi herkeste bulunabilmesine rağmen, *faal akılla ittisal etme yetisi* yalnızca peygamberlere verilmiştir. Faal akılla ittisali bulunan peygamberler, oradan külli bilgileri alıp duyuşal alana dönüştürürler. Filozof-peygamber bu özelliği ile insanların fiillerine filozof-kraldan daha çok etki etmekte ve bu tesir gücü sayesinde de erdemli şehiri kurabilmektedir. Erdemli şehir kurulduktan sonra yakini/burhani felsefe toplumun bir parçası olmaktan çıkarsa helâk olma tehlikesi doğar. Toplum, içerisinde bir filozof-kral çıkararak erdemli şehirin devamlılığını sağlamak zorundadır. Farabi, filozof-kralı imam olarak da isimlendirir ki buradaki kullanım Sünni ve Şii perspektiflerden bağımsızdır. İmam, matematik ve fiziği olduğu kadar nazari erdem, fikri erdem, ahlâki erdem ve ameli erdemi de milletlere öğretebilen filozof-kraldır.

Erdemli şehirin idaresinde birtakım sınıflar da bulunur. En üstte güçlü hitabet ve cihat yapabilme yeteneklerine sahip olması beklenen filozof-kral vardır. Söz konusu cihat, nimet devşirme veya fetih için gidilen yere kültür ve dil götürme maksadıyla değil, buralarda adalet, mutluluk ve iyiliği tesis etmek için yapılır. Filozof-kralın altında, fakih ve kelâmcılardan oluşan din hizmetkârları yer alır. Bir altta mücahidun (askerler) sınıfı bulunur. Onların altında da teknikerler, maliyeciler vs. vardır.

Korkut'a göre Farabi'nin kullandığı şehir (*medine*) mefhumunun Antik Yunan'daki *polise* karşılık gelip gelmediği tartışmalıdır. Platon'un "ideal devlet" dediği düzen, beş bin kırk kişiden oluşurken Aristo'nun önerdiği ideal devlet, herkesin

“

İslam tarihinde ilk defa Farabi, kelâmî ve fıkhi siyaset ilminin yardımcı ilimleri olarak niteleyip ilm-i medenin altına yerleştirmiştir.

”

49

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

birbirini tanıyabileceği kadar küçük bir kasabayla sınırlıdır; aksi halde yaşayı uygulamak güçleşecektir. Farabi'nin *medinesinde* ise çok daha fazla kişi bulunur ve bu anlamda Grek *polisinden* daha büyük ve kapsamlıdır.

Farabi, erdemli şehirin karşısına *cahil şehiri* konumlandırmıştır. Korkut'un ifadelerine göre cahil şehirin halkı arasında, çatışma ve mücadelenin egemen olduğu bir doğal durum söz konusudur. Farabi bu doğal durumdan çıkmak için aralarında sözleşme, aynı atadan gelme, ortak başkan, kültür ve dil birlikteliğinin de bulunduğu on çıkış yolu önermektedir.

Hasan Pekdemir

Marksizm ve Felsefe: Karl Korsch Üzerinden Bir Okuma

Değerlendirme: Ali Tarık Altunç

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı dizisinin Şubat ayındaki ilk konusu, Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden Ar. Gör. Hasan Pekdemir'di. Pekdemir, Marksizm ve felsefe ilişkisini Karl Korsch üzerinden incelediği sunumunda Korsch'un yaşam öyküsüne, Marksist düşünce içindeki konumuna ve Marksizm'e yönelttiği eleştirilere değindi.

Pekdemir, konuşmasına Korsch'a ait makalelerin Vefa Saygın Öğütle editörlüğünde derlenen *Bir Proleter Devrim Teorisyeninin Yazıları* kitabının ismindeki nüansa vurgu yaparak başladı. Bu adlandırmanın Korsch'un Marksist düşünce geleneğindeki kritik konumuna işaret ettiğini düşünen Pekdemir'e göre Korsch'u Marksist bir yazar olarak tanımlamak yetersizdir; o tam anlamıyla bir "proleter devrim teorisyeni"dir.

Korsch'un yaşam öyküsünü, düşüncelerini şekillendiren önemli bir faktör olarak ele alan Pekdemir, Korsch'un hayatıyla ilgili şunları aktardı: Korsch, 1886 yılında Almanya'nın küçük bir kasabasında orta sınıf bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Babası, Leibniz'in teorileri üzerine kapsamlı bir eser kaleme almış bir isimdi. Hukuk fakültesini bitiren Korsch, fakülte yıllarında Marksist değildi, kendini Kantçı olarak tanımlıyordu. Üniversiteden mezun olduktan sonra İngiltere'ye gitti ve orada Marksizm'in iradi yönüne vurgu yapan ve devrimin eğitim yoluyla gerçekleşeceğini düşünen Fabian Topluluğu ile ilişki kurdu. Pekdemir'e göre Fabian Topluluğu'ndaki eğilimin etkisi, Korsch'un Almanya'ya döndükten sonra yazdığı yazılarda açık bir şekilde görülmektedir. Fakat Korsch daha sonra

TEZGÂHTAKİLER-FELSEFE
13 Şubat 2016

50

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

bu etkiyi üzerinden atmış ve 1930'dan itibaren devrimci bir düşünce çizgisine sahip olmuştur.

Korsch'un "Marksizm ve Felsefe" isimli makalesini Ekim Devrimi, Almanya Devrimi, Macaristan Devrimi ve bu devrimlere karşı devrimlerin yapıldığı bir ortamda yazdığını belirten Pekdemir, makalenin şu iki temel soru üzerine bina edildiğini ifade etti: "Marksizm'in işçi sınıfı üzerinde en devrimci dönemde dahi yeterli etkiyi gösterememesinin sebebi nedir? Marksizm'in anlattığı bütün nesnel şartlar mevcutken devrim niçin gerçekleştirilememiştir?" Bu soruları cevaplarken sorumluluğu işçi sınıfına yüklemek yerine, Marksizm'e yüklemeyi tercih etmesi Korsch'u diğer Marksist yazarlardan ayırmaktadır. Pekdemir'e göre, Korsch bunu yaparken Marksizm'in toplumsal araştırmalarda kullandığı yöntemi bizzat Marksizm'in kendisine uygulamıştır.

Pekdemir'e göre "Marksizm ve Felsefe" makalesindeki amaç, Marksist bir felsefe kurmak değil, Marks ve Engels'in düşünceleri ile onların takipçilerinin görüşlerini ayırıştırarak Marksizm'in felsefeyle ilişkisini ortaya koymaktır. Biri felsefeyi hasıraltı eden, diğeri ise onu dini bir konuma yükselten, birbiriyle uzlaşmaz iki Marksist görüş bulunduğunu düşünen Korsch, her iki görüşe de karşı çıkar. Hegel'in "Felsefe, kendi çağını düşüncede kavrayıp yakalamaktır." tanımını alıntılıyan Korsch, Marks ve Engels'in tam anlamıyla bunu gerçekleştirdiğini düşünmektedir. Korsch'a göre bu iki düşünür sanat, hukuk, din, felsefe ve kültür gibi toplumun üst yapısal kurumlarını göz ardı etmemiş, aksine bunları iktisat ve politika zeminlerinde anlamaya çalışmışlardır. Bu kurumları sığ bir pozitivist anlayışla reddetmek yerine, toplumsal birer gerçeklik olarak görmüşlerdir. Marks ve Engels'in yaptığı kendi felsefelerini oluşturmak değil, topluma işçi sınıfının gözüyle bakmak ve işçi sınıfının tarihsel pratik hareketine kuramsal bir çerçeveye sunmaktır.

Pekdemir konuşmasına Korsch'un Marksizm'e dair yaptığı zamansal ayrıma değinerek devam etti. Bu ayrıma göre üç dönemden oluşan Marksizm'in birinci dönemi, Marks'ın Hegel'in hukuk felsefesine yönelik eleştirisini yazdığı 1843 ile Marksist manifestonun yazıldığı 1848 tarihlerini kapsar. Bu zaman dilimini Marksizm'in Hegelci dönemi olarak tanımlayan Korsch, Althusser'in "genç Marks-olgun Marks" ayrımına karşı çıkmakta ve bu dönem ile sonraki dönemler arasında bir süreklilik olduğunu savunmaktadır. Korsch'a göre bu, felsefeyle ilişkinin çok yoğun olduğu fakat bu ilişkinin anti-felsefe biçiminde yürütüldüğü bir dönemdir. İkinci dönem ise Marks'ın en çok okunan eserlerini yazdığı 1848-1900 yılları arasını ihtiva eder. Korsch'a göre Marksizm'de deformasyonun yaşandığı bu dönemde devrimci pratik sekteye uğramış ve bilimsel söylem hakim hale gelmiştir.

Üçüncü dönem, 1919 yılında ilan edilen 3. Enternasyonal’le başlar. 1917 yılında Rusya’da gerçekleşen Ekim Devrimi tüm Alman Marksistlerinde olduğu gibi, Korsch’ta da büyük heyecan uyandırmıştır. Bu evreyi Marksizm’in yeniden inşa dönemi olarak tanımlayan Korsch, pratik eylemlerin gerektirdiği arınmanın buradan gerçekleşmesini, teorinin devrimci özünün ise tekrar açığa çıkmasını beklemektedir. Fakat gelişmeler Korsch’un beklediği gibi olmamış, zamanla Sovyet Rusya’ya muhalif bir tutum sergilemeye başlayan Korsch nihayet partisinden ihraç edilmiştir.

Pekdemir’e göre bu ihraç, Korsch’u Marksizm’e karşı daha eleştirel bir tutum almaya yönlendirmiştir. Korsch bu aşamadan sonra daha çok ideoloji sorununa yoğunlaşmıştır. İdeoloji ile bilinci birbirinden ayıran Korsch; ideolojiyi ters yüz edilmiş bilinç, bilinci ise gerçekliğin saptırılmamış hâli olarak tanımlamaktadır. Korsch’a göre işçi sınıfı iktidarı ele aldığı anda bir ideolojik diktatörya kurmak zorundadır. Çünkü sadece nesnel koşulların ortadan kaldırılması devrimin amacına ulaşması için yeterli değildir; saptırılmış bilinçlerin de yok edilmesi gerekir. Korsch ideolojik diktatörya kavramını, Sovyetler’de ortaya çıkan *proleterya diktatörlüğü* kavramına karşıt bir kavram olarak belirler. Korsch’a göre bu ideolojik diktatörya, proleterya diktatörlüğü gibi işçi sınıfının üzerine kurulmayacak, işçi sınıfının burjuvazi üzerine kuracağı bir diktatörya olacaktır.

Marks’ın felsefesinin, klasik Alman felsefesinin sadece sonuçlarıyla değil bu felsefenin koşullarıyla da taban tabana zıt olduğunu aktaran Pekdemir, sunumunu Marks’ın bu zıtlığı ifade eden ünlü cümlesiyle noktaladı: “Filozoflar yalnızca dünyayı anlamaya uğraştılar, aslolan onu değiştirmektir.”

TEZGÂHTAKİLER-İSLAMİ İLİMLER
5 Mart 2016

Hayrettin Nebi Güdekli

Kelâmın Tümel Bir Disiplin Olarak İnşası

Değerlendirme: Melike Nur Özdemir

Medeniyet Araştırmaları Merkezi’nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı serisinin Mart ayındaki ilk konuğu Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden Ar. Gör. Hayrettin Nebi Güdekli oldu. Güdekli, doktora tezi çerçevesinde gerçekleştirdiği sunumunda sekizinci yüzyılda kelâmın tek tek teolojik problemlere çözüm bulan bir çalışmadan sistematik bir disipline dönüşüm sürecini ele aldı.

Kelâm ilminin inşasını iki evrede incelediğini belirterek konuşmasına başlayan Güdekli, bu iki evreyi sınırlandıran tarihlere değindi. Buna göre kelâmî düşüncenin

52

MAM

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

başlangıcı, hicri birinci asrın son çeyreğine rastlar ve Mutezili kelâmının kurucusu sayılan Ebu Huzeyl'in fikir sahnesine çıktığı hicri ikinci asrın yarısına kadar devam eder. İkinci evreyi ise Cahız'ın vefatı sonlandırır. Güdekli, kendisinden önceki kelâm tarihçilerinin isimlendirmesine sadık kalarak ilk evreyi kelâmın başlangıç dönemi, ikincisini ise tümelleşme dönemi şeklinde adlandırdığını ifade etti ve bu dönemlere ilişkin tahlilleriyle kelâmi düşüncenin doğuşunu ve zamanla geçirdiği değişimi mercek altına aldı.

İlk olarak, erken dönemde kelâmi düşüncenin şekillenmesinde rol oynamış tarihi olaylara değinen Güdekli, Hakem Olayı'nın ardından Haricilerin büyük günah meselesini gündeme getirmeleriyle birlikte iman ve küfür gibi kavramların mahiyetlerinin tartışılmaya başlandığını belirtti. Güdekli'ye göre, kaynağını bir insanın fiilinden alan bu tartışmalar zamanla iman-amel ilişkisine ve ardından amelin kökenine dair tartışmalara evrilmiş, nihayet insanın iradesinin olup olmadığı meselesine dayanmıştır. Burada Tanrı'nın iradesi de söz konusu edilmiş, Tanrı hakkında ortaya konulan çeşitli önermelerle Tanrı'nın sıfatlarına dair yeni bir tartışma alanı açılmıştır. Sıfatlar konusunda, *teşbih* ve *tenzih* olmak üzere iki ana yaklaşımdan bahseden Güdekli, konuşmasında bu yaklaşımlara mensup kişilerin çeşitli ifadelerine de yer verdi. Güdekli'ye göre erken dönem kelâmi düşüncenin odaklandığı tüm bu konular iki başlık altında toplanabilir: insanın iradesi sorunu ve teşbih-tenzih meselesi. Güdekli, kelâm ilminin inşa sürecinin ikinci evresini Mutezili kelâmının bir ekol olarak ortaya çıkmasıyla başlatır. Bu bağlamda Mutezili kelâmının, erken dönemin iki ana problemi üzerinde şekillendiğini vurgulayan Güdekli, Mutezili kelâmındaki beş esastan ikisinin, *adalet* ve *tevhid* esaslarının, erken tarihlerde ve bahsedilen iki problemin kavramlaştırılması neticesinde belirlendiğini ifade etti.

Ardından kelâm ilminin bir disiplin olarak teşekkülü üzerinde duran Güdekli, *kavram, önerme, kıyas ve yargıların* erken dönemde de gözlenebildiğini, ancak *tümelleşme döneminde* ele alınan problemlerin ve bunların çözümünün erken dönemden farklılık arz ettiğini söyledi. Güdekli'ye göre ilk dönemde üzerinde durulan sorunlar daha çok Müslüman toplumu ilgilendiren ve naslara başvurularak çözüme kavuşturulabilen tikel meseleler olmuştur. Mutezili kelâmın kurucusu Ebul Huzeyl'le birlikte Müslüman olmayan kimselerle diyaloga girilmiş ve çözümünde naslara başvurmanın yeterli görülmediği nispeten daha evrensel problemler, yani tümel meseleler gündeme gelmiştir. Kelâmi önermelerin problem alanlarını naslardan almalarına rağmen, ikinci dönem kelâm alimlerinin problemleri çözerken nasları kullanmayışını iki açıdan değerlendiren Güdekli, ilk olarak, "nasların

“

İdrak gücünün beş duyu ve akıl olarak tespit edildiğini çeşitli rivayetlerden örneklerle açıklayan Güdekli, iki farklı bilgi edinme yolunun birbirinden farklı iki varlık tarzına işaret ettiğini, dolayısıyla burada bilgi teorisiyle ontolojinin eşzamanlı gelişimini gözleyebileceğimizi bildirdi.

”

53

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

bilgi değeri yalnızca inananlar için geçerlidir” görüşünün bu dönemde kabul edildiğini ifade etti. Diğer yandan, nasların bilgi kaynağı olarak kullanılmasının ancak bilgisel meşruiyetleri temin edildiği takdirde mümkün olduğunu bildiren konuşmacı, Mutezili kelâmının özellikle bu ilke üzerine temellendiğini vurguladı.

Kelâm ilminin yalnızca Müslümanlara yönelik bir disiplin olarak ele alınmaması ve kelâmi önermeleri doğrularken naslarla yetinilmemesi, bir önermenin doğrulanışında başvurulacak kaynakların araştırılmasına, diğer bir deyişle, insanın idrak gücünün incelenmesine yol açmıştır. Bu dönemde idrak gücünün beş duyu ve akıl olarak tespit edildiğini çeşitli rivayetlerden örneklerle açıklayan Güdekli, iki farklı bilgi edinme yolunun birbirinden farklı iki varlık tarzına işaret ettiğini, dolayısıyla burada bilgi teorisiyle ontolojinin eşzamanlı gelişimini gözleyebileceğimizi bildirdi.

Güdekli, konuşmasının ilerleyen kısımlarında, kelâm ilminde kullanılan yöntemin gelişim sürecine değindi ve soru-cevap formunda bir tartışma tekniğinin başlangıçtan itibaren disipline hakim olduğunu belirtti. Ancak bu diyalektiğin içinde bir kıyas düşüncesinin de bulunduğu altını çizen Güdekli, henüz tercüme faaliyetlerinin başlamadığı erken tarihlerde dahi bir akıl yürütme tekniğinin izlenebildiğini vurguladı. Erken dönemde kurulan kıyasların geçerlilik ilkesini yerine getirdiğini ancak tümel olmadığını ve bu yönüyle ikinci dönemde kurulan kıyaslarla farklılık arz ettiğini söyledi. Tümelleşme sürecini *halk-mahlûk* kavramlarından *hudûs* kavramına geçişle örnekledi.

Konuşmasının sonunda kelâm ilminin bir teoloji mi yoksa bir doğa bilimi mi olduğu sorusuna yer veren Güdekli, kelâmı bütünüyle teolojiye indirgenemeyen fakat aynı zamanda doğa biliminden ibaret sayılmaması gereken bir ilim olarak ele aldığı ifade etti. Güdekli'ye göre teoloji, kelâmın nihai gayesini oluşturmakla beraber, kelâmcıların uğraşları, vahyi temellendirmek veya teoloji yapmakla sınırlandırılmaz. Güdekli, “Mevcutların bütününe ilişkin bir konuşma biçimi geliştiren kelâmcı, tümel bir disiplinin erbabıdır.” diyerek konuşmasını sonlandırdı.

Münteha Beki

Din Felsefesi Açısından İlahi Mükemmellik

Değerlendirme: Emre Akbaş

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı dizisinin Mart ayındaki ikinci oturumunda Ankara Üniversitesi Din Felsefesi Anabilim Dalı'ndan Dr. Münteha Beki konuk edildi. Beki, yakın zamanda tamamladığı "Mükemmellik ve Ontolojik Kanıt" başlıklı doktora tezinden hareketle yaptığı sunumuna, çalıştığı konunun genel çerçevesini anlatarak giriş yaptı. Tezinde Tanrı'nın *mahiyeti* ile *varlığı* arasındaki ilişkinin mümkün olup olmadığını *mükemmellik* kavramı açısından ele almaya çalıştığını ifade etti.

Beki, konuşmasının ilk kısmında, Tanrı hakkında dini ve felsefi beklentilerimizi karşılayabilecek makul ve tatmin edici bir tasavvurun ancak mükemmellik kavramıyla ortaya konulabileceğini belirtti. Felsefi teolojide farklı Tanrı tasavvurları olsa da, mükemmellik kavramında uzlaşıldığına dikkat çeken Beki'ye göre, bu kavramı Tanrı hakkında oluşturulabilecek bir tasavvurun çıkış noktası olarak kabul etmek mümkündür. Beki, teizmde Tanrı'ya atfedilen "her şeyi bilme, her şeye gücü yetme ve ezeli olma" gibi niteliklerin özünde de mükemmelliğin yer aldığını vurguladı. Tanrı-alem ilişkisini açıklamaya yönelik ilk neden ve yaratma görüşlerine değinen Beki, bu kavramların Tanrı'nın mahiyeti ve tabiatı hakkında vereceği bilginin doğrudan değil, dolaylı olacağını altını çizdi. Bu bağlamda bizleri doğrudan bir Tanrı tasavvuruna ulaştırabilecek ve Tanrı'nın hem tabiatı hem de mahiyeti hakkında tatmin edici bir tanım yapmamızı sağlayabilecek kavram *mükemmellik*dir. Beki'ye göre, mükemmelliğin tatmin edici olmasını sağlayan yönü, bu kavramın rasyonal sezgilerimizle bağdaşması ve kapsayıcılığıdır.

Beki, mükemmelliğin niçin makul olduğunu açıkladıktan sonra, çalışmasında kullandığı kavramsal çerçeveyi tanımladı. Bugüne kadar oluşturulmuş Tanrı anlayışlarının merkezinde yer alan *mutlaklık*, *sonsuzluk* ve *azamilik* kavramlarını semantik, metafizik ve epistemolojik açıdan değerlendirdiğini ve bu kavramlarla *mükemmellik* arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalıştığını belirtti. Sözü geçen kavramları tek tek açıklayan Beki, mutlaklıktan yola çıkarak bir tasavvur oluşturduğumuzda Tanrı'yı her şeyden soyutlamak zorunda kaldığımız ve bu durumun ona iyi özellikler atfetmemizi engellediğine dikkat çekti. Tanrı'nın *ne olmadığına* dair söylemlerin, onun *ne olduğunu* anlama konusunda bize bir yarar sağlamayacağını da sözlerine ekleyen Beki'nin sonsuzluk kavramına getirdiği eleştiri ise, insanın sonsuzluğu idrak etmede çektiği güçlüklerle ilişkili. Beki'ye göre, düşünce yapısı sınırlı olan insan,

TEZGÂHTAKİLER-FELSEFE
12 Mart 2016

55

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

sonsuzluğun içini dolduramaz. Bu yüzden sonsuzluk, her ne kadar Tanrı hakkında bir fikir veriyorsa da, sıkıntılı bir kavramdır ve bizi Tanrı'nın mükemmelliğine götürmez. Ancak mükemmellik yine de içerisinde sonsuzluğu barındırır. Azamilik ve mutlaklık kavramlarına da değinen Beki, Tanrı'nın herkesten ve her şeyden daha üstün olması anlamında kullanılan *azamilik* kavramının kavrayış kolaylığı sağladığını, buna karşın *mutlaklık* kavramıyla bir tezat oluşturduğunu ifade etti. Zira mutlaklık Tanrı'ya sınırsız bir güç ya da sınırsız bir bilme atfederken, azamilik belirlenmiş bir üst sınırın varlığını çağırır. Bu durum ise ciddi bir karmaşaya yol açar. Beki, bu kavramların nihayetinde bizi, Tanrı'nın sıfatlarına ve mahiyetine ilişkin tatmin edici olmayan, sınırlı bir tasavvurla baş başa bıraktığını vurguladı.

Beki, konuşmasının ilerleyen bölümlerinde, kavramsal çerçevesini oluşturduğu mükemmelliğin nasıl tanımlanacağına değindi. Ona göre, bir varlığın mükemmel olabilmesi için tüm unsurlarını ya da niteliklerini bir arada taşıması ve mükemmellik içeren nitelikler barındırması gerekir. Hangi niteliklerin mükemmellik taşıdığına da rasyonel sezgilerimizle karar verilebiliriz.

Beki, konuşmasının son kısmını ontolojik kanıtı nasıl temellendirebileceğimiz meselesine ayırdı. Saint Anselmus'un kendisinden daha büyüğü düşünilemeyen varlık teorisini açıklayan Beki, teorinin bazı sorunlu kısımlarının bulunduğu dikkat çekti ve kendisini en fazla tatmin eden yaklaşımın Descartes tarafından ortaya konulduğunu belirtti. Beki'ye göre Descartes'in *mükemmel varlık* fikri, Tanrı fikrine tekabül eder. Tüm mükemmel nitelikler gibi varlık niteliği de mükemmel varlıkta zorunlu olarak bulunur. Buradan da "Tanrı vardır" düşüncesine ulaşmanın mümkün olduğunu belirten Beki'nin sunumunun ardından toplantı soru-cevap bölümüyle nihayete erdi.

TEZGÂHTAKİLER-İSLAM DÜŞÜNCESİ
9 Nisan 2016

M. Fatih Soysal

Ali Kuşçu'nun İlahiyat Anlayışı

Değerlendirme: Büşra Nur Dambasan

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı dizisinin Nisan ayındaki ilk konuğu Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Fatih Soysal oldu. Soysal konuşmasında, daha çok pozitif bilimlere dair yaptığı çalışmalarıyla tanınan Ali Kuşçu'nun kelâm konularını ele aldığı *Şerhu Tecrîdi'l-Kelâm* eserinden hareketle Kuşçu'nun ehli sünnet kelâmı ile girdiği eleştirel diyalogu gündeme getirdi.

Konuşmasına Ali Kuşçu'nun bu eseri hakkında yeterli bir literatürün neden bulunmadığı sorusunu, iki açıdan ele alarak başlayan Soysal, ilk olarak, *şerh*

56

MAM

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

ve *haşiye* türünde eserleri çalışmanın, ilmi anlamda bir karşılık bulmayacağı kaygısından bahsetti. Soysal'a göre klasik dönem kelâm ilim geleneğinde ismine rastlandığı halde ancak Cumhuriyet döneminin etkisiyle adını duymaya başladığımız Ali Kuşçu'nun, ekseriyetle astronomi ve matematik alanlarında çalışmalar yaptığı düşüncesinin, onu kelâm ilmi geleneği içerisinde ele almamıza engel teşkil eden ikinci sebep olduğunu belirtti. Buna karşın Soysal, Nasiruddin et-Tûsî'nin *Tecrîdü'l-Akâid* adlı eseri üzerine yazdığı şerhin Ali Kuşçu'nun en önemli eseri sayılabileceğini ve bu nedenle bir kelâmcının Ali Kuşçu'yu dikkate alması gerektiğini vurguladı.

Konuşmasının devamında Soysal, Ali Kuşçu'yu Nasiruddin et-Tûsî'nin söz konusu eseri hakkında yazmaya yönlendiren sebepler üzerinde durdu. Soysal'a göre, nasıl ki Nasiruddin et-Tûsî Fahreddin er-Razi'yi ilmi açıdan tenkit etmiş ve onunla İmamîye-i İsnâ'âşer'îyye düşüncesi merkezinde hesaplaşmışsa, Ali Kuşçu da bu eseriyle Tûsî'yi eleştirmiştir. Sünni bir anlayışa sahip olan Kuşçu'nun şerh ettiği bu metin, Şia düşüncesini temel alarak yazılmış olmasına rağmen, esere dair yaptığı eleştiriler salt mezhep temelli olmamıştır. Kuşçu, ilmi tenkitlerini ileri sürerken özellikle belirli delillere dayanmaya dikkat etmiştir.

Meseleleri şerh ederken kendinden önceki mütekelimlerin eserlerinden alıntılar yaparak bunları cem eden Kuşçu, buradan farklı düşüncelere varmaktadır. Buna örnek olarak Kuşçu'nun Seyyid Şerif ve Sadeddin Taftazani'nin metinlerinden iktibas ettiği noktaları bir metinde birleştirip meseleye yeni bir çerçeve kazandırması dile getirilebilir. Kuşçu'nun iktibaslar yapsa da, gerek gördüğünde "ekûlü" ifadesini kullanarak kendi müstakil tahkiklerini de belirttiğini ifade eden Soysal, bu sebeple şerhteki alıntıların kaynağını ve nedenini bilmeden yapılan okumaların yanıltıcı olabileceğini vurguladı.

Soysal, Semerkant kökenli olduğunu bildiğimiz Kuşçu'nun her meselede aynı mezhebin prensiplerini benimsemediğinin altını çizdi ve kelâm alanındaki belli başlı meselelerden örnekler vererek bu duruma açıklık getirdi. İlk olarak Allah'ın sıfatları meselesinde Eş'ariler ve Maturidiler arasında sıklıkla tartışılan Tekvin sıfatı konusunda Eş'ari düşünceyi benimseyen Kuşçu, fiili sıfatlara gelindiğinde bunların ezeli olduğunu belirterek Maturidi çizgiye intikal etmektedir. Kullanılan fiilleri tartışmasında ise Eş'ari kelamına tabi olan Kuşçu, Eş'ari görüşlerini Tûsî'ye karşı delil olarak kullanır. Bu tartışma, fiilin oluşması için gerekli şartlar yerine geldiğinde fiilin oluşmasının zorunlu olup olmadığı üzerine yürütülmüştür. Tûsî'nin şartlar gerçekleşmişse fiilin zorunlu biçimde oluşacağını iddia ettiğini belirten Soysal, Fahreddin er-Razi, Seyyid Şerif ve Taftazani gibi Kuşçu'nun selefi bazı alimlerinse bu durumda fiilin oluşumunu zorunlu kabul ederek Tûsî'yi eleştirdiklerini nakletti. Kuşçu'nun, nihai noktada

“

Allah'ın sıfatları meselesinde Eş'ariler ve Maturidiler arasında sıklıkla tartışılan Tekvin sıfatı konusunda Eş'ari düşünceyi benimseyen Kuşçu, fiili sıfatlara gelindiğinde bunların ezeli olduğunu belirterek Maturidi çizgiye intikal etmektedir.

”

57

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

selefleriyle aynı düşünceleri paylaşırsa da delillerinin yeterli olmaması gibi başka bir takım hususlarda kendilerini eleştirdiğini vurguladı.

Soysal, son olarak kelâm düşünce geleneğinde Fahreddin er-Razi, Seyit Şerif, Taftazani ve Ali Kuşçu gibi âlimlerin her ne kadar temel metinlerinde Eş'ari kelâmı sunsalar da, yaptıkları tahkiklerin bazı noktalarında diğer görüşleri de kabul ettiklerine şahit olduğunu belirtti. Buradan hareketle, genel görüşün aksine, ulemanın sadece belirli noktalara odaklanmakla yetinmeyerek farklı çerçevelerin yorumlarını da dikkate aldıklarını vurgulayarak sözlerini tamamladı.

TEZGÂHTAKİLER - FELSEFE
16 Nisan 2016

Burak Şaman

İbn Sina ve Descartes'ta Kendini Bilme

Değerlendirme: Sümeyye Sel Odabaş

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantı dizisinin Nisan ayındaki ikinci konuğu 29 Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Burak Şaman'dı. Kendisi, Galatasaray Üniversitesi Felsefe Ana Bilim Dalı'nda hazırladığı "Ruh ve Beden Ayrımı Açısından İbn Sina ve Descartes'ta Bilginin Kesinliği" başlıklı doktora tezini merkeze alan bir sunum gerçekleştirdi.

Şaman, öncelikle tezini tarihsel bir hesaplaşmadan ziyade felsefi bir düşünme faaliyeti olarak değerlendirdiğini belirtti. Ardından, hem Antik Yunanca ve Latinceye ait kavramların yardımıyla hem de Aristo metafiziğinden yaptığı alıntılarla "İbn Sina ve Descartes'ta Kendini Bilme" başlığını aydınlatmaya çalıştı. Bilginin kesinliği meselesini *ruh-cisim (beden)* ayrımı temelinde ele alırken bizlere *kesinliğin* imkânına dair yeni bir bakış açısı sundu. Şaman, kesinlik bahsinin ancak ve ancak aracısız bir bilmeye mümkün olabileceğini savundu ve bu tür bir bilmenin *benin* bilgisiyle yani "kendini bilme" sayesinde gerçekleşebileceğinin altını çizdi.

Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Şaman, İbn Sina ve Descartes'ın "kendini bilme" ve "benin bilgisi" meselelerine verdikleri örnekleri kıyaslayarak "düşünüyorum" demenin bir çıkarımdan ziyade, kendi üzerine düşünmeyi mümkün kılan bir bilinç hâli ve bir tür farkındalık olarak değerlendirilebileceğine dikkat çekti. Bu bağlamda Descartes'ın "cogito ergo sum" (düşünüyorum o halde varım) sözü ile İbn Sina'ya ait bir düşünce deneyi olan "uçan adam" örneğini bir arada ele aldı. İbn Sina'nın "uçan adam" metaforuna getirdiği yorumda

58

MAM

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

Şaman, kişinin kendisini bedensel ve cismani olandan tamamen soyutlayarak havada asılı kaldığı durumda dahi varlığından bir şekilde haberdar olacağını ifade ederek benin bilgisinin ve kendilik bilincinin önemini vurguladı. Benzer bir okumayı Descartes'ın *Meditasyonlar* kitabı için de yaptığının altını çizen Şaman, "Her şeyden şüphe edebilirim ancak şu an şüphe eden bir benin varlığından şüphe edemem." düşüncesinin üzerinde durdu. Şaman, her iki düşünme biçiminin de bizleri bir tür "kendini bilme" kesinliğine ulaştırdığını vurguladı ve her şeye eşlik eden bilinç hâlinin "kendini bilmek" üzerinden okunabileceğini belirtti. Bu bağlamda, özellikle Descartes söz konusu olduğunda, "cogito ergo sum"un bir çıkarım değil de, bir bilinç hâli olduğunu savundu. Şaman bu minvalde "Düşünüyorum o halde varım" yargısının *kendini bilme bilincinin* bir getirisi olduğunu ifade etti.

Şaman, Yunus Emre'nin "İlim ilim bilmektir, İlim kendin bilmektir" dizeleriyle başladığı sunumunu, İbn Sina ve Descartes'ın *bilginin kesinliği* meselesine dair ortaya koydukları düşüncelerin "kendilik bilinci" üzerinden değerlendirilebileceğine ilişkin savını destekleyecek örneklerle zenginleştirdi ve soru-cevap faslının ardından program nihayete erdirildi.

Cem Behar

Musikiden Müziğe: Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik

Değerlendirme: Betül Babacan

Medeniyet Araştırmaları Merkezi ve Sanat Araştırmaları Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği *Türk Müziği Konuşmaları* üst başlıklı toplantı dizisinin beşinci programında, İstanbul Şehir Üniversitesi'nden Prof. Dr. Cem Behar misafir edildi. Behar, *Musikiden Müziğe Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik* kitabı üzerine, kitabın yazılış süreci ve içeriğini ana hatlarıyla özetleyen bir sunum gerçekleştirdi. Bu kitabın, esasen kendisinin daha evvel yazmış olduğu, aralarında bir anlatım birliği bulunmayan fakat tematik bir birlik sağlanan metinlerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir derleme eser olduğuna dikkat çekti.

"Musikiden müziğe" başlığının ironik karakterini dile getirerek söze başlayan Behar, "Biri Latince söylenip Avrupa üzerinden Osmanlı'ya geçmiş; diğeri kadim Grekçe'den Arapça'ya çevrilip oradan Osmanlı'ya gelmiş, kökü itibarıyla -kadim Yunanca'dan gelen- *musı*'yı imleyen iki kelime arasında bir geçişten bahsetmek ne anlama gelir?" sorusunu tartışarak bu kelimelerin 19. yy'daki

“

Şaman, kesinlik bahsinin ancak ve ancak aracısız bir bilmeye mümkün olabileceğini savundu ve bu tür bir bilmenin benin bilgisiyle yani "kendini bilme" sayesinde gerçekleşebileceğinin altını çizdi.

”

TÜRK MÜZİĞİ KONUŞMALARI 5
26 Aralık 2015

59

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

Behar, Türk musikisinin 19. yy'da açığa çıkan tüm modernleşme/batılılaşma eğilimlerine rağmen altın çağını yaşadığını ve bu anlamda diğer sanatlardakinin aksine, benzer bir dönüşüm geçirmeyerek kendini Cumhuriyet'e değin muhafaza ettiğini vurguladı.

ideolojik tahavvüller sonucu birbirinden farklılaşmış pratikleri çağrıştırdığını aktardı. Behar, bir tarihçi olarak şimdiye dek tarihi yazılmamış bir hususun, Osmanlı Türk musikisinin tarihini yazma teşebbüslerinin 1986-87 yıllarına isabet ettiğini ve o yıllardan 2005 yılına değin yazdığı makalelerin bir kısmını derleyerek temelde üç ana bölümden oluşan kitabın hazırlandığını ifade etti.

Kitabın ilk bölümünde üç biyografi mevcut. Biri, 17. yy'dan Ali Ufki Bey'in hikâyesi. Kendisi 1630'larda Tatarlar ve Lehler arasında yapılan savaşlardan birinde esir alınıp Türkiye'ye getirilmiş. Asıl ismi Wojciech Bobowski'dir, daha sonra ihtida ederek Ali Ufki Bey adını alıyor. 1650'lerde birçok eseri notaya alarak bugüne kadar gelebilmelerine vesile olmuş, ayrıca birkaç eserin Türkçe edisyonunu yapmış. Ali Ufki Bey'in yedi dil bildiği ve tercümanlık yaptığı rivayet ediliyor. Behar, Ali Ufki Bey'in 17. yy'da Avrupa'da artan şarkiyatçı merak sonucu Türkiye'ye gelen, aralarında Antoine Galland'ın da olduğu çok sayıda şarkiyatçıya Türkçe öğrettiği ve vefatından sonra birçok el yazması eserinin Fransa'ya ve İngiltere'ye götürüldüğünü kaydetti. Kitapta yer bulan ikinci biyografi, Fransız sefaretnamesinde görevli Charles Fanton'a ait. Behar, Fanton'un İstanbul'da görevli olduğu sürede önemli musikîşinaslarla beraber bulunarak -kendisi de musiki icra ediyordu- Türk musikisi hakkında staj raporu niteliğinde 120-150 sayfalık bir risale yazmış. Behar, bu risalenin neredeyse üç asır boyunca (1980'lere kadar) Bibliotek Nasyonel arşivinde gömülü kaldığını, Türkçe'ye kendisinin çevirerek 1987'de yayımladığını aktardı. Kitaptaki üçüncü biyografi ise, klasik usul ney üstadı Hayri Tümer'e ait. Neyzen Hayri Tümer'in esasen Ankara radyosunda müşavirmiş. Tümer'in Türk Neyzenliğinin tarihinde dönüm noktası sayılabilecek 1950'li yıllarda klasik ekolün önemli bir temsilcisi olduğunu vurguladı. Hayri Tümer, ney öğretme metodu üzerine "*Hız Mevlana ve Ney*" başlığıyla 25 sayfalık bir risale kaleme alıyor.

Kitabın ikinci bölümünde, ilk bölümdeki iki biyografiyle bağlantılı iki metin yer aldığını ifade eden Behar, üçüncü bölüme Kaynaklar adını vererek Türk musiki tarihi çalışması için üç kategorideki kaynakları bir araya getirdiğini ifade etti. Behar bu bölümde, Londra'da British Library, Fransa'da Bibliotek Nasyonel gibi namütenahi sayıda el yazması eser bulunduran yabancı kütüphanelerden derlediği evraklarla birlikte, Arap harflerinden farklı alfabelerle yazılmış, örneğin Karamanlı Rumlarının kaydettiği metinleri de incelediğini aktardı. Osmanlı Türk musikî geleneğinde güfteler kayıt edilirken müziğin sözlü aktarımından oluşan farklılıklara da değindi.

Behar'a göre kitabın sonunda yer alan iki metin, başlığın işaret ettiği dönüşümü de açıklıyor. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden çeşitli sanayi-i nefiseyi (mimari, resim, heykel, dekoratif sanatlar, müzik, tiyatro, vb.) gözden

60

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

geçirerek Türk musikisinin 19. yy'da açığa çıkan tüm modernleşme/batılılaşma eğilimlerine rağmen altın çağını yaşadığını ve bu anlamda diğer sanatlardakinin aksine, benzer bir dönüşüm geçirmeyerek kendini Cumhuriyet'e değin muhafaza ettiğini vurguladı. "Musikiden Müziğe" imasının temel aksını, Ziya Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları* metninde yer alan iki sayfalık milli musiki ile ilgili anlatıya dayandıran Behar, bu ideolojik darbeden sonra Osmanlı Türk musikisinin kaçınılmaz olarak inkıta'ya uğradığını ve bir anlamda yön değiştirerek istikameti şaşırdığını ve dolayısıyla bugün ortaya çıkan Türk sanat musikisinin gelenektekenden farklı bir yerde durduğunu belirtti. Konuşumuz, bizzat musiki formuna, janrlara müdahale edilerek uygulanan bu kırılmanın teknik boyutlarına da değinerek sunumunu sonlandırdı.

Fazlı Arslan

İslam Medeniyetinde Musiki

Değerlendirme: Mehmet Hakan Vaizoğlu

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi ve Sanat Araştırmaları Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği *Türk Müziği Konuşmaları* üst başlıklı toplantı dizisinin altıncı oturumunda İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Musikisi Anabilim Dalı'ndan Doç. Dr. Fazlı Arslan misafir edildi. Toplantıda Arslan, İslam medeniyetinin nazari musiki birikimine ve Türk müziğindeki teorik tartışmalara dair bir sunum gerçekleştirdi.

Arslan, ilk olarak Ziryab'ın müzik çalışmalarına değindi. Aslen Afrika kökenli sanatçı, 822 senesinde Endülüs'e göç etmiş ve 850'lerde vefat etmiş. Ne yazık ki Ziryab'ın günümüze ulaşmış bir bestesi veya yazma eseri bulunmamakta, hakkındaki bilgilerimiz tarih kitaplarından gelmektedir. Ziryab, yaşadığı dönemde Endülüs kültürüne yön vermiş, yeme-içme alışkanlıklarını, hatta giyim-kuşam tarzlarını, saç tarama şekillerini etkilemiştir. Adına Kurtuba'da konservatuar kurulan ve halen Flamenko müziğinin atası olarak kabul edilen Ziryab, udun tel sayısını arttırmış ve mızrabını değiştirmiştir. Binlerce şarkı bestelediği rivayet edilir ancak zamanında nota kullanılmadığı için eserleri kaybolmuştur.

Arslan'a göre Ziryab'ın ardından 13. yüzyıla kadar İslam müziğinin kilometre taşları el-Kindi, Farabi ve İbn Sina'dır. İslam bilginlerinin müzik alanında ortaya koydukları eserlerin astronomi, matematik, coğrafya, dini ilimler, felsefe, mantık gibi diğer ilim alanlarında yazdıklarından geri kalır hiçbir yanı yoktur.

TÜRK MÜZİĞİ KONUŞMALARI 6
30 Ocak 2016

61

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

Ziryab'ın ardından 13. yüzyıla kadar İslam müziğinin kilometre taşları el-Kindi, Farabi ve İbn Sina'dır. İslam bilginlerinin müzik alanında ortaya koydukları eserlerin astronomi, matematik, coğrafya, dini ilimler, felsefe, mantık gibi diğer bilimlerde yazdıklarından geri kalır hiçbir yanı yoktur.

Sunumunda Arslan, el-Kindi ve İbn Sina'dan ziyade Farabi'ye dair detaylardan söz etti: Farabi, elimize ulaşan müzik teorisi eserinin girişinde, mantık ilmin-den birtakım meselelere yer verdiği geniş bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda özellikle dördlü ve beşli tetrakordal aralık hesaplamalarını, bunların bir araya getiriliş yöntemlerini, akustik ve ses fiziği teorisini işlemiştir. Ayrıca döneminde bilinen enstrümanlarla ilgili son derece detaylı bilgiler vermiştir.

İslam medeniyetinde İbn Sina'nın ardından yaklaşık 13. yüzyıla değin iki asırlık bir dönemde dikkate değer bir müzik eserinin ortaya konulmadığının altını çizen Arslan, müziğin helal ya da haram oluşuna dair risaleler mevcut olmakla birlikte önceki dönemlerde meydana getirildiği minvalde teorik çalışmaların bu yıllarda kesintiye uğradığını belirtti. 13. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise, karşımıza astronomi ve matematik eserleriyle meşhur Nasreddin Tusi'nin müzik alanındaki çalışmaları çıkmaktadır. Musiki, genel olarak *telif* (kompozisyon) ve *ika* (ritim) olarak ikiye ayrıldığından, Tusi de bunlara ilişkin tanımlar geliştirmiştir. Mesela aralıklar konusunu ele almış, kulağa en hoş gelenleri zikretmiştir.

Arslan, müzik sahasında çalışmalarda bulunan bir diğer önemli ismin Safiyuddin Urmevi olduğunu ifade etti. Urmevi'nin makam ve usulleri daireler içerisinde anlattığı *Kitabü'l-Edvar*'ı, sonraki dönemlerde kaleme alınacak eserlere de ismini vermiştir. Doğu müziğinde 17 perdeli ses sistemini icat eden de Urmevi'dir. Diğer sistemlerle karşılaştırıldığında daha mantıklı ve kullanışlı olduğu düşünülen 17'li perde, yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüş ve yakın zamanlara kadar bağlamalarda kullanılmıştır. Urmevi *nüzhe* ve *munni* (veya muğanni) isimli iki adet saz da icat etmiştir.

Kutbettin Şirazi'nin risalesi de Urmevi'nin 17 perdeli ses sistemini takip eder. Şirazi, müzik notalamada birtakım yeni nüanslar geliştirmiş, nota sonlarında kullandığı bu yeni nüans terimleri, Batı müziğinde üç asır sonra uygulanmaya başlanmıştır. Şirazi'nin yaptığı, aslında, Kur'an'ın tecvid ve tilavetindeki ses nüanslarını müzik notalarına aktarmak olmuştur. Urmevi'den sonra gelenler de notasyon ve ses sisteminde onu takip ve tekrar etmişlerdir. Sonraki dönemlerde ortaya konulan eserler, yeni adlandırılan makam ve usul isimlerine yer vermek suretiyle yerel hususiyetleri işlemişlerse de büyük ölçüde Urmevi'den yararlanmışlardır.

Arslan, Osmanlı son döneminde yaşayan Kantemiroğlu'na kadar çizginin bu şekilde devam ettiğini belirterek konuşmasını tamamladı.

Erhan Özden

Osmanlı Maarifinde Musiki

Değerlendirme: Özge Uslu

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi ve Sanat Araştırmaları Merkezi'nin ortaklaşa düzenlediği *Türk Müziği Konuşmaları* üst başlıklı toplantı dizisinin yedinci oturumunda İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Musikisi Anabilim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. Erhan Özden 2013 yılında tamamladığı "Osmanlı Maarifinde Musiki" başlıklı tez çalışması kapsamında bir sunum gerçekleştirdi.

Konuşmasına *ses, seda ve ahengin* musikideki en önemli unsurlar olduğunu söyleyerek başlayan Özden, Osmanlı son döneminde Türk müziğine hizmet etmiş Şerif Muhittin Targan'a ait ferahfeza makamı saz semaisini ney ile icra etti. Makamların insanlar üzerinde bıraktığı etkilerin kişilerin fitratına, ruhsal ve fiziksel durumuna göre değişkenlik gösterdiğine değinen Özden, ezanların günün saatine göre farklı makamda okunduğu hatırlattı. Mesela ferahfeza makamının günün belirli saatlerinde insanda latif bir duygu uyandırdığını, kendisinin de icra ettiği eseri seçerken bunu göz önünde bulundurduğunu belirtti.

Özden, Osmanlı Maarifi'nde musikiyi konuşmadan önce Türklerin musiki geleneğinden bahsetti. 11. yüzyılda resmi olarak Anadolu'ya ayak basan Türklerin Mezopotamya'dayken bugün hâlâ Çin, Japon ve Kore geleneksel musikisinde kullanılan *pentatonik* ses sistemini kullandıkları bilgisini verdi. İran, Arap ve Bizans kültürleriyle komşu olarak yaşamaya başlayan Türkler, kültürel etkileşimlerle geldikleri coğrafyanın onlara sunduğu çeşitlilikten etkilenecek farklı bir motifsel musiki arayışına girmişlerdir. Meşrebin, dini algıların ve özellikle coğrafyanın musiki sistemi üzerindeki etkisinin çok önemli olduğunu vurgulayan Özden, Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra makamsal musikiye geçişlerindeki temel dinamiklerin kaynağını İslamlaşmadan aldığını ifade etti. Türkler, Müslüman olduktan sonra diğer sanat dallarında olduğu gibi musikide de büyük değişimler yaşamışlardır. 13. ve 14. yüzyıllarda Osmanlı'nın güçlenmesiyle beraber de nevi şahsına münhasır bir musiki ortaya çıkmış ve musiki geliştikçe eğitim de profesyonelleşmiştir.

Bu dönemde nota ve müzik kitaplarının kullanılmayışı musiki eğitiminin araştırılması hususunda büyük bir kaynak problemi oluştursa da, Enderun Mektebi'nin Osmanlı musiki eğitiminin sacayaklarından biri olduğu bilinen bir gerçektir. Enderun'da eğitim, "Seferli Koşu" adı verilen odalarda, dışarıdan gelen hocalar

TÜRK MÜZİĞİ KONUŞMALARI 7
26 Mart 2016

“

Enderun Mektebi'nin Osmanlı musiki eğitiminin sacayaklarından biri olduğu bilinen bir gerçektir. Enderun'da eğitim, Seferli Koşu adı verilen odalarda, dışarıdan gelen hocalar yahut sarayın hocaları tarafından verilir.

”

63

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

yahut sarayın hocaları tarafından verilir. Hocanın karşısında dizlerinin üzerine oturan öğrenciler dizlerini döverecek meşk ederler. Osmanlı'da birçok kurumda musiki eğitimi Enderun'daki gibi *meşk* metoduyla gerçekleştirilir. 16. yüzyılın sonlarında Osmanlı devlet görevlisi olan Leh asıllı Ali Ufkî'nin hatıratından verdiği bir anekdotla Osmanlı'da nota kullanımı bulunmadığını anlatan Özden, bu dönemde musiki eserlerinin nağmesiyle, sedasıyla, nüanslarıyla ezberde tutulduğunu ve dolayısıyla musiki eğitiminin de tamamen ezbere dayandığını belirtti. Özden'e göre nota pek çok açıdan kolaylık sağlasa da binlerce eserin ezberde olması kişinin taksimlerini mükemmelleştirmesine vesile olur. Enderun'daki bu profesyonel müzik, burada yetişen musikînasların tekkelerde hoca olmasıyla halka yaklaşır. Tekkeler insanların toplanıp sadece zikir yaptıkları bir yer olmaktan ziyade, sanatsal faaliyetlerin yürütüldüğü, musikiyle birlikte *tezhip* ve *ebru* gibi birçok sanatın eğitiminin de verildiği yerlerdir.

Musiki eğitiminin sürdürüldüğü bir diğer kurum da mevlevihanelerdir. Osmanlı'nın konservatuvarı sayılabilecek Mevlevihanelerde Osmanlı musikisine çok büyük hizmetler vermiş İsmail Dede Efendi ve Zekai Dede gibi önemli musikînaslar yetiştirilmiştir. Mevlevihane'de eğitim liyakate dayalıdır. Kim iyi icra yapıyorsa onun hoca olduğu mükemmeliyetçi bir eğitim sistemidir. Bir mevlevi dervişinin enstrüman temelinde bir tek sesi hakkıyla çıkarabilmesi için altı ay ila bir yıl kadar ses üzerine çalışması gerekir ki mevlevi musiki eğitiminde iyi bir sesin iyi bir müziği doğurduğu kabulü esastır.

Osmanlı'da en katı ve ciddi musiki eğitiminin ise mehteranlara verildiğini belirten Özden, kökeni İslamiyet öncesi Türk devletlerine dayanan *mehter*de enstrüman ve ses sistemi bağlamında dönemden döneme büyük değişimler yaşanmış olsa da değişmeyen ve şimdiki askeri bando eğitiminde de yansımaları görebileceğimiz tek şeyin talimlerindeki muazzam disiplin olduğunu sözlerine ekledi. Osmanlı'da verilen eğitimde öğrencilerin musikiyle erken yaşlarda tanıştırıldığını ifade eden Özden, en erken tanışmanın çocuklar sıbyan mekteplerine başladığı esnada düzenlenen *âmin alaylarında* söylenen ilahilerle gerçekleştirildiğini aktardı. Daha sonraki eğitim basamaklarında rüşti ve idadi mekteplerde haftada bir saatlik çok geniş olmayan musiki eğitimi varken sultanilerde piyano, keman ve lavta gibi sazların eğitimleri verilmiştir. Ayrıca, Osmanlı Maarif Nezareti kurulduktan sonra açılan ve bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olarak bildiğimiz Sanayi-i Nefise mektebinin *İnas* bölümünde kadınlar için musiki eğitimleri tertip edilmiştir.

Konservatuar kavramının tarihçesine ve Osmanlı'nın ilk resmi konservatuvarı olan *Darüelhan*'ın (Nağmelerin Kapısı) kuruluşundaki dinamiklere de kısaca değinen Özden, konuşmasının devamında Cumhuriyet'le birlikte musiki eğitiminin geçirdiği değişimlere dikkat çekti. Özden'e göre, Cumhuriyet'ten sonra uygulanan musiki

eğitim politikası tamamen Batı müziğine yönelmiştir. O dönemde Türk musikisi, "Temsil gücü zayıf, muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmaktan hayli uzak, ilkel bir musiki" olarak lanse edilmiş ve yıllarca yasaklanmıştır. Günümüzde ise Milli Eğitim müfredatında Türk müziğine ayrılan yerin Batı müziğiyle eşitlenmesine yönelik çalışmaların umut verici olduğunu belirten Özden, para ve ranttan ziyade "iyi" müziği konuşmaya başladığımızda müzik adına profesyonel manâda çok daha güzel işler yapılabileceğini ifade ederek konuşmasını tamamladı.

Turgut Cansever'in 7. Vefat Yıldönümü Münasebetiyle

Bir Şehir Kurmak ve Yeni Bir Gündem İnşa Etmek

Değerlendirme: Merve Aktan

Muhakkik mimar Turgut Cansever'in 7. vefat yılı münasebetiyle Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen ve koordinatörlüğünü Halil İbrahim Düzenli'nin yaptığı "Bir Şehir Kurmak ve Yeni Bir Gündem İnşa Etmek" isimli panel; Yunus Uğur, Aynur Can ve Mehmet Öğün'ün katılımıyla gerçekleştirildi. Bu panelin yalnızca bir anma programı olmadığını, en önemli meselelerimiz arasında yer alan şehirlerimizin Turgut Cansever vesilesiyle yeniden gündeme taşınması için uğraşıldığını ifade ederek panelin açılışını yapan Düzenli, yedi yıl önce *Anlayış* dergisinin kapağındaki "Âlimin ölümü, âlemin ölümüdür" başlığına atıfla, Cansever'in ilmi çalışmalarının şehircilik açısından önemini vurguladı. Düzenli, panelin genel çerçevesinin "Cansever, kendini hangi meselelere memur etmiştir ve nasıl bir mesuliyet şuurundadır?" soruları etrafında çizildiğini belirterek sözü "Şehir İnşasının Süreçleri Üzerine" adlı konuşmasını yapmak üzere Yunus Uğur'a bıraktı.

Uğur, sunumunun başlangıcında, bazı çevrelerde "teorileri uygulamadan uzak, ilkesel ve hayalperest" bir portre çizilen Turgut Cansever'in hakkındaki bu yanlış algıyı değiştirmek gibi bir gayesi olduğunu ifade etti ve sunumunun ilk kısmını, özellikle 1999 depremi sonrasında Cansever ve ekibinin yaptığı çalışmalara ayırdı. Ardından Cansever'in kavramlar hususunda zihni arka planını büyük oranda şekillendiren Osmanlı şehirlerinin inşa süreçlerine değinen Uğur, konuşmasını Turgut Hoca'nın iş yapma ilkelerini Osmanlı şehirleriyle nasıl irtibatlandırabileceğimize dair açıklamalarla tamamladı.

PANEL
20 Şubat 2016

65

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

“

Uğur'un değindiği son mesele ise, Cansever tarafından sıkça kullanılan *tevarüs* ve *süreklilik* kavramları oldu. Zira şehirlerde yeni alanlar yaratılırken oradaki kültürün üstleneceği rehberlik rolü Cansever için oldukça değerlidir.

”

66

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

1999 yılında yaşanan deprem felaketinin ardından Aralık ayında pek çok düşünür, sosyolog, ilahiyatçı, jeolog, mimar ve hukukçuyla birlikte kolları sıvayan Cansever bir toplantı dizisi tertip etmiştir. Durumun ciddiyetinin değerlendirildiği bu toplantılarda, devletin ve bizatihi kendilerinin hukuki, dini ve insani sorumlulukları belirlenmiş ve atılacak adımlara dair stratejik planlar oluşturulmuştur. Şubat ayı itibarıyla yeni şehirler kurma fikri üzerine yoğunlaşan ekipteki uzmanların çeşitliliğine ve çalışmalarının sistematikliğine dikkat çeken Uğur, Cansever'in kurulacak şehri gün be gün zihninde nasıl inşa ettiğini açıkladı: İlk adımda durum tespiti, ardından hukuki sorunlara ve mimarlık meselelerine ilişkin prensiplerin konuşulması, son olarak yeni şehirlerin konumuna ve detaylı şehir planlarının oluşturulmasına yönelik uygulama esaslarının belirlenmesi. Uğur, bu sürecin ilkesel çerçevesini dört ayrı başlık altında topladı. İlki, bir şehrin felsefi anlamı, tasavvuru, imgesi, odak noktaları gibi meselelerin tartışıldığı *bilme ve anlama aşaması*; ikincisi, insanın ve toplumun ihtiyaçlarını anlamaya yönelik çözümlerin üretildiği, biyososyal alanların inşa edildiği *hayata geçirme aşaması*ydı. Uğur, bu kısımda Cansever'in şehircilik açısından üzerinde en çok durduğu meselelerden biri olan güzelliğin altını çizdi. Cansever'e göre, güzel bir dünya kurmanın yegâne yolu güzelliği yaygınlaştırmak ve herkes için ulaşılabilir kılmaktır ki bu amaca ulaşmak için belirlenen standartlar üçüncü adımı oluşturur. Uğur, sanatsal bilgi ile mimari zevke ve zihniyete sahip baş mimarlar tarafından ortaya konulan standartları yerel koşullara uygun hâle getirecek *yerel mimarların ve ustaların eğitimi*ni ise çerçevenin son kısmı olarak ele aldı.

Konuşmasının devamında, kendi çalışmalarını da yoğunlaştırdığı Osmanlı şehirleşmesinin esaslarına değinen Uğur, şehir bağlamında düşünüldüğünde *fetih* hadisesinin bir *şenlendirme*, *ihya* ve *inşa* faaliyeti anlamlarına da geldiğinin altını çizdi. Uğur'a göre fethedilen bir şehrin öncelikle mülkiyeti belirlenmekte ve yerleşik halkın durumuna göre yeni nüfusların iskânına başlanmakta, ardından şehir kanunnamesi hazırlama, alınacak vergi/cizye miktarına karar verme, kadı ve subaşı atama gibi resmi işler tamamlanıp külliye, bedesten, çarşı, tekke gibi odaklar inşa edilerek mahalleler kurulmaktadır. Belirli bir nüveye sahip olan şehirde yeni oluşturulan yaşam alanlarının birbirinden uzak olduğuna ve böylece şehir merkezinde yoğunluğun azaltıldığına dikkat çeken Uğur, benzeri bir düşünceyi Cansever'in şehir içi ve şehirler arası kademelendirme şeklinde kavramsallaştırdığını vurguladı.

Uğur'un değindiği son mesele ise, Cansever tarafından sıkça kullanılan *tevarüs* ve *süreklilik* kavramları oldu. Zira şehirlerde yeni alanlar yaratılırken oradaki kültürün üstleneceği rehberlik rolü Cansever için oldukça değerlidir.

Onun bu anlayışına örnek olarak Osmanlı'da kanunnamelerin hazırlanması gösterilebilir. Buna göre kanunnameler şehirdeki nüfus yapısı, mal varlığı, örf ve adetler öğrenilerek hazırlanırdı; diğer bir deyişle, var olan insan dokusu ile yaşayış biçimi tevarüs edildikten sonra Osmanlılaştırılma gerçekleştirilirdi. Cansever'in Osmanlı şehir kurma süreçlerinden de esinlenerek oluşturduğu fikir ve ideallerini bugün anlamlı hale getirebilecek ve uygulamaya koyabilecek durumda olduğumuzu vurgulayan Uğur'un sözlerini tamamlamasının ardından Cansever'e ait "Yıkıcı depremden etkilenecek Zeytinburnu ilçesi nüfusunu safhalar halinde yeni şehirlere yerleştirme projesi"nin video gösterimi gerçekleştirildi ve panele Aynur Can'ın konuşmasıyla devam edildi.

Can, "Güzel Şehrin Esaslarını Aramak" başlığı altında güncel sorunlarımızdan, *güzele* açılan kapılardan ve *güzel şehri* biçimlendirmenin esaslarından bahsettiği konuşmasının başında, hocası Turgut Cansever'i kendi gözünden şu sözlerle tanımladı: "O, hem bir mütefekkir hem ressam ve neyzen bir sanat adamı hem depremi kendine dert edinen ve bizatihi uygulamacı olarak uğraşan bir mimar hem 70'li yaşlarından sonra bilgisini toplumla paylaşmaya başlayan bir ilim adamı hem güzel şehrin esaslarını arayan yalnız bir kahraman hem de ülkedeki entelektüel sermayenin biriktirdiklerinden dışlanarak tek başına kalmasına rağmen şehir gibi çok disiplinli bir alanı çalışmaya cesaret edebilmiş bir hakikat eridir."

Üniversitelerin uzun yıllar şehirle ilgili meselelere uzak kalmasının teori ile pratik arasındaki mesafeyi gitgide açtığını belirten Can'a göre, Batı medeniyetinin temel kabul ve doğrularıyla olumlanmış tek yönlü kent kavrayışımız ile Osmanlı şehrini güzel kılan özgün tavırdan uzaklaşarak nasıl yaşadığımız ya da nasıl mutlu olduğumuz üzerinden kendimize ait bir şehir fikri ortaya çıkaramayışımız, hâlen üstesinden gelmeyi başaramadığımız sorunlardır. Can, farklı uzmanlık sahalarının desteğini gerektiren şehir çalışmalarını gerçekleştirecek disiplinlerin kendi aralarındaki aşılmaz mesafelerin ve hayatımızın her alanına hakim olan biçimsel taassupların interdisipliner çalışmalara fırsat vermediğini belirterek, bunları da alanın güçlükleri içerisinde değerlendirdi.

Can'a göre *şehir*, mahallesinde veya apartmanında yaşadığımız yer, nüfus kümelenmesi, üretim biçimlerinin değiştiği özel bir ortam, ihtiyaçlarımızı karşılayan işlevsel bir alan, insanların birbirleriyle karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğu renkli bir mekan, varlıkla ilgili tasavvurumuzu nakşettiğimiz ve silüette görünür kıldığımız bir çerçeveye iken; *güzel*, estetik biliminin araştırma konusu, bir değer, bir his ve estetik hazdır. Güzel şehirlerin aynı zamanda güzelliklere açılan kapılar olduğunu ifade eden Can, böylesi bir şehrin esaslarını *mahremiyet*, *nispetler* ve *denge*, *uyum* ve *ahenk*, *şeffaflık* ve *kuşatıcılık*

“

Güzel şehirlerin aynı zamanda güzelliklere açılan kapılar olduğunu ifade eden Can, böylesi bir şehrin esaslarını mahremiyet, nispetler ve denge, uyum ve ahenk, şeffaflık ve kuşatıcılık şeklinde sıraladı.

”

67

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

“

Öğün, fetihlerin ardından başlayan ihya ve inşaa sürecini planlı bir şekilde işleten atalarımızın özgün ve mimari açıdan son derece başarılı şehirleri vücudaa getirdiklerinin altını çizdi.

”

şeklinde sıraladı. Can, şehrin yüce sıfatlarla tanımladığımız bir parçasıyla geliştirdiğimiz ilişkinin mimari biçimlendirme anlamında farklılaşmasının, o nispetin değerini de etkilediğine dikkat çekti ve haddi aşmamanın, *terbiye eden* Rab ile *toprak olan* insanın arasında, *sonsuzluk* ile *faniliğin* dengesini kurmanın, Cansever’in ifadesiyle, “meleklerin de yaşadığı şehirler” inşa etmenin önemini vurguladı.

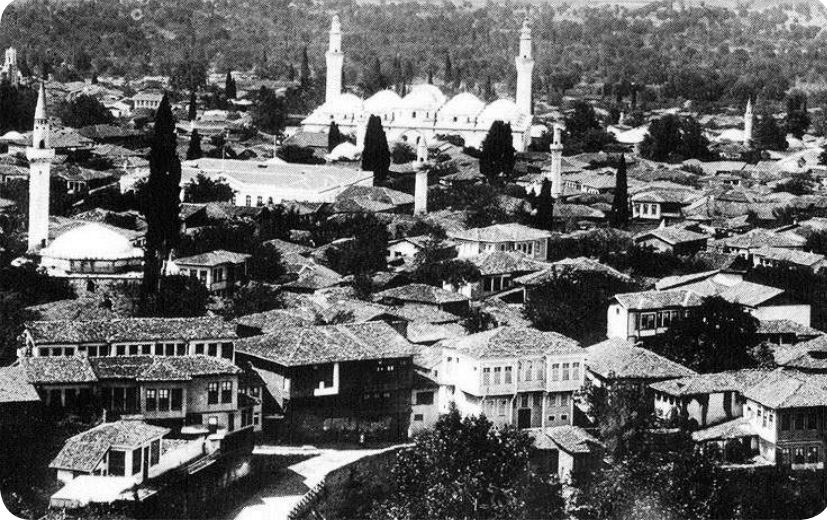
Güzel şehrin inşasında kuşaklar arası ve mimari dokular arası uyumu sağlamanın, tarihi sürekliliği korumanın, mahremiyet bağlamında iç-dış, ev-sokak-şehir ilişkisini belirli sınırlar içerisinde kurmanın, şeffaf bir yönetim anlayışı benimsemenin ve insanların sürece katılımına imkan tanımının gerekliliğinden bahseden Can’ın altını çizdiği bir diğer mesele, toplumsal talepler doğrultusunda davranmanın önemi oldu. Bugün ülkemizde hep daha fazla konut yapımına yönelik talebi, göçle oluşan yeni kentli figürün ihtiyaçlarını süzmek için yeterli zamana ve deneyime sahip olmamasına bağlayan Can’ın sunduğu çözüm önerisi, entelektüel sermayenin(?) *iyi, güzel, faydalı* özdeşliğini içerisinde barındıran -yatay ve ufki şehir örneğinde olduğu gibi- güzel mekânlar oluşturması ve bu modelleri halkla paylaşması yönündeydi. Can, ne istediğimizi bildiğimiz takdirde, güzel bir şehre giden yolun açık olduğunu vurgulayarak konuşmasını noktaladı.

Panelin son konuşmacısı Mehmet Öğün, “Şehri Mesele Edinmek” isimli sunumuna Osmanlı döneminde Bursa’nın “mimari güzelliğini, merkezinden son bulduğu sınırlara kadar hiçbir kalite farklılığı göstermeyen şehirleşmesini, fakirlerin oturduğu çöküntü bölgelerine dahi imkan tanımayan standartlar düzenini ve merkezini caminin teşkil ettiği mahallelerde yaşanan hayatın ortaklığını” gözler önüne seren bir fotoğrafla başladı. Bu düzen ve dayanışmanın tesadüf eseri olmadığını vurgulayan Öğün, fetihlerin ardından başlayan *ihya* ve *inşaa* sürecini planlı bir şekilde işleten atalarımızın özgün ve mimari açıdan son derece başarılı şehirleri vücudaa getirdiklerinin altını çizdi. Öğün’e göre, bu şehirlerdeki güzellik, “seyredilen değil, yaşanılan bir güzellik”ti; zira “Osmanlı hiçbir zaman siluet denen şeyi önemsememiş, bunun yerine şehre eklenecek herhangi bir unsurun mevcudaa ne katacağına, yaşantıyı nasıl etkileyeceğine” dikkat etmişti. Osmanlı’nın yenilgiler tatmaya ve topraklar kaybetmeye başladığı 1700’lü yıllarda hayatı yaşama algısında da bir değişim yaşandığına dikkat çeken Öğün, doğrudan hayata ve gerçeğe dair özellikler taşıyan mimari yaklaşımın yerini “zerafet, hoşluk ve süsleme ile insanları cezbetme” anlayışının aldığını ve bu hızlı dönüşümde özellikle Avrupa seyahatlerinin payının büyük olduğunu belirtti. Öğün, bu başkalaşma sürecine uzun süre direnen şehir dokusunun maalesef gelinen son noktada

68

MAM

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

(durdurulamayan göçlerin sonucunda artan nüfus yoğunluğunun da etkisiyle) neredeyse bitik bir hâl aldığı ve kendine has özelliklerini tamamen yitirdiğini ifade etti.

Bu noktadan itibaren Cansever'in gündeme getirdiği yeni şehirler kurma projesinin üzerinde duran Ögün, mevcut olanla vakit kaybetmek yerine sıfırdan yeni şehirler inşa etmenin daha akılcı olacağı inancıyla ve adım adım uygulamaya geçirilebilecek bir organizasyon şemasıyla başlanan projenin birtakım bürokratik engeller yüzünden bir türlü hayata geçirilemediğini belirtti. Buna karşın, zaman içinde Cansever'in de paylaştığı, "dikey gelişimden vazgeçme ve ufki şehirler inşa etme" fikrinin siluet tartışmalarıyla birlikte gündeme geldiğini söyleyen Ögün, bu bağlamda önemli bir noktaya temas etti: Ufki şehrin de bizim geliştirdiğimiz, bize ait yapılarla ele alınmadığı takdirde bozuk şehirleşmenin bir başka versiyonunu ortaya koyacağına ilişkin düşüncelerini dile getiren Ögün, konuşmasının bundan sonraki kısmını örnek planlar sunarak sürdürdü.

Yaşantı zenginliğinin ve bütünlüğünün, komşuluk ilişkilerinin ve doğaya ait öğelerin hiçe sayıldığı, geometrinin dayatmacı zihniyetin aracı hâline geldiği birçok rasyonel görünümlü yatay şehir örneği veren Ögün, bir zamanlar çok katlı yerleşimi örnek alarak düştüğümüz yanlıştan yeni bir yanlışa sürüklenmememiz gerektiğini önemle vurguladı. Ögün, son olarak modern şehrin yolları üzerinde durdu ve "Bir yerlere ulaşmak için yaptığınız yollar, sizi ulaşmak istediğiniz yere ulaşmaktan alıkoyan engellere kolaylıkla dönüşebiliyor." sözleriyle modern zamanlardaki arabayla bağlantılı yaşamın insanı mahkum kıldığı duruma dikkat çekerek sunumunu nihayete erdirdi.

TÜRKİYE'DE
BİR AKADEMİK
ALANIN DOĞUŞU:
MEDYA VE İLETİŞİM
ÇALIŞMALARI
ÇALIŞTAYI
1-2 NİSAN 2016

ÇALIŞTAY
1-2 Nisan 2016

“

Arlı, 1950 sonrasındaki yenilikleri değerlendirirken temel paradigmanın yanı sıra hangi kavramların nasıl dolaşıma girdiğine ve ne şekilde kullanıldığına odaklanılması gerektiğini önemle vurguladı.

”

70

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

Türkiye'de Bir Akademik Alanın Doğuşu: Medya ve İletişim Çalışmaları Çalıştayı

Değerlendirme: Esmem Karaköse

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi, Nisan ayında “Türkiye’de Bir Akademik Alanın Doğuşu: Medya ve İletişim Çalışmaları” çalıştaya ev sahipliği yaptı. Çalıştay, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Hediyeullah Aydeniz’in koordinatörlüğünde Aralık 2013’te başlatılan *Türkiye’de Medya ve İletişim Çalışmaları Atölyesi*’nin faaliyetleri çerçevesinde tertip edildi. Yaklaşık üç yıl çalışmalarını sürdüren atölyede, Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de medya ve iletişim çalışmalarına zemin hazırlayan birincil kaynaklar üzerinden temel kavram ve yaklaşımların tespit edilmesi, medya sahasında ortaya çıkan çok boyutlu gelişmelerin değerlendirilmesi, medya ve iletişime dair akademi bünyesindeki ilk kurumsallaşma girişimlerinin ve ilk akademik çalışmalarının incelenmesi hedeflenmişti.

Çalıştayda sekiz tebliğ, bir tecrübe paylaşımı ve bir de genel değerlendirme olmak üzere toplam on oturum gerçekleştirildi. Bu oturumlardaki tartışmaların odak noktasını ise, Türkiye’de medya ve iletişim çalışmalarının akademi bünyesinde müstakil bir alana dönüşmesine yönelik faaliyetlerin başlangıç aşaması olarak değerlendirilebilecek 1950-1980 yılları arası dönem ile 1950 öncesine ait deneyim ve bilgi birikimi oluşturdu.

Çalıştayın açılış konuşmasında, Hediyeullah Aydeniz, atölyenin iki yıllık çalışma sürecine ve bu süreçteki kazanımlarına kısaca değindi. Ardından sözü Yrd. Doç. Dr. İshak Arslan’a bıraktı. İletişimin hem zanaat hem sanat hem de akademik bir faaliyet olarak tarihsel sürecin oluşumuna şahitlik ettiğini vurgulayan ve üstlendiği bu görevin önemine dikkat çeken Arslan, Bilim ve Sanat Vakfı çatısı altında düzenlenen bu çalıştayın alanında bir ilk olması açısından bilhassa değerli olduğunu ifade etti.

Açış konuşmalarının ardından tebliğ sunumlarına geçildi. İlk oturumun konuşmacısı İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Alim Arlı, “Sosyal Bilimlerde Paradigma Dönüşümü ve Türkiye Örnekleri (1945-1980)” başlıklı tebliğinde, II. Dünya Savaşı’nın ardından sosyal bilimlerde Amerika Birleşik Devletleri kökenli yeni teorilerin yükselişini ve bu durumun Türkiye’deki yansımalarını değerlendirdi. Sosyal bilimlerin yöntemsel bir açılıma ihtiyaç duyduğunu belirten Arlı’ya göre mevcut tartışmalar epistemolojik ve metodolojik olarak kritik edilmeli ve yeni okuma biçimleri geliştirilmelidir. Sosyal bilimlerin 1945 sonrası süreçte Talcott Parsons’ın “Sistem Teorisi” ve

modernleşme teorilerinin etkisiyle egemen model hâline geliş serüvenini zamansal ve mekânsal açıdan ele alan Arlı, sosyal bilimlerin kelime haznesinde yaşanan büyük değişimin yeni algısal şemalara ve teorilere zemin hazırladığını belirtti. Bu paradigmatik ve dilsel dönüşümle birlikte disiplinlerin meşruiyet alanı kazandığını ve üniversitelerin disiplin temelli örgütlendiğinin altını çizen Arlı, 1950 sonrasındaki yenilikleri değerlendirirken, temel paradigmanın yanısıra hangi kavramların nasıl dolaşıma girdiğine ve ne şekilde kullanıldığına odaklanılması gerektiğini önemle vurguladı. Arlı, konuşmasının son kısmında, Türkiye'nin kendisini *gelişmekte olan*, *az gelişmiş* ya da *modernleşen* ülkeler arasında konumlandırmak için Amerikan sosyal bilimler oryantasyonuyla diyaloga geçerek yepyeni bir özel dil geliştirdiğine değindi ve sözü ikinci oturum için Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Alev Erkilet'e bıraktı.

"İkinci Dünya Savaşı Sonrası Süreçte Bilgi-Siyaset İlişkisi ve İletişim Çalışmaları" isimli sunumuna bilgi-siyaset ilişkisini ele alarak başlayan Erkilet, hedeflerini gerçekleştirme gayesiyle iktidarın ya meşru şiddet tekeline başvurduğunu ya da bilgi aracılıklı bir güdülemeye yönelerek toplumu kontrol altında tuttuğunu ifade etti. Erkilet'e göre bilgi ve siyaset ilişkisi, bilimin doğrudan toplumsal gerçekliğe müdahale ederek gerçekleştirdiği etkinlikler ile söylem üretme faaliyetleri çerçevesinde inşa edilmekte ve uygulanmaktadır. Erkilet, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimlerdeki ana akımın Amerikan menşeli bilim anlayışı olduğunu ve bu bağlamda sosyal bilimlerin *propaganda*, *manipülasyon* ve *problem çözme* merkezli bilgi üretimine hizmet ettiğini belirtti. Erkilet'e göre bu üç kavram, üretilen bilginin doğrudan "toplumun kılcal damarları"na nüfuz etmesini sağlama arayışının bir sonucudur ve ABD'de, II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni dünya sistemiyle birlikte etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerin Türkiye'de söylemsel tartışmalara mahkûm edildiği ve akademinin gerek bilgi üretme gerek toplum mühendisliği anlamında zayıf kalmıştır. Erkilet, Batı'da üretilen kurumsal bilginin söylem bazındaki tüketicisi olmanın ötesine geçilemediğini ifade ederek tebliğini sonlandırdı.

Çalıştayın üçüncü oturumunda Hediyeullah Aydeniz, "Türkiye'de Medya ve İletişimin 'Akademikleşmesi' (1950-1980)" başlıklı tebliğini sundu. Türkiye'de medya ve iletişim alanının *uluslaşma* kavramı çerçevesinde geliştiğini belirten Aydeniz; matbaa, ilk Türkçe gazete *Vakay-i Mısriye* ve radyo arasında iki yüzyıllık bir tarihsel tecrübe yaşandığına dikkat çekti. 1914'te Ahmet Emin Yalman'ın Columbia Üniversitesi'nde hazırladığı "The Development of Modern Turkey As Measured By It's Press" [Modern Türkiye'nin Gelişmesinin Basın Yoluyla Ölçülmesi] başlıklı teziyle birlikte basının ilk kez gelişme ve kalkınma ölçütü olarak akademik bir çalışmada ele alındığının altını çizen Aydeniz, üstelik bunun tarihsel gelişimimiz bakımından oldukça erken bir dönemde gerçekleştiğini ifade etti. Ardından, üniversite bünyesinde bilgi üretiminin de İstanbul

“

Anık, ideolojik düşüncelerin bilimsel kriter olarak kabul görmesini ve bilimsel çalışmaların belirli bir ideolojik rota düzleminde değerlendirilmesini iletişim bilimin önündeki en büyük engel olarak gördüğünü ifade etti.

”

Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Gazetecilik Enstitüsü'nün kurulmasıyla ancak 1950'lerde mümkün olduğuna dikkat çekti ve bu enstitünün, sektörün talebi doğrultusunda gazetecilik mesleğini icra edecek profesyonellerin eğitimi için kurulduğu bilgisini verdi. Modern toplumda medyanın konumu ve kurumsal varlığına değinen Aydeniz'e göre, "iletişim" olgusu ve kavramı üniversite bünyesinde müstakil bir akademik disiplindir ve "dördüncü kuvvet" olan medya, hem siyasal meşruiyetin kaynağı hem de toplumsal örgütlenmeye güç veren asli unsurdur. Medyanın Türkiye'deki konumu ise, tarihsel ve kurumsal bağlam içerisinde, modernite ve yeni siyasal-toplumsal örgütlenmeyle birlikte başlayan bilginin toplumsallaşma ve ticarileşme süreçleri dikkate alınarak tartışılmalı ve Batılı toplumlarla mukayesesi de bu zeminde gerçekleştirilmez. Son olarak modernleşme sürecinde medya ve iletişim alanına dair ilk yayınların ve ilk akademik çalışmaların siyasal, ekonomik, toplumsal düzlemdeki etkilerine işaret eden Aydeniz, Türkiye'de habercilik alanında dönemin etkin ve yetkin isimleri olan ilk kuşak hocaların teoride ve pratikte nasıl bir yol izlediklerinden ve bu isimlerin ortaya koydukları çalışmalarla topluma nasıl sirayet ettiklerinden bahsederek sunumunu noktaladı.

Çalıştayın dördüncü oturumunda söz alan Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cengiz Anık, "İletişim Biliminin Bilimselliği" isimli bir sunum yaptı. Konuşmasına, kavramsal ve kuramsal zeminde gerçekleştirilen çalışmalarda izlenen ve izlenmesi gereken rota arasındaki farklılıklara vurgu yaparak başlayan Anık, nitelikli eserlerin ortaya çıkışını mümkün kılan koşulların hangi ölçütlerle değerlendirilmesi gerektiğine değindi. İdeolojik düşüncelerin bilimsel kriter olarak kabul görmesini ve bilimsel çalışmaların belirli bir ideolojik rota düzleminde değerlendirilmesini iletişim bilimin önündeki en büyük engel olarak gördüğünü ifade eden Anık, Türkiye'deki akademisyenlerin ideolojik kaygılarla taraflardan birinde yer almak zorunda bırakıldıklarını belirtti. Anık, ülkemizde iletişim alanında hazırlanan tezlerin büyük çoğunluğunun bir "küpür arşivi" ya da "kurum envanteri" olmaktan öteye geçemediğine, bu türden çalışmalarda popüler sözcük tanımlarının, hiçbir yöntem hassasiyeti taşımayan televizyon programı kayıtlarının ve köşe yazılarının akademik metin olarak aktarıldığına dikkatleri çekti. Ülkemizdeki akademik kurumların disipline katkı sağlayacak düzeyde metinler üretmediğini ifade eden Anık, konuşmasının son kısmını nitelikli çalışmalara ulaşmak için izlenmesi gereken yolun esaslarına ayırdı: Bilimsel eserler değerlendirirken öncelikle ortaya konulan sorunsalın dayandığı aksiyom tespit edilmeli, ardından çalışmanın tahkikat, soruşturma ve muhakeme enstrümanları etrafında belirli bir sıra ve disiplin içerisinde yürütülüp yürütülmediği incelenmelidir.

"Kavram Haritası: Matbûat Tarihindeki İlk Metinler Üzerinden Medya ve İletişim Çalışmalarıyla İlişkili Kavramlar Üzerine Bir Çalışma" başlıklı beşinci oturumda Hediyeullah Aydeniz ile birlikte tebliğlerini sunan isimler Marmara Üniversitesi

72

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

İletişim Fakültesi'nden Yusuf Ziya Gökçek ve İstanbul Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Esmem Karaköse oldu. Türkiye'de yaklaşık bir asırlık aralarla kurumsal olarak gündemimize giren matbaa (1727), gazete (1828'de *Vakayi-i Mısriyye*), radyo (1927), televizyon (1968) ve internetle (1993) genişleyen medya ve iletişim alanının tarihsel süreç dikkate alınarak birincil metinler üzerinden çalışılması gerektiğinin dile getirildiği bu oturumda konuşmacılar, Türkiye'deki tarihsel tecrübeyi süreli yayınların başlangıç evresinden itibaren kavramlar düzeyinde okumanın önemine ilişkin bir sunum gerçekleştirdiler.

İlk olarak sözü alan Aydeniz, medya eğitimi ve iletişim çalışmaları alanında Türkiye'deki kurumsal yapının enstitü ve yüksek okul düzeyinde 60, fakülte düzeyinde ise 20 yıllık bir kurumsal tecrübeye sahip olduğunu, buna karşın çalışmalara kaynaklık eden ve referans olarak gösterilen literatürün büyük kısmının tercümelere dayandığını belirtti. Özellikle 1965 öncesindeki yaklaşımları ortaya koyan Türkçe metinler ile günümüzde yazılan eserler arasında aktarım bağının yok denecek kadar az olduğunu ifade eden Aydeniz, akademisyenlerin ve öğrencilerin çalışmalarını ikincil kaynaklar üzerinden gerçekleştirmek zorunda kaldıklarını, bu nedenle araştırdıkları dönemin toplumsal, siyasal, kültürel ve tarihsel boyutlarını ele almayan kısır bir okuma yaptıklarını vurguladı. *Vakayi-i Mısriyye*'den başlayan ve Osmanlı matbûatını da kapsayan, kendisinin "Kayıp Yüzyıl" olarak nitelendirdiği dönemin, geniş perspektifli bir okumaya tabi tutulması gerektiğine dikkat çekti. Aydeniz'e göre, birincil kaynaklar üzerinden yürütülecek bir çalışmayla Osmanlı'dan günümüze medya ve iletişim alanını inşa eden temel kavram ve yaklaşımların yeni gelişmelerin ışığında bağlantılandırılması alana büyük bir katkı sağlayacaktır. Oturumun ilerleyen kısımlarında ise, akademik bir uğraş ve bilgi üretim alanı olarak medya ve iletişim çalışmaları bağlamında değerlendirilen kavramların tespit edilmesi, bu kavramların metinlerdeki anlam karşılıklarının çıkarılması ve kullanımlarındaki sürekliliğin ya da değişimin izlenmesiyle medya ve iletişim çalışmalarındaki modernleşme tecrübemizin ortaya konulabileceği belirtildi. Kavramsal dönüşümün Osmanlı'dan günümüze medyanın toplumsal ve kültürel seyri üzerinden betimlendiği oturum, mukayeseli bir tahlil için kavram haritası oluşturmanın gerekliliği vurgusuyla nihayete erdi.

Çalıştayın altıncı oturumunda Medipol Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Yusuf Özkır, "Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Sürecinde Gazetecilik Anlayışı ve Gazetecilerin Beklentilerinin İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Medya Eğitimine Etkisi" başlıklı sunumunu gerçekleştirdi. Özkır, konuşmasının başlangıcında, II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'nin hem tercih ettiği politik yaklaşımın bir sonucu olarak hem de siyasal ve toplumsal ihtiyaçlara cevaben pek çok alanda kurumsallaşmaya gittiğini ifade etti ve demokratikleşme süreciyle birlikte yaşanan siyasal gelişmelerin iletişim alanında da izlenebildiğine dikkat çekti. Özkır, siyasal yapıdaki

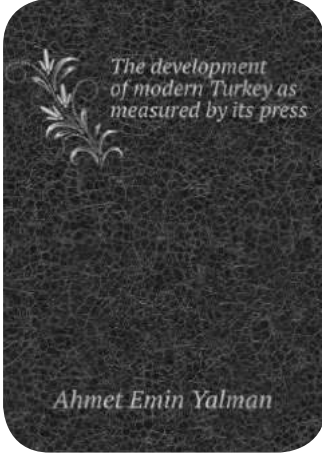
“

Aydeniz, *Vakayi-i Mısriyye*'den başlayan ve Osmanlı matbûatını da kapsayan, kendisinin 'Kayıp Yüzyıl' olarak nitelendirdiği dönemin, geniş perspektifli bir okumaya tabi tutulması gerektiğine dikkat çekti.

”

73

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

değişimlerden doğrudan etkilenen gazeteciliğin durumuna örnek olarak Tek Parti döneminden miras kalan Basın Birliği'nin kapatılıp yerine İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin kurulması, dönemin politik kültürünü yansıtan Hürriyet Gazetesi'nin yayın hayatına katılması ve Gazeteciler Sendikası'nın faaliyete geçmesi gibi gelişmeleri gösterdi. Bunlara ek olarak Özkır, Hürriyet Gazetesi'nin yayın politikasıyla medyanın yeniden şekillenmesinin, gazeteciliğin meslekî örgütler bazında ivme kazanmasının ve 1950'de Gazetecilik Enstitüsü'nün kurulmasıyla gazetecilik alanının doğrudan akademik bir çehreye bürünmesinin, demokrasiye uyum sürecinde etkili olduğunu vurguladı. Özkır, bu bağlamda, Türk gazeteciliğine önemli yenilikler getiren Sedat Simavi'nin hem meslekî örgütlenmenin sağlanmasında hem de gazetecilik alanının akademiye taşınmasında önemli bir role sahip olduğunu ifade etti ve bu örnek isim üzerinden basının demokratik yaşama geçişte üstlendiği birey-vatan bilinci inşa etme misyonunu gerçekleştirmek için fiilen faaliyet gösterdiğinin altını çizdi. Özkır, medya-siyaset ilişkisi ile gazeteciliğin akademiye taşınma süreci göz önüne alındığında gazeteciliğin diğer disiplinler gibi siyasal sistemlerle doğrudan bağlantılı olduğunu belirterek sözlerini tamamladı.

Çalıştayın yedinci oturumunun konuşmacıları ise, Yusuf Ziya Gökçek ve Ömer Faruk Özcan idi. "Ahmet Emin Yalman: Türkiye'de Basın Tarihi ve Değerlerine Öncü Bakış" başlıklı tebliğlerinde, medya ve iletişim çalışmalarına ilişkin tarih yazımında ülkemizin en önemli isimlerden biri olan Ahmet Emin Yalman'ın 1914'te tamamladığı "The Development of Modern Turkey As Measured By It's Press" başlıklı tezine yoğunlaştılar. Söz konusu çalışmanın yayımlandığı dönemin ruhuna dair saptamaların da yapıldığı sunumda ilk sözü alan Gökçek, Yalman'ın tezinde bilimsel bir gayeyle yola çıkmadığını, daha ziyade modern Türkiye'deki ıslah çalışmalarını duyurma ve bu çalışmaları basın üzerinden değerlendirme kaygısıyla hareket ettiğini vurguladı. Gökçek'e göre, Türk basın tarihini masaya yatıran Yalman'ın, gazetecilik öncesi dönemin iletişim kanallarını da haberleşmeye dahil etmesi, gazetecilik dönemine ilişkin tüm yapısal gelişmeleri kurumsal alanla irtibatlandırarak incelemesi, dinin mekânsallığı ve modernleşme mekanizmasının kurulması gibi bazı meseleleri (örtük bir biçimde de olsa) ele alması onun çalışmalarının özgünlüğünü göstermektedir. Konuşmanın ikinci kısmında söz alan Özcan ise, Türkiye'deki modernleşme süreci ile basın-haberleşmede yaşayan gelişmelerin paralellliğini çalışmada ortaya koyan Yalman'ın dönemin ruhunu başarıyla yansıttığını belirtti. Ayrıca Jön Türk reform hareketinin basın yoluyla güç kazandığına ve modernliği taşıyan unsurun basın olduğuna dair tespitlerde bulunan Yalman, oldukça erken bir öngörüyle basının evrensel bir kültür oluşturma işlevini de göz ardı etmemiştir. Yalman'ın tezinden alıntılarla zenginleşen oturum, bu çalışmanın hem kendi dönemindeki hem de gelecekteki devlet-basın-akademi ilişkisine dair fikir

vermesi bakımından büyük bir değere sahip olduğu vurgusuyla sonlandırıldı ve çalıştayın ilk günü böylece tamamlanmış oldu.

Çalıştayın ikinci gününde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, "Akademinin Yeşilçam'a Bakışı (1950 ve Sonrası)" başlıklı sunumunda yaşayan bir tarih olarak tecrübelerini katılımcılarla paylaştı. Bugüne kadar Türk düşünce, siyaset ve sinema tarihi üzerine birçok çalışma yapan Kayalı, ülkemizdeki akademi camiasının Türk sinemasına yukarıdan bakma tavrından kurtulamadığını ve Yeşilçam'ı anlayamadığını belirterek konuşmasına başladı. Bir dönem, tamamen uzak durdukları Batılı düşünce dünyasına kapılarını ardına kadar açan akademi çevresinin kendi geçmişine sırtını dönmekten geri durmadığının altını çizen Kayalı'ya göre, düşüncemizin Batılı metinler üzerinden şekillendiğinin emarelerini kendi çalışmalarımızda doğrudan tespit etmek mümkündür.

Kayalı, Türkiye'de iletişim alanında yapılan çalışmaların sosyolojik bir temele dayanmayan interdisipliner yapısının iletişim alanında uzmanlaşmayı dar bir çerçeveye hapsettiğine dikkat çekti ve bu konudaki örnekleri sinema üzerinden verdi. Türkiye'de ilk sinema eserlerinin alanın içinden bir bakış açısıyla oluşturulmadığını, akademinin sinemaya yönelik tavrının fakülteler kurulmadan önce elitist bir çabayla tiyatro üzerinden geliştiğini dile getiren Kayalı, Türk sinemasının kat ettiği mesafeyi ve geçirdiği dönüşümü Muhsin Ertuğrul, Halit Refiğ ve Metin Erksan tarafından kaleme alınan erken döneme ait metinlerin ışığında değerlendirdi. Ömer Lütfi Akad, Metin Erksan ve Yılmaz Güney gibi sinemacıların filmlerinden örneklerle sinemanın gelişim sürecini değerlendiren Kayalı, Türk sinemasının geçmişte yaşadığı ve bugün yaşamakta olduğu sorunları dikkatle irdelemenin, zihinlerimizde geleceğin sinemasına ilişkin bir fikir oluşturabileceğini vurguladı. Kayalı, sunumunu sinemanın tarihsel dönüşümüne dair bir "Türkiye Fotoğrafı" çizerek tamamladı.

Çalıştayın son kısmı ise, Tecrübe Paylaşımı Özel Oturumu'na ayrıldı. Bu oturuma Türkiye'de iletişim alanında doktora tezi hazırlayan ilk beş kişiden, nam-ı diğer "ilk beşler"den biri olan Prof. Dr. Oya Tokgöz telekonferans yöntemiyle bağlanarak 1960-1970 döneminin koşullarını ve kendi yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezlerinin hazırlık safhalarını çalıştay katılımcılarıyla paylaştı. Sunumların tamamlanmasının ardından genel değerlendirme ve tartışma bölümüne geçildi. Son olarak, tebliğci ve katılımcıların değerlendirmeleri alınarak çalıştay ve atölye konuları çerçevesinde Türkiye'de medya ve iletişim çalışmalarının tarihsel tecrübesi, günümüzdeki durumu ve gelecekte izlenmesi muhtemel rota ile bu hususta atılması gereken adımlar masaya yatırıldı. Çalıştay verimli tartışmalarla nihayete erdi.

“

Kayalı, Türkiye'de iletişim alanında yapılan çalışmaların sosyolojik bir temele dayanmayan interdisipliner yapısının iletişim alanında uzmanlaşmayı dar bir çerçeveye hapsettiğini vurguladı.

”

75

MAM
Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi

Fotoğraf : Refik Halid Karay'ın objektifinden Eyüp Sultan (Karay Ailesi Aile Arşivi)

Mola

Şişli'de Ezan Sesi

Birinci Cihan Harbi'nin son yılının son aylarında yazıp o zamanki *Zaman* gazetesinde tefrika ettirdiğim *İstanbulun İç Yüzü** adlı romanda - bu eser, roman tekniğinden tamamen mahrum idi, fakat devrin gerçek tiplerine geçit resmi yaptırmayı ve hayat tarzlarını belirtmesi bakımından güvenilir bir vesika idi - Şişli semtinden bahsetmiştim:

"Pencereyi açtım, balkona çıktım. Örtülü bir kış sabahı. Gökte değişiksiz sedefi bir aydınlık; ne pembe bir çizgi, ne mavi bir yırdık, ne minareler, ne medrese damları, ne kale duvarları veya su bentleri, kemerler... Şişli'nin çırçıplak yarı ikmal edilmiş araları arsalarla fasılaya uğrayan zevksiz bir mahallesi... Şimdi kulağıma bu alaca karanlığın içinden bir temcit yahut ezan sesi gelse, gözüme şöyle, uzaktan eski İstanbul'un bir parçası görünse ne kadar memnun olacağım. Gurbette, yabancı diyarlarda kalmış gibiyim; yerime, evime, membaima dönmek arzusunun bir açlık gibi içimi bayılttığını duyuyorum. İstanbul'un içinde İstanbul'u arayarak ve artık bulamayacağımı pek iyi anlayarak hıçkırma hıçkırma ağlamak istiyorum."

76

MOLA

* Refik Halid Karay'ın bahsettiği kitabı *İstanbulun Bir Yüzü*'dür.

O devirde zenginleşerek İstanbul'un mescitli minareli kenar mahallelerinden moda semt Şişli'ye taşınan bir kadın ağzından yazılmış bu satırlar ezan işitmek, ezan dinlemek ihtiyacını gayet doğru tasvir ediyordu. Nitekim aynı ihtiyacı yıllardan sonra aynı yerde ben de duymakta idim:

Erken kalktığım günler, durgun havalarda kulağıma ezan sesi gelmemesi çocukluk ve gençlik hatıralarımın canlanmasına mani oluyor, marş makinesi işletilemeyen bir otomobil gibi dimağımı hareketsiz bırakıyordu. Biz buralarda, Teşvikiye ve Feriköy camilerinin uzağında, iman ve ananeye adeta yüz çevirmiş bir vaziyette idik; ne görüyor, ne işitiyorduk, mazimiz, ruh terbiyemizi hatırlatacak sestem, manzaradan tamamiyle irak düşmüştük.

Bu bayram sabahı idi, alaca karanlıkta ilk defa kulağıma tatlı bir ezan nağmesi geldi; yarım asır önceki iç tadı, iç ezgisile uyanıyordum. Neler düşündüm, ne hatıralara daldım... Şişli camiini yapan ve bu işe ön ayak olan hemşerilere şükran! Ruhaniyetsiz koca bir semte nihayet nur inmeğe başladı. O güzel, lüzumlu eseri en iyi şekilde tamamlamalıyız.

Refik Halid Karay

Akşam, 22 Ağustos 1947

Faaliyetler

SAM

TOPLANTI DİZİLERİ

TÜRKİYE'DE SANATIN KURALLARI

Atölyeden Kayıt Dışı Notlar • **Ahmet Albayrak** 26 Aralık 2016

Sanatın Kuramı: Hem Var Hem Yok • **Ömer Lekesiz** 13 Şubat 2016

Bir Mekân Yaratmak: Tiyatro Medresesi • **Celal Mordeniz** 26 Mart 2016

Türk Sinemasında Ahmet Uluçay Kanunları • **Murat Pay** 9 Nisan 2016

HAYÂL-İ ZÎ-RUHTAN SİNEMAYA

Toz Ruhü • **Nesimi Yetik ve Betül Esener** 8 Ocak 2016

Tepecik Hayal Okulu • **İlker Berke** 27 Şubat 2016

Neden Tarkovski Olamıyorum • **Murat Düzgünoğlu** 18 Mart 2016

YUVARLAK MASA TOPLANTILARI

KIRKAMBAR ÖZEL ETKİNLİK

Kış Uykusu'na Yatan Karakterler: *Kış Uykusu* Filminin Karakter Analizi

• **Hasanali Yıldırım** 9 Ocak 2016 -13 Şubat 2016

KIRKAMBAR KİTAP

19. Yüzyıl Alman Düşüncesinde Hölderlin • **Ömer Behiç Albayrak** 27 Şubat 2016

KIRKAMBAR TEZ MAKALE SUNUMLARI

Yahya Kemal'de Manzaranın Fethi • **Habil Sağlam** 16 Nisan 2016

TÜRK MÜZİĞİ KONUŞMALARI

Musikiden Müziğe Osmanlı Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik • **Cem Behar** 26 Aralık 2015

İslam Medeniyetinde Müzik • **Fazlı Arslan** 30 Ocak 2016

Osmanlı Maarifi'nde Müzik • **Erhan Özden** 26 Mart 2016

78

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Ahmet Albayrak

Atölyeden Kayıt Dışı Notlar

Değerlendirme: Havva Yılmaz

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi *Türkiye’de Sanatın Kuralları* üst başlığıyla yeni bir program dizisine başladı. Toplantı dizisinin birinci oturum konuğu *Atölyeden Kayıt Dışı Notlar* başlıklı sunumuyla Doç. Dr. Ahmet Albayrak’tı. Albayrak, sözlerine program dizisinin konseptine uygun olarak Türkiye’de sanata tanıklık etmek veya buradaki sorunların çözümüne dair ufak ipuçlarını görebilmek için güncel sanat ve resim alanındaki bazı deneyimlerini paylaşacağını belirterek başladı. Tecrübelerini ikiye ayıran Albayrak, ilkinin İstanbul ve çeperiyle diğerininse Anadolu’yla ilgili olduğunu ifade etti.

Bu anlamda kendi hikâyesinden bahseden konuşumuz, klasik bir ifadeyle çok küçük yaşta başladığı resim sanatıyla birlikte sanat alanına giriş yaptığını söyledi. Aile içinde birçok ressam ya da resim öğretmeni bulunmasının yanı sıra, resim uğraşını pratik bir noktaya getirmeyen aile üyelerinin bile bir şekilde resimle ilgili yeteneğini kullandığını, aile meclisinde sanatın, resmin sık sık konuşulup tartışıldığını belirtti. Büyük ölçüde gurbetçi olan ailenin bir çok üyesinin sanatsal boya fabrikalarında çalışmasının çocuk yaşta, yurt dışından getirilen sanatçı boyası denilen tüp boyalar, akrilikler, yağlı boyalar, kalemler, kağıtlar, tuvalle veyahut o zamanlar Türkiye’de basılı olmayan büyük müzelerin kataloglarıyla haşır neşir olma fırsatını kendisine sunduğunu da ekledi.

Fen lisesi mezunu olmasına rağmen radikal bir kararla güzel sanatlar fakültesinde okumayı tercih ettiğini belirten Albayrak, 2003 yılında Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü’nden mezun olmuş. Albayrak’a göre üniversite o dönem (1999-2003) hem fakülte olarak çok yeterli olmayan, hem de İstanbul’a kıyasla sanat ortamından uzak, bir sergi görmenin çok zor olduğu, sanat haberleriyle ilgili tartışmaların yaşanmadığı, sanat malzemesinin bulunamadığı bir durumdaymış. Dolayısıyla, öğrenciler için Sezer Tansuğlardan, Kaya Özsezginlerden öğrenildiği kadarıyla işin merkezi olarak İstanbul hep temel hedef olmuş.

Bu noktada, “sanatçı iyi bir okulda okursa sanatçı olabilir” fikrinin Anadolu’da neredeyse 2008’lere kadar sürmüş temel görüş olduğuna dikkati çeken Albayrak, bir sanatçı adayının Türkiye’de belli bir başarıyı elde etmek veya önemli bir sanatçı olmak için o dönemlerde Hacettepe, Marmara ve Mimar Sinan gibi belirli üniversitelerin diplomasını edinmesi gerektiğini söyledi. Bu kesiti neden

TÜRKİYE’DE SANATIN KURALLARI 1 | 26 Mart 2016

“

Albayrak, Türkiye’de sanata tanıklık etmek veya buradaki sorunların çözümüne dair ipuçlarını görebilmek için güncel sanat ve resim alanındaki bazı deneyimlerini paylaştı.

”

79

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

2008 olarak belirlediği sorusunu; 1990 doğumlu kuşağın işin içine girmesi, sosyal medyanın başat bir öge olması, internetin tamamen yaygınlaşması, eski kuşağın kurumlardan emekli olması ve biraz da küresel yayınların artmasının etkisinin olabileceğini ifade etti.

Bu çerçevede bir başka yaygın kabulün modernistlik, daha doğrusu “sanat her zaman yeniyi önermeli” şeklinde ifade bulan avangardlık anlayışı olduğunu söyledi. Eğitim düzeyi artıp yüksek lisans, doktora gibi ihtisas eğitimine gelindiğinde bu durumun özellikle şart koşulduğunu belirtti. Eskiye dair her şeyin reddedilmesinin, klasik estetik argümanların tamamen terk edilmesinin ve yeni bir şey üretilmesinin beklendiğini ifade etti. Bu yeni bir şeyden kastın mesela resim bölümü için bir-iki yıl öncesinden söz edilecek olursa resim yerine video çekmek olabileceğini, bu çerçevede hurdalıklarda gezmek, sanayi ürünleriyle, çok yeni malzemelerle uğraşmak gerekebileceğini söyledi. O dönemlerin fuarlarına, sergilerine bakınca malzemeyle ve malzemenin morfolojisiyle çok yoğun bir şekilde uğraşıldığının görülebileceğini ekledi. Özellikle bu tavrın kısmen sorunlu bir serüven geçirdiğinin şu an herkesçe kabul edildiğini belirtti.

İlk sergi oluşturma deneyimini Bayburt Baksı Müzesi için, Proje4L Güncel Sanat Müzesi’nde açılan bir sergide gerçekleştiren Albayrak, mekân nasıl okunur ve düzenlenir, bağlamsal olarak sergi nasıl kurgulanır, izleyici sergiye dolaşım kanallarıyla nasıl yerleştirilebilir gibi konuları, usta ve çırak mekanizması üzerinden bu deneyimi sırasında öğrenmiş. O dönemlerde aslında sanatçıdan beklenenin görünüşte profesyonel bir şekilde süreci yönetmesi iken işlerin pratikte usta-çırak ilişkisi şeklinde yürütüldüğünü belirten konuğumuz, bunun geleneksel olarak asırlardır süren bir ikililik deneyimi olduğunu öne sürdü.

Albayrak bu defa sanatçı olarak yer aldığı bir başka sergide Irak savaşının etkisiyle, ilkokul 1. Sınıf okuma fişlerini Amerikan ulusal marşına çevirdiği bir iş gerçekleştirmiş. Bu işe paralel olarak sunduğu mekânsal yapıtı ile kendi deyimiyle sanat ortamına girişinin sergisi olan *23. Günümüz Sanatçıları Sergisi*’ne seçilme fırsatını yakalamış. 2004’te Akbank Sanat’ın organize ettiği sergi, Diyarbakır’a taşınınca kendisine politik anlamda da bir takım tecrübeler kazandırmış. O zamanki sanat ortamının etkisi ve bazı çevrelerce fişleri Kürtçe yazma teklifleri alan Albayrak, konuşmasında, bu tür direktiflerin ve olguların artık tamamen erozyona uğradığının bilincine sanat ortamında çok geç varıldığını da ekledi.

Nihayetinde teklifi kabul etmemesini olmasını fişlerini bu şekilde sığ bir politik bir sürece, daraltılmış bir anlama indirgemek istemediğini ve asla güdümlü bir üretim yapmayacağını da söyledi. Fişlerin kendisi için mekânı kodlamayla ve oluşturmayla alâkalı bir karşılığı olduğunu, kendi yapıtlarında yer alan dili etnik

80

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

kimlik olarak görmediğini, modernizmin okumalarıyla da bağlantılı olarak evlere bakış-dönüş bağlamında hafızasında anlam bulduğunu ifade ederek açıkladı. Bu anlamda, kendi habitusundan yola çıkarak çalışmalarının merkezine koyduğu *uzak, mekân, nefes, iyileştirme, umut* gibi kavramlardan bahseden Albayrak, eğiliminin bireyin kendi yaşadığı yerle ilgili bir mit yaratması anlamında biraz modernist bulunabileceğini, ancak belirli bir sorun etrafında şekillenmedikçe sanattan söz edilemeyeceğini hatırlattı. Sanatın ve ortamın en büyük sorununun da belki çok daha fazla sanat aramakla ilgili olduğunu belirten Albayrak, bu açıdan mutlulukla olmakla ilgili sorunun çok daha fazla mutluluk istemek olması gibi bir çelişkinin Türkiye’de de yaşandığını ifade etti. Nicelik çoğaldıkça sanatın kendisinin yitirildiği tespitinde bulundu.

İşin diğer yanında sanatın yönetilmesiyle ilgili birçok sorun olduğunu belirten Albayrak, “sanatımız, kültürümüz gelişmiyor” tarzı kalıplaşmış yargılardan hoşlanmasa da özellikle Anadolu’da sanat eğitimi ve kurumların sanatsal politikalara karşı siyasi yaklaşımındaki sorunları kendisinin de sertçe eleştirmeye başladığını ifade etti. Yönetim kurumlarından üniversitelere kadar birçok alanda, çeşitli engelleme biçimleriyle karşı karşıya kaldığı tecrübelerden örnekler veren konuşumuz, özetle, sansür gibi doğrudan müdahaleleri kast etmediğini ancak sanat anlayışındaki sorunlar nedeniyle kısa sürede bütün heyecanını yitirmesine neden olan problemlerle karşılaştığını anlattı. Sansürün sadece bir sonuç olduğunu belirtti.

Küratörlerin sanat piyasasına etkisi ile ilgili gelen soruyu başlı başına bir mesele olarak değerlendiren Albayrak, başarılı küratörlük kurumunun eleştirilen bir kurum olduğunu hatırlatarak eskiden Bedri Baykam’ın sanatçıların aslında birbirinin aynı olduğu, küratör ne derse onu yaptığı şeklindeki iddialarını hatırlattı. Eskiden gerçekten de klişe bir küratörlük mekanizmasından söz edilebileceğini, belli bir küratörün belli sanatçılarla çalıştığını ama son dönemde bunun biraz değiştiğini ifade etti. Nihai olarak sanatçıların bir “ağ” üzerinde olduğunu ve bu ağın mekanizmasında küratörlerin çok önemli bir katkısı olduğunda-unutulmaması gerektiğini vurguladı. Türkiye’de etkili bir orta kuşak sanatçı olgusunun mevcut olmamasının da bu anlamda sıkıntıya sebebiyet verdiğini belirtti. Buradan yola çıkarak gelen çeşitli sorular üzerinden, Gezi olaylarının Türkiye’deki sanat alanına etkisi, yurt dışında algılanışı, ‘muhafazakâr sanat’ tartışmaları, sponsorluk mekanizmalarının işleyişi gibi birçok konuya örnekler üzerinden temas edildi.

TÜRKİYE'DE SANATIN KURALLARI | 13 Şubat 2016

Ömer Lekesiz

Sanatın Kuramı: Hem Var Hem Yok

Değerlendirme: Sevda İnce

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Türkiye'de Sanatın Kuralları* program dizisinin ikinci oturum konduğu sanat eleştirmeni ve yazar Ömer Lekesiz'di.

Lekesiz sözlerine sanat kuramı anlamında henüz netleşmiş bir zemin üzerinde konuşulamayacağını belirterek başladı. Yaşadığımız kültür ve dil devrimi nedeniyle kesilmiş bağların bu konuları geçmişe atıflarla tartışmayı engellediğini söyledi. Mesela bu meseleleri çalışmış kuşağımıza en yakın kişi olan Rıza Tevfik'e bile ulaşabilecek bir durumda olmadığımızı, çoğunluğumuzun henüz *Kamus-ı Felsefe*'yi okuyabildiğini sanmadığını ifade etti. Bu durumun kendisini aciz bıraktığını söyledi. Sanatı kuramla beraber tartışmak söz konusu olunca daha çok Hegel, Kant, John Berger, Heidegger, Gaston Bachelard, Terry Eagleton gibi isimlere başvurduğumuzu, kendi çabasının ise hususen bu gibi isimlerin ortaya koyduğu kavrayışı kırmak olduğunu ekledi. Batı dışı geleneğe ait biri ve 'zorunlu bir modern' olarak durduğu yerin düşünme biçiminin farklı olması gerektiğini ancak 'nasıl olmalı' sorusunu henüz netliğe kavuşturamadığını söyleyen Lekesiz, böylesi bir çifte acziyet hâli içerisinde konuşacağını hatırlatarak öncelikle 'sanat nedir' sorusuna odaklandı.

Lekesiz, sanatı "kendisi olmak nedeniyle kendisi olan şeydir" şeklinde tanımlayarak sanatın dışında sanatı tanımlamanın mümkün olmadığını belirtti. Kuram kelimesini, Prof. Dr. Yalçın Koç'un *Theologia'nın Esasları: Felsefe'nin ve Teoloji'nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme* kitabından alıntı yaparak açıklayan Lekesiz, nazariyat ile kastedilenin "manzara esnasında seyretmek" manâsına geldiğinin altını çizdi.

Yalçın Koç'un tanımladığı manâda nazariyat kavramından bahsedeceğini belirten Lekesiz, *theoria* dediğimiz şeyin kendi lisanımız, düşünme tarzımız içerisinde yer almadığını ifade etti. Bizim dilsel paradigmamıza dâhil olan şeyin nazariyat olduğunu, *rü'yet* yahut *raina* yerine *nazar* kelimesinin seçilmiş olmasının da önemli olduğunu, çünkü nazarın hem dış hem de iç görüyü birlikte işletmesi bakımından eşyaya nüfuz etmenin en emin yollarından biri olduğunu söyledi. Dolayısıyla, kuramın bugün Türkiye'deki manâsını araştırmaktan çok; teori, kuram ve nazariyat düzeyinde bizim nasıl bölünmüş bir bilinç içinden düşündüğümüzü tespit etmemiz gerektiğini söyledi. Bu konuyla ilgili soru işaretlerini giderdikten sonra aslında nazariyat (parantez içinde kuram) üzerinde düşünmemiz gerektiğini ifade etti. Türkiye'de kuram üzerine konuşmuş, Nermin Uygur başta olmak üzere (*Kuram, Eylem, Bağlamı* adlı kitabıyla), Takıyyeddin Mengüşoğlu'ndan, İsmail Turan'a kadar

“

Batı dışı geleneğe ait zorunlu bir modern olarak durduğu yerin düşünme biçiminin farklı olması gerektiğini ancak nasıl olmalı sorusunu henüz netliğe kavuşturamadığını söyleyen Lekesiz, böylesi bir çifte acziyet hâli içerisinde konuşacağını hatırlatarak öncelikle sanat nedir? sorusuna odaklandı.

”

82

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

konuşmuş olan herkesin, Tanpınar dâhil, *theorianın* içinden konuşmuş olduğunu öne sürdü. Tanpınar'daki bazı küçük İslami unsurları da bir kenara koyarsak bize dayatılan kuram bilgisinin aslında Batı teorisini içselleştirmemizden, bu minvalde düşünmemizden ibaret olduğunu söyledi.

Bu noktada, "ihamet" olarak gördüğü bir hususa dikkat çeken Lekesiz'e göre, Tanpınar aslında Şebüsteri'yi, İbn'i Arabi'yi, Feridüddin Attar'ı, vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûd felsefesi içinde bulunan birçok ismi çok iyi okumuş olmasına rağmen bunlardan tek kelime bahsetmeksizin, bu metinlerden yola çıkarak kendi telâkkisini kurmaya çalışmış, bu temel metinlerdeki gibi "an" mefhumu üzerine düşüncesini inşa etmiştir. Yani Tanpınar, tam da batılılaşma sürecinde, Batı felsefesiyle eski nazariyatımıza bir istikamet açma, yeni bir geçit bulma kapımızı kapatmak suretiyle bize ihamet etmiştir. Lekesiz'e göre, kaynaklarını ve referanslarını çok net bir şekilde ortaya koyabilse belki bugün bizler bu çelişkinin içerisinde yoğruluyor olmayacaktık. Örneğin bugün bizler görme ve görmenin özellikleri dediğimizde John Berger'den ya da *Gözün Vicdan*'nından başlamayacaktık. Ya da mekân dediğimizde Gaston Bachelard'dan yola çıkmayacaktık.

Bu bağlamda, "Türkiye'de sanat kuramı var mı?" sorusunun cevabının olumsuz olduğunu belirten Lekesiz, bunu kurma çabasındaki hiçbir emeği küçümsemek, göz ardı etmek istemediğini ancak bu zamana kadar ortaya konulanın maalesef kendimize özgü yepyeni bir düşünsel berzaha ulaşmamıza imkân tanımadığını anlattı. Yine bu nedenle, İhsan Fazlıoğlu'nu paranteze alarak, kim, hangi düzeyde ele alıyorsa alsın, neticede hemen herkesin körlerin fili tanımladığı gibi *san'a* ve sanat kuramı tanımını yaptığını ifade etti.-

Batılı anlamda neye teveccüh edeceğimizi ya da neyi tevarüs edeceğimizi belirle-memiz gerektiğini ifade eden Lekesiz, bu nedenle Batı'yla rekabetimizin söz konusu olmadığını ama Batı'dan alınacak şeyin hangi değerler üzerine, neden alınacağı, yeni olarak neyin ortaya konulacağını başlı başına bir sorun olduğunu söyledi. Dahası, buna ilişkin üretimlerin daha çok yine batı tarafından gerçekleştiriliyor olduğunun çelişkisine dikkat çekti. Örnek olarak sinemada Batı'nın kazandığı ivmeyle özellikle *Avatar*, *Matrix*, *Inception* gibi filmlerde görme ve rüyayı yönetme temalarının işlenmesi yavaş yavaş bize ait olabilecek malzemeyi de batılı bir idrak ve batılı bir felsefe üzerinden okumak zorunda kalmamıza sebebiyet verdi.

Hâl böyle olunca nazariyat ya da kuram konusunda belki de sadece Sezer Tansuğ'un meseleye biraz temas edebildiğini, bazı şeyleri içi acıyarak itiraf etmek durumunda kalsa da bazı metinlere temellük etmiş olmasının önemli olduğunu söyledi. Bununla birlikte bizde kuram denilince akla gelen ilk şeyin edebiyat olduğunu çünkü özellikle söz konusu kültürel değişimle alfabeyi kaybetmenin bizi zoraki bir modernlik sürecine soktuğunu, şartlanmışlık içerisinde düşünmeye ve bakmaya mecbur edildiğimiz için o şartlanmışlığı kırabilmenin tek yolu olarak edebiyatın ön plana çıktığını, yani

kendimizi ifade etme biçimimiz edebiyat üzerinden yürüyebildiği için edebiyatla baş başa kaldığımızı belirtti. Ebru, hat gibi geleneksel sanatların yakın zamana kadar merdivenaltı faaliyeti olarak yürütüldüğünü, Yunus Emre'nin de şiirlerini derlemiş, *Din ve Sanat* gibi bir çalışmanın sahibi Burhan Toprak'ın Hamit Aytaç'a ifade ettiği gibi bu sanatların ve ilgililerinin yok olmasının beklendiğini söyledi.

Özetle, böylesine bir idrak ve böylesine bir bakış ile maalesef derli toplu bir sanat kavramından söz etmenin mümkün olmadığını açıkladıktan sonra, ne yapmak lazım sorusuna odaklanan Lekesiz, yeni bir bakış açısı, yeni bir algı, yeni bir dil üreterek konuya dâhil olmamız gerektiğini ifade etti. "Biz berzahlar içinde yaşayan, berzahlar yoluyla kendilerine yeni bir yol, yeni geçitler açan bir zihniyete sahibiz. Üstelik İbn Arabi'nin 'kıyası olmayan deniz diye tanımladığı hayal ürünleri konusunda en fazla birikime sahip toplumuz. Yani Hint, İran, Mezopotamya'daki milletlerin özellikle bize bıraktığı armağan hayal üzerine yapılmış olan şeyler" diyen Lekesiz, bunları Eagleton'ın ya da Bachelard'ın ortaya koyduğu kuram bilgisini reddetmeden, onu içimize çekmek suretiyle onun üstüne çıkarak yapabileceğimizi söyledi. Bu minvalde, hadislere referansla yeni bir perspektif için başlangıç mahiyetinde önerilerde bulunan Lekesiz, bu işin cesaret istediği vurgusuyla sunumunu tamamladı. Program, soru-cevap faslıyla sona erdi.

TÜRKİYE'DE SANATIN KURALLARI 2 | 26 Mart 2016

Celal Mordeniz

Bir Mekân Yaratmak: Tiyatro Medresesi

Değerlendirme: Betül Sezgin

Türkiye'de Sanatın Kuralları program serisinin üçüncü oturumunda Sanat Araştırmaları Merkezi "Bir Mekân Yaratmak: Tiyatro Medresesi" başlığı ile Celal Mordeniz'i ağırladı. Mordeniz kurucusu olduğu "Tiyatro Medresesi"ni merkeze alarak yönetmen-oyuncu-seyirci ilişkisine dayanan bir mekânın serencamını anlattı.

Mordeniz Tiyatro Medresesi'nin kuruluş hikâyesini anlatarak konuşmasına başladı. 2006 yılında minimal bir grupla yaz aylarında iki hafta süren toplantılarla başlanan yolculukta hem fikri okumalar hem de fiziksel aktivitelerin yapıldığını söyledi. Zamanla toplanılan mekânın getirdiği çeşitli sıkıntılar nedeni ile daha yerleşik bir yere taşınma hayallerinin başlar. Mordeniz, arkadaşı

* Tiyatro Medresesi hakkında bilgi edinmek için linke bakabilirsiniz:

<http://www.tiyatro-medresesi.org/TR/>

84

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Erdem Şenocak ile İzmir Şirince’de bir alana mimari olarak medreseyi andıran bir yapı inşa ettirir. Mekânın şehirden uzakta bir yerde kurulmasının nedeni de medresenin şehrin gürültüsünden uzak, inzivaya çekilme anlayışı ile paralellik göstermesini sağlamaktır. Geleneksel medrese mimarisinde yapılan bu mekânda sadece tiyatro değil; felsefe, edebiyat, müzik, dans vs. üzerine de etkinlikler yapılmaktadır. Mordeniz buranın sadece taştan bir yapı olmadığını, belli bir organizasyonu içerdiğini ve fikri alt yapısının olduğunu söyledi.

Tiyatro Medresesi’nin, tiyatro camiasının ihtiyacından ve kendi ihtiyaçlarından dolayı kurulduğunu söyleyen Mordeniz, bu ihtiyaçların yaz aylarında yaptıkları küçük çalışmalar neticesinde ortaya çıktığını belirtti. Mordeniz’in anlattığına göre, gerçekleşen bu toplantılar esnasında yapılan performans aktivitelerinin ve teorik okumaların neticesinde, katılımcıların düşünme biçimlerinde değişimler meydana gelmiştir. Biçimsel olarak yaşanan bu değişme Mordeniz ve arkadaşlarını daha kalabalık bir kitleye, “etkileyici bir şekilde nasıl ulaşabiliriz” sorusunu sordurmuş ve Tiyatro Medresesi’nin düşünsel temelleri atılmıştır. Ayrıca kamu kurumlarında görülen kısıtlayıcı etkilerin sanatçıların üretkenliklerine engel olması da Tiyatro Medresesi’nin kurulma nedenleri arasında yer almaktadır. Tiyatro Medresesi bu manâda bir alternatif sunma amacını da taşımaktadır.

Belli bir noktadan sonra mekân içerisinde bir cemaat oluşmaya başlamıştır, fakat burada bir okullaşma söz konusu değildir. Asıl söz konusu olan, sanatçının “yaratmak” için ihtiyaç duyduğu atmosferin oluşmasıdır. Tiyatro Medresesi’ne gelen oyuncular tıpkı medrese talebeleri gibi kalabalıktan uzakta, kendini dinleyebilme olanağı sağlayan bir hava içindedirler. Burası eğitime elverişli, inzivaya çekilmenin mümkün olduğu, karşılaştırmanın yapılabildiği ve yeni araştırmaların ortaya çıktığı bir yerdir. Medrese mimarisinde büyük alanlardan küçük alanlara geçişleri sağlayan revakların oluşturmuş olduğu “açıklık” Mordeniz’e göre çok önemlidir. Yaptıkları medresede de küçük odalardan ortadaki büyük alana ulaşımı sağlayan revakların olmasını özellikle istemişlerdir. Çünkü bu revaklar “alanlar arasında geçiş” işaret etmektedir; şehir içi ve dışı, kalabalık ve inziva arasındaki geçişler gibi. Maksud, oyuncuların bu geçişi yaşayabilmesini, şehrin sersemletici hızından uzaklaşabilmesini sağlamak istemişlerdir.

Mordeniz konuşmasında bir mekânın tasarlanmasının insan ilişkilerinin tahayyülünden geçtiğini belirtti. İnsanların aralarında kurduğu ilişkiye göre mekân şekillenmekte, bu durum tiyatrodaki yönetmen-oyuncu, oyuncu-seyirci arasında kurulmaya çalışılan ilişkiyi söz konusu etmektedir. Bu “tiyatrodaki insan ilişkileri nasıl olmalı” sorusunu gündeme getirmektedir. Mordeniz bu soruyu

“

Tiyatro Medresesi; eğitimin sağlandığı, inzivaya çekilmenin mümkün olduğu, karşılaştırmanın yapılabildiği ve yeni araştırmaların ortaya çıktığı bir yerdir.

”

85

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Gadamer'in tüm insan ilişkilerini açıkladığı "ben-sen ilişkisi" üzerinden ele aldı. Gadamer'e göre üç tür insan ilişkisi vardır. İlki ben-sen ilişkisinin tahakküme dayandığı kategoridir; burada ben sen'e hükmetmektedir. Ben sen'i kalıp ve önyargılara göre sınıflandırmakta ve nesneleştirmekte, alt-üst ilişkisini gündeme getirmektedir. İkinci ilişki türünde ben-sen öznedir fakat aralarında kesin ve anlaşılmaz bir sınır söz konusudur. Buna öğretmen-öğrenci ilişkisi örnek verilebilir. Sonuncusu da Gadamer'in "diyalog ilişkisi" dediği, ben-sen arasında nesneleştirme ya da kategorileştirmenin olmadığı bir ilişki türüdür. Burada bir sınırlama yoktur; ben sen'in kendisine sorular sormasına, dönüştürmeye çalışmasına izin verir ve her iki taraf birbirine karşı açıktır.

Gadamer başka bir yerde "her sanatsal deneyim diyalojiktir", yani "her sanat eseri bizimle bir öznenin konuştuğu gibi konuşur" diyor. Bu bakımdan tiyatro özelinde bir sanat eserini değerlendirebilmek için bir kıstas meydana geliyor: "diyalojik olması." Tiyatroya bakıldığında onda açık biçimde bir özneler arası ilişkinin/diyalogun vuku bulunduğu görülebilir: Yönetmen-oyuncu, oyuncu-seyirci... Bunlar arasındaki ilişkinin öncesine bakılırsa yazara kadar gidilebilmekte ve bu duruma indirgeme meydana getirmektedir. Oyuncu- seyirci arasında kurulan diyalog neticesinde seyirci oyunu tahakküm yolu ile belleyecek, sonrasında ise seyirci belli bir duyarlılık seviyesine yükselecektir. Seyirci ilişki neticesinde sanatsal deneyimi hissetmeye başlayacaktır. Mordeniz'e göre seyircilerin çoğunluğu bu ilişkiyi kabul etmektedir.

Mordeniz'e göre tiyatro eleştirisindeki önemli nokta seyircideki paradoks meselesine odaklanmaktadır. Bazı kesimlerce seyretmek olumsuz bir şey olarak görülmektedir. Çünkü seyretmekte tabi ve pasif konumda olmak, boyun eğmek vardır. Burada iki algı söz konusudur. Biri seyirciyi oyunun içine katan, oyuncu ve seyirciyi iç içe geçiren ritüelistik oyunun varlığıdır. Diğeri ise seyirciyi oyun(cu)dan biraz uzaklaştırıp kendi aklını kullanmasını sağlamaya çalışarak oyuncu ile özdeşleşmesini engellemektir. Çünkü seyirci etkilendiği sürece "aptallaşıyordur." Mordeniz'e göre bu doğru bir yaklaşım değil çünkü tiyatroyun diyaloga dayalı ilişkisini ortadan kaldırmaktadır. Seyretmek kötü bir şey değildir. Aksine, Gadamer'e göre katılımın hakiki modudur. Seyrederek eyleme imkânı yaratılabilir. Dolayısı ile seyircinin konumu ile oynamak değil; seyirciyi eyleyebilen, seyrederek eyleyebilen özneler grubu olarak düşünmek gerekir.

Sözlerini Tiyatro Medresesi kurmalarının temel gerekçesinin oyuncu-seyirci ilişkisinin birkaç kuşak boyunca asli işi ile var olmasını garanti altına almak olduğunu söyleyerek tamamlayan Mordeniz, katılımcıların sorularını cevapladı.

Murat Pay

Türk Sinemasında Ahmet Uluçay Kanunları

Değerlendirme: Kübra Turangil

Türkiye'de Sanatın Kuralları program dizisi dördüncü buluşmasında "Türk Sinemasında Ahmet Uluçay Kanunları" başlığıyla yönetmen Murat Pay'ı ağırladı. Pay, Uluçay'ın güncesinden ve *Küller ve Kemikler* kitabından alıntılar ile Türkan Şoray kanunlarından Ahmet Uluçay kanunlarına, Türk sinemasında duraklar çerçevesinde bir sunum gerçekleştirdi.

Türk sinemasında kanunlardan söz edecek olsak akla ilk gelen şüphesiz Türkan Şoray kanunlarıdır. Ancak bu kanunların ne tür kanunlar olduğu hakkında, çokça bilinen bir tanesi hariç, pek de fikir sahibi olmadığımız bir gerçek. Sanatçının onayından geçme mecburiyetindeki kostümünden tutun da pazar günleri sanatçı çalışmaz ilkesine kadar kapsayan bir kurallar serisi. Kısaca, Türk sinema tarihinde üretim açısından önemli bir döneme karşılık gelen Yeşilçam yıllarındaki bir güzide sanatçının sektöre karşı kendini koruma çabası demek yanlış olmayacaktır bu kanunlar için.

Yeşilçam sineması diğer sanat dalları gibi desteklenen bir sektör değil, halk insiyatifi ve beğenisi ile şekillenen, süreç içerisinde kendi düzenini kuran, Ayşe Şasa'nın tabiriyle 'ümmi' bir sinema. Bu sinemanın zirveye ulaştığı 1965 yılında Sinematek'in kurulmasıyla beraber Türk sineması başka bir şeritte yol almaya başlıyor: Daha kurallı bir sinema sektörü ve aydın yönetmenler zümresi oluşuyor. 1990'lara gelindiğindeyse Türk sinemasının Avrupa sinemasına yatkın bir dil kazandığı görülüyor.

90'lı yıllarda ilk sinema tecrübeleri, peş peşe çektiği kısa filmler ve yine peş peşe gelen ödüller ile Ahmet Uluçay da sektöre müdahil oluyor. Özgün konu ve içerik itibarıyla olduğu kadar film yapma şekliyle de dikkatleri üzerine topluyor, ancak hep hayalini kurduğu *Bozkırda Deniz Kabuğu* filmi için önünde kat edilmesi gereken uzun bir yol daha var. Her şeyden önce sinema yapmak masraflı bir iş. Bu yollar, özgün senaryoya kısıtlama getirmeyecek doğru yapımcıyı bulmaktan ve önemli festivallerde boy göstermekten geçiyor. Uluçay ise kendi hikâyesini sinemaya aktarmak sevdasıyla uzun yıllar bu çetrefilli yollarda yürüyor. Bir geçiş süreci olması babından *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak* filmi hayata geçirmeyi kabul ediyor. *Bozkırda Deniz Kabuğu* bir süreliğine yine rafa kalkıyor.

TÜRKİYE'DE SANATIN KURALLARI | 9 Nisan 2016

“

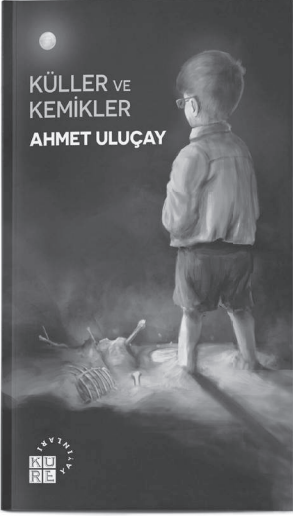
Kentli sinemacının taşrası kentten taşraya kaçış şeklinde tezahür ederken Uluçay'ın taşrası çok ayrı bir yerde duruyor. Taşraya taşradan bakan bir göz onunki.

”

87

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

“

Uluçay güncesine
“Yıllardır hiç tren
geçmeyen bir
istasyonda gelmeyecek
yolcuları bekliyor
gibiyim.” notunu düşer.

”

Küller ve Kemikler kitabından tanıdığımız Yakup’la dertleşiyor: “Kim uyandırdı içimdeki bu sinema aşkını, neden haddimi bilemedim Yakup, benim sevgili çocuğum?”

90 sonrası Türk sinemasında sıklıkla görülmeye başlanan taşraya dönüş hikâyeleri Uluçay’ın kendi meselesini anlattığı hikâyeleriyle aynı mekânda karşılaşılıyor ancak kentli sinemacının taşrası kentten taşraya kaçış şeklinde tezahür ederken Uluçay’ın taşrası çok ayrı bir yerde duruyor. Taşraya taşradan bakan bir göz onunki. Konu ve içeriğinin özgünlüğü itibarıyla olduğu kadar, film yapma şekliyle de benzersiz. O dönemin ve günümüzün önemli isimlerinin filmlerine dikkatli bakıldığında Uluçay etkileri görülecektir. Uluçay’ın da günlüklerinde sık sık tekrarladığı ifadeyle “arı bal yapacağı çiçeği iyi bilir.” Pelikülle hayatı aydınlatan bakışıdır şüphesiz çevresindeki yönetmenlerin de ondan bu denli etkilenmesine sebep olan. Ancak tüm bunlara rağmen beklediği maddi desteği göremeyen Uluçay ümitsizliğe düştüğü anlarda güncesine sığınıyor; “yıllardır hiç tren geçmeyen bir istasyonda gelmeyecek yolcuları beklemek” olarak betimliyor içerisinde bulunduğu hâli. Zaman zaman sistemin dışarı attığı hâliyle “Modern dünyaya göz yumuyorsak, teknolojiye karşı lunaparkta gezen çocukların şaşkınlığı yoksa yüzümüzde, bu bizim erdemimizdir belki.” diye teselli buluyor. Nihayetinde öyküsünü çekemeyeceği korkusuna kapıldığında da Yakup’a sığınıyor: “Çekemezsek öyle sımsıcak kalır yüreğimizde, bir sen bilirsin bir de ben.”

Murat Pay’ın sunumunda Ahmet Uluçay Kanunları şu şekliyle yer alıyor:

- * Sinemayı yüreğinle yap: Azim ve kararlılık
- ** Kendi meseleni anlat: Samimiyet
- *** Sinemayı en baştan, yeniden keşfet: Özgünlük

Türk sineması izleyicisinin geç bulup erken yitirdiği değer, sevgili düş çocuğu Ahmet Uluçay... Ruhu şad olsun.

88

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Nesimi Yetik ve Betül Esener

Toz Ruhu

Değerlendirme: Zeynep Turan

2014 yapımı *Toz Ruhu*'nun yönetmeni Nesimi Yetik ile yapımcısı Betül Esener, 8 Ocak'ta Sanat Araştırmaları Merkezi'nin konuğuydu. Türk Sineması Araştırmaları (TSA) ile ortak yürütülen *Hayâl-i Zî-ruhtan Sinemaya* etkinliğinin yedincisinde de film gösteriminin ardından söyleşi gerçekleştirildi. *Toz Ruhu*, evlere gündeliğe giden ve arabesk müzikle uğraşan 37 yaşındaki Metin'in hikâyesini anlatıyor. Barış Saydam'ın moderatörlüğünü yaptığı söyleşide filmin anlam dünyasından yapım sürecine, seyircinin filme yaklaşımından bağımsız sinema yapmanın zorluklarına kadar birçok konu konuşuldu. *Toz Ruhu*'nun tüm bu süreçte ana akımdan sürekli sapması, yapım sürecinde zorlanması, senaryonun alışık olmadığımız bir ritimde ilerlemesi ama aslında her aşamada özgünlüğünü yakalaması, Betül Esener'in ifadesiyle "filmin kaderini de belirlemişe" benziyor; filmi seyredenler ya seviyor ya da nefret ediyor.

İroninin Yarattığı İmkân

2008 yılında İstanbul'a geldiklerinde kapı komşuları Metin Tosyalı ile tanışan Nesimi Yetik ve Betül Esener Metin'in iç dünyasını anlamaya çalışır. Bir gün sürekli duydukları müzik sesinin Metin'in belindeki radyodan geldiğini fark ederler. Ardından mutfak camından Metin'in gündelik hayatının akışını takip ederler. Metin evlere gündeliğe giden, tek başına yaşayan, evine kimsenin gelip gitmediği, iletişime açık olmayan, içine kapanık bir adamdır. Böyle bir adam nasıl iç huzuru yakalayıp kendisiyle barışık bir hayat sürebilir? Bu sorudan yola çıkarlar ve 2010 yılının Aralık ayında, üç yıl devam edecek senaryo yazma süreci başlar.

Klasik dramaturjisi olmayan, küçük anlar üzerinden duygu geçirmeye çalışan bir hikâyenin yazma süreci de oldukça zorlu geçer. Bir bakışla ya da havadaki toz zerrecileriyle bir şey anlatma tercihi dramatik imkânlardan sıyrılmalarına sebep olur. Bu durum onları sadece karakter oluşturma ve hikâye yazım aşamasında değil, senaryo yazım desteği ya da yapım desteği arayış sürecinde de zorlar. Hikâyenin naifliği ve Metin'in hissiyatı ve yaptığı tercihler yapımcılara inandırıcı gelmez.

Betül Esener'e göre Metin tutunamayan, zavallı bir karakter olmadığı gibi doğru düzgün diyebileceğimiz bir adam da değildir. Düzenini kurmuş, kendi

HAYÂL-İ ZÎ-RUHTAN SINEMAYA 7
8 Ocak 2016

89

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

sınırlarını çizebilmiş; ancak hayatına giren farklı insanlarla düzenli giden hayatında gri alanlar açabilen bir karakter. Esener bu gri alanların sahibiliğini Yusuf Atılgan, Sevim Burak, Oğuz Atay, Vü'sat O. Bener ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın metinlerinde izine rastladığımız ironi duygusundan beslenerek yakaladıklarını söylüyor: "Karaktere ironiyle bakılmadığı zaman aşırılıklara gidiliyor. Tıpkı gerçek hayatta kendimize acımamız ya da tapmamız gibi. Ama biraz ironiyle baktığında biraz öyle, biraz böyleyim diyebiliyorsunuz."

Nesimi Yetik'e göre hikâyenin yazılmasını tetikleyen gerçek Metin ile ortaya çıkardıkları karakter arasında çok fark var. Metin'i hiçbir zaman incelenecek bir varlık olarak görmezler, onu anlamaya çalışırlar. Bu tavırları filmin hem kamera açısını hem de hikâyenin üslubunu etkileyerek farklı bir sinematografik anlam inşa etmelerini sağlar. Yönetmen kapı deliğinden ya da mutfak penceresinden izleyebildikleri gerçek Metin Tosyalı'nın film gösterimlerine gelmek istemeyişini de ekler: "Metin'in kendi işleri var ve yoğun. Gelip izlese bu adam ben değilim diyebilir. Metin Tosyalı kıyafetlerini ben giysem ne kadar benzersem o da o kadar benzer. Ortaya çıkan karakter gerçek karakterden farklı."

Yan karakterler Ümit ve Neslihan'ı kurarken onların daha çok zıt davranışları üzerine düşünerek Metin'in karakterini belirginleştirirler. Metin düzenli, çayını koyan, sofrayı kuran bir adamken Ümit daha dağınık, patavatsız biri olarak yazılır. Metin konuşmadan önce düşünürken Ümit genç oluşunun da etkisiyle ağzına geleni söyler. Öte yandan hayat tarzı ve sınıf farklılığına rağmen temizliğe gittiği insanlarla çok fazla ortak noktası vardır Metin'in; hepsinin tuhaf umutları, takıntıları vardır ve hepsi de yalnızdır.

Gönül Birliğiyle Yapılmış Bir İş

Saraybosna'da SineLink kapsamında senaryo doktorlarıyla çalışılan film proje aşamasında; fon ve destek bulma yerlerinde, ortak yapım marketlerinde beğenilmez. Yapımcılar Metin'i temizlikçi olduğu için işçi sınıfına dahil edip onun üzerinden bir okuma yapmak ister. Bu nüveler senaryoda olmadığı için de ikna olmazlar. Konuyu bütünüyle sınıfsal olarak tanımlamak isterler. Klasik dramaturjinin dışına çıktıkça filmin anlam dünyası zenginleşse de bu dünyaya kapalı olan seyirci kitlesi sebebiyle yapımcılardan destek bulma süreci de zorlaşır.

İlk olarak katıldığı Köprüde Buluşmalar'da CNC ödülünü daha sonra da Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Senaryo Yazım Desteği alır film. Türkiye'de böyle bir karakterin yaşıyor oluşuna ikna olmayan ortak yapımcılar ise

90

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

filmin yapımcılığını üstlenmek istemez. Bakanlık'tan alınan yapım desteği çok düşük bir bütçe olunca Türkiye'deki yapımcılar da böyle bir işin altına girmekten çekinir. Dolayısıyla Türkiye'de sinema sektöründe çok alışık olduğumuz bir çözüm devreye girer ve hiç tecrübesi olmamasına rağmen Betül Esener filmin yapımcılığını üstlenir. Onur Ünlü, Seren Yüce, Rıza Kocaoğlu gibi isimler, aileler ve yakın dostlar filmin yapım sürecinde yardımcı olur. Böylelikle gönül birliğiyle yapılmış bir iş çıkar ortaya.

Filmi yaparken en çok üzerinde durdukları ve özendikleri şey oyunculuktur. Her şeyin iyi yapılabileceği bir bütçeye sahip değildiler. Filmi 5D Mark III ile çekerler ve bu yönetmenin istediğini gerçekleştirebilmesi için yeterlidir. Ancak Bu yüzden istedikleri görüntü yönetmeniyle çalışamaz ve set aşamasında mevcut görüntü yönetmenini de değiştirmek zorunda kalırlar. Sektör tecrübesi olmadığı ve kişisel merakıyla ilerlediğinin altını çizen yönetmen "Ben kusurlu bir adamım. Çektiğim şey de kusurlu olacaktır. Toz Ruhu'nun kusurları benim kusurlarımdır." der.

Tansu Biçer ile yapımcı arkadaşları vasıtasıyla tanışırlar. Kurmaca bir film yaptıkları için gerçek Metin'i tanımak istemez Biçer. Belgesel çekmediklerinden, sahnelenecek bir film olduğundan oyunculuk gerekir. Biçer ile uzun bir toplantı yaparlar. Karakterin neyi neden yaptığı, hissiyatı ve eylemlerinin arka planı üzerine konuşup ardından çok daha detaylı, cümlelerin anlamı üzerinden ilerleyen bir çalışma yaparlar. Oyuncuyla yaptıkları bu ön hazırlık onları set esnasında oldukça rahatlatır. Böylelikle senaryoya bağlı kalınarak, hiçbir doğaçlamaya izin verilmeden çekilen bir film çıkar ortaya. Yönetmen filmin izleyende doğaçlama olduğuna dair intiba bırakmasını ise görsellik ve yönetmenlikten ziyade oyuncululuğu ön plana alışıyla açıklıyor.

Son dönemde tek başına yaşayan yalnız adam hikâyelerinin üst üste geldiğinin altını çizen Esener, programın sonunda yeni filmlerinden de bahsetti. Bir anne ve iki kızının Çanakkale'de geçen hikâyesini anlatacakları film için, komedi unsurlarını içermesinden ve başına buyruk, eğlenceli kadınların hikâyesini anlatacaklarından dolayı heyecanlı olduğunu dile getirdi.

HAYÂL-İ ZÎ-RUHTAN SİNEMAYA 8
27 Şubat 2016

İlker Berke

Tepecik Hayal Okulu

Değerlendirme: Betül Durdu

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi ile Türk Sineması Araştırmaları (TSA) tarafından ortaklaşa düzenlenen *Hayâl-i zî-ruhtan Sinemaya* etkinliğinin sekizincisine *Tepecik Hayal Okulu* (2015) belgeseliyle filmin yapımcısı İlker Berke konuk oldu. *Tepecik Hayal Okulu*, tek uzun metraj filmi *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak* (2004) ve birçok kısa filmiyle sinema tarihimize adını büyük harflerle yazdırmış yönetmen Ahmet Uluçay'ın hastalığına paralel devam ettirdiği film çalışmalarını, en yakınındaki insanların şahitliğinde beyazperdeye taşıyor. Uluçay'ın 2009'da vefatının ardından yönetmenin çalışma arkadaşları Güliz Sağlam ve İlker Berke tarafından hazırlanan *Tepecik Hayal Okulu* nun gösteriminin ardından İlker Berke ile bir söyleşi gerçekleştirildi. Moderatörlüğünü Barış Saydam'ın üstlendiği söyleşide belgeselin ortaya çıkış süreci, Ahmet Uluçay'ın anlam dünyasının sinemasındaki karşılığı, film yapım sürecinde yaşadıkları konuşuldu.

İlker Berke'nin ifadesiyle belgeselde yer alan Uluçay'a ait görüntüleri çekerken aslında niyetleri bir belgesel yapmak değil. Güliz Sağlam'ın fikriyle, Uluçay'ın ikinci uzun metraj projesi *Bozkırda Deniz Kabuğu* için fon arayışları sürerken yönetmenin özellikle yurt dışında tanınmasını sağlamak amacıyla küçük bir tanıtım filmi çekmek. Ancak *Inside Ahmet Uluçay* adıyla başlayan proje kaynak yetersizliğinden tamamlanamıyor. Hâlihazırda çekilmiş görüntüler ise yönetmenin vefatından sonra belgesel yapma niyetiyle yeniden ele alınıyor ve böylece *Tepecik Hayal Okulu* ortaya çıkıyor. Ahmet Uluçay ise sağlığında belgesel fikrine sıcak bakıyor fakat ailesini kamera önüne çıkarma konusunda kesin kuralları var, çekilen tüm görüntülere heyecanlı bir şekilde müdahil olmak istiyor ve belgeselde ailesinin yer aldığı görüntüler ancak yönetmenin vefatından sonra çekilebiliyor. Ailesi ve arkadaşları Uluçay'ın dünyasının ayrılmaz bir parçası; çünkü sinema işlerini evinin altındaki bir odada yürütürken yönetmene sürekli yardım edenler hep onlar.

Hastane sürecini çekme niyetiyle başlamıyorlar ancak şartlar öyle gerektirince çekimlere devam ediyorlar. Çekimler hastane odasında bir an önce iyileşip sinemasına dönmeyi arzulayan Ahmet Uluçay'ın da kasvetini dağıtıyor ve kendini iyi hissetmesini sağlıyor bir yandan. Diğer yandan film setinde görmeyi arzuladığımız yönetmeni bürokratik işlemlerin arasında, hastane koridorlarında takip ederek, yitip giden bir hayattan kesitler sunuyor kamera. Belgeselde anlatılan hastane sürecinin yönetmenin hayatından ve sinemasından ayrılacak bir şey olmadığını düşünerek belgeseli paralel kurgulamayı tercih ediyorlar ve seyirde içiçe, birbirine paralel iki film yer alıyor böylece. Paralel kurgulanmasının bir diğer

92

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

sebebi ise Uluçay'ın sinema yaparkenki duygusal iniş çıkışlarının hastanede benzer bir yoğunlukta devam etmesi. *Bozkırda Deniz Kabuğu*'dan sahnelere ve ikinci ameliyat sonrasında ait görüntülere belgeselde rastlayamayışımız da yine özel bir tercihin sonucu. İlker Berke, öncelikle ellerindeki röportajların yönetmenin sinema dünyasını anlatabilmesi düşündüklerini, ikinci olarak ise ameliyattan sonra sağlığının git gide bozulması sebebiyle Ahmet Uluçay'ı iyi hatırlamak istedikleri için söz konusu görüntüleri kullanmadıklarını dile getiriyor.

Ahmet Uluçay'ın filmlerinde görüntü yönetmeni olarak yer alan Berke, yönetmenle öncelikle arkadaş olduklarını ve aynı dili konuşabildiklerini, bu yüzden Uluçay'ın zihnindeki dünyayı sinemaya yansıtarken sıkıntı yaşamadıklarını söylüyor. Uluçay'ın filmi daha fikir aşamasındayken kafasında çektiğini ve kendisinin de filme teknik açıdan yaklaşmadığını daha çok yönetmenin zihnindeki hikâyenin içine girmeye çalıştığını anlatıyor. Kendisinin gördüğü en iyi yönetmenlerden biri olmasını ise ne istediğini çok iyi anlatmasına ve her zaman önerilere açık oluşuna bağlıyor. Uluçay her şeyden önce iyi bir hikâye anlatıcısıdır, aslında çok bilinen bir konu bile o anlatınca insanlarda farkındalık oluşturur ve birçok sinemacı onun hikâyelerini filmlerinde kullanır. Berke'ye göre Uluçay'ın bundan rahatsızlık duymamasının sebebi anlatacak daha çok hikâyesi olduğundandır.

Gerçekleş(e)meyen Hayaller

Ahmet Uluçay'ın ilk uzun metraj senaryosu aslında *Bozkırda Deniz Kabuğu*. Uzun yıllar bu projeyi gerçekleştirmeye çalışır fakat hiçbir yapımcı destek olmaya yanaşmaz. Yapımcısı Ezel Akay, Uluçay'dan daha basit bir proje isteyince oturup *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak*'ın senaryosunu yazar ve *Bozkırda Deniz Kabuğu* daha fazla bütçe gerektirdiği için yönetmenin ertelemek zorunda kaldığı hayalleri arasında -bir süreliğine- yerini alır. Aynı zamanda *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak*'ın görüntü yönetmeni olan İlker Berke, Uluçay'dan filmi en azından 16 mm çekme konusunda baskı yapmasını ister. Fakat yapım şirketinin verdiği kamerayı kullanmazlarsa filmi hiç çekemeyebileceklerini anlayınca gönülsüz de olsa razı olur ve çok yetersiz bir kamerayla başlarla çekimlere.

Berke, "Sanatın vasata tahammülü yoktur, yapacaksın en iyisini yapacaksın." diyen yönetmenin senaryolarının görüntülere çok özenilerek aktarılması gerektiği halde ne yazık ki maliyeti artırdığı için en zayıf yönünün yine görselliği olduğunu vurguluyor. Kısıtlı bütçe sebebiyle filmi tam olarak yönetmenin kafasında yer aldığı şekliyle çekmekte zorlandıklarını ve görsel açıdan birçok unsurun eksik kaldığını belirtiyor. Uluçay'ın prodüksiyonda dile getirmekte zorlandığı isteklerini ise "Profesyonel sinema dünyasına karşı bir çeşit güvensizlik yaşıyordum." şeklinde özetliyor. Uluçay da belgeselde benzer şekilde "Sağlığımı tehlikeye attım. Belki de beynimde ur çıkmasının nedeni, söylemek istediğimi söyleyememem." diyor.

“

Berke, "Sanatın vasata tahammülü yoktur, yapacaksın en iyisini yapacaksın." diyen yönetmenin senaryolarının görüntülere çok özenilerek aktarılması gerektiği halde ne yazık ki maliyeti artırdığı için en zayıf yönünün yine görselliği olduğunu vurguluyor.

”

93

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

İlk uzun metraj tamamlandıktan sonra sıra ikinci filme gelince Uluçay rafa kaldırdığı *Bozkırda Deniz Kabuğu*'nu yeniden ele alır ama projesine yapımcılar yatırım yapmak istemez. Bakanlığa yapılan başvuru neticesinde yetersiz bir destek çıkar. İlk filmdeki prodüksiyon sıkıntıları sebebiyle yapım şirketini değiştirmek ister ancak üç filmlik sözleşmesi diğer yapımcıların da projeden uzak durmasına neden olur. Berke'ye göre Ahmet Uluçay'ın bir türlü sinemasına destek bulamamasının temel sebebi, projelerinin milyonların izleyeceği gişe filmleri olmamasından kaynaklanıyor.

İlker Berke'den *Bozkırda Deniz Kabuğu*'nun deneme çekimi sayılabilecek bazı görüntülerinin var olduğunu öğreniyoruz. Fakat bunların üzerine filmin inşa edilmesi pek mümkün değil. Projeyi hayata geçirebilmek için çoğunlukla amatörlerden bazı talepler geldiğini ama şimdiye kadar ciddi bir teklif almadıklarını belirtiyor. Projenin tüm hakları yönetmenin ailesinde, yönetmenin oğlu İdris Uluçay da projeyi ele almaya niyetlenir fakat finansal problemler sebebiyle prodüksiyon çerçevesi hiçbir zaman oluşmaz.

Sinema diğer sanat dalları arasında maliyeti en yüksek sektörlerden biri. Bunun altını çizen İlker Berke, Ahmet Uluçay'ın insanlara bir şeyi tutkuyla severek yaptıklarında ancak başarılabilirliğini gösterdiğini söylüyor. Uluçay'dan önce de küçük bütçeli filmler vardı ancak tutku meselesi hiç bu kadar vurgulanmamıştı. Berke'ye göre yönetmenin sinemaya en büyük katkısı da tutkunun başarıya ulaştırdığını göstermesi.

HAYÂL-İ ZÎ-RUHTAN SİNEMAYA 9
18 Mart 2016

Murat Düzgünoğlu

Neden Tarkovski Olamıyorum

Değerlendirme: Betül Durdu

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi ile Türk Sineması Araştırmaları (TSA) tarafından düzenlenen *Hayâl-i zî-ruhtan Sinemaya* etkinliğinin dokuzuncusuna *Neden Tarkovski Olamıyorum* (2014) filmiyle yönetmen Murat Düzgünoğlu konuk oldu. Film sinema dünyasının acımasızlığı karşısında ayakta kalmaya ve film çekmeye çalışan yönetmen Bahadır'ın hikâyesini anlatıyor. Film gösteriminin ardından Barış Saydam moderatörlüğünde Murat Düzgünoğlu ile gerçekleştirilen söyleşide senaryonun yazımından yapım sürecine, Tarkovski'nin sinema dünyası üzerindeki etkisinden sektördeki üretim problemlerine kadar pek çok konu konuşuldu.

94

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Murat Düzgünoğlu, filmin senaryosunu bir kanala türkü filmleri yaptığı, mesleği için acı verici bir süreçten geçtiği bir dönemde, küçük bir espriden yola çıkarak yazmaya başlar. Öfke ile kendini ifade etmek isterken ortaya çıkardığı senaryo, trajik bir konudan kara mizaha doğru evrilir. Yazdığı senaryo bakanlıktan destek alamayınca ilk filmi *Hayatın Tuzu* (2009) araya girer. Birkaç denemeden sonra bakanlıktan onay alır ve filmi hayata geçirir. Yönetmen, tüm filmlerin yönetmenini yansıttığını fakat *Neden Tarkovski Olamıyorum*'un biyografik yanının çok daha fazla olduğunu söylüyor.

Yönetmen senaryo yazarken konsantrasyonu sağlamakta zorlansa da, film çekim aşamasını daha rahat sürdürdüğünü ifade ediyor. Öncesinde diyaloglarla fazlasıyla uğraştığı için birkaç sahnedeki küçük değişiklikler hariç çekimler senaryoya bağlı ilerliyor. Provalar ve sahnelerin tek tek çalışılmasının da bunda etkisi büyük. Düzgünoğlu'na göre sette diğer çalışanlarla mesafeyi korumak ve sürekli hata arayan soğukkanlı bir zihne sahip olmak önemli. Tansu Biçer ile nasıl çalıştıklarına dair bir soruya verdiği cevapta farklı bir yöntem izlemediğini, oyuncunun zaten rejije açık, yönetmenin istediklerini anlayıp uygulayabilen biri olduğunu anlatıyor. Dar bütçeyle kısa sürede çekilmek zorunda olan filmler için anın getirdiklerine açık, yönetmenle bağ kurabilen, sezgileri güçlü oyuncularla çalışabilmek yönetmen için çok değerli.

Tarkovski Olmak ya da Olmamak

Filmin adını aldığı büyük yönetmen Tarkovski'nin filmlerinin ilk seyredildiğinde ne dediği anlaşılmadan çok beğenildiğini belirten Murat Düzgünoğlu, filmlerin kapalı bir şiir gibi sürekli yorumlanmaya açık hâlinin insanda zorunlu bir sevme arzusu uyandırdığını düşünüyor. Düzgünoğlu, Tarkovski'nin kitaplarını okuduğunda onun bakış açısında bütünüyle sinematografik bir düşünme biçimi gördüğünü ve bundan çok etkilendiğini belirtiyor. Aynı zamanda *Solaris* (1972) filminden çok sıkıldığını fakat bunu dile getiremediğini ve Tarkovski gibi sinemacıları herkes beğendiğinde çoğunluğa karşı çıkılmadığını sözlerine ekliyor. Tarkovski'nin yönetmeni en çok etkileyen tarafı ise sanatçının bedel ödemek zorunda olduğu düşüncesi. Yönetmene göre ülkemizde de film yapmak çok zor ve bazı şeylerden feragat edip bedel ödemek gerekiyor.

Neden Tarkovski Olamıyorum'un yönetmen karakteri Bahadır da piyasanın isteklerine boyun eğmekle Tarkovski gibi ilkeli durmak arasında gelgitler yaşayan fakat o kadar sağlam bir duruş sergileyemeyen biri. Tarkovski olma çabasını saçma ve öykünmeyi de problemlili buluyor. Murat Düzgünoğlu'na

95

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

göre Bahadır'ın kapitalizmle sanatsal özgürlük arasına sıkışmış aydın bunalımı, ülkenin genel hâline karşılık geliyor. İnsanlar kendileriyle bağı olmayan yapıntı işler üretmeye çalışıyor. Tutku kişiyi sürüklüyor, engellere dayanma gücü veriyor fakat asıl nitelikli olan şeyi yaratamıyor. Sanatçıda temel motivasyon, üretmekten çok, başarı elde etme arzusu olduğunda yüzleşme gerçekleşmiyor ve bu da arkasından yüzeyselleşmeyi getiriyor. Oysa insanoğlu biricik ve o biricikliği içinde bir şey üretmesi gerekiyor.

Özellikle ilk eserlerini üretecek insanların yürünmüş yolu tekrar yürümek gibi rahatlatıcı, güven verici bir tercihte bulunduğunu söyleyen yönetmen bunu zaman zaman kendisinde de görebildiğine ve yüzleşmeye çalıştığına değiniyor. Hayattan bir kesit alıp, onu omuz kamerası ve sıçramalı bir kurguyla anlatmak şu an sinemada revaçta bir yöntem fakat buna şüpheyle yaklaşılması gerekiyor. Kamera sabit durduğunda bütün estetik kusurlar ortaya çıkarken, omuz kamerası seyirciyi bir tür belgesel hissine sürükleyerek sinema estetiğine ilişkin yetersizlikleri örtme vazifesi görüyor. Gerekli bir anlamı yaratmaya hizmet etmiyorsa kişinin kendisine bunu niye yaptığını sorması elzem. Düzgünoğlu, ticari sinemanın kalıplaşmış yöntemlerine benzer şekilde sanat filmlerinde de bir kalıplaşmanın söz konusu olduğundan bahsediyor. Bu tarz filmler her ne kadar piyasa dışı gibi dursalar da kendi içlerinde bir piyasa yaratıyorlar. O yüzden bir filmin, kabaca etiketlendiğinde, sosyo-politik temalara dayanması durumunda, bu filmlere şüpheyle yaklaştığını ve derinleşebiliyor mu diye baktığını yoksa sığılaşma eğiliminin çok yüksek olduğunu dile getiriyor.

Murat Düzgünoğlu'nun kendisiyle dalga geçme eğilimine sahip olması, onun için dünyayı katlanılabilir hâle getiriyor. Dünyayı önemsememe arzusunun, eninde sonunda kendisinde bir mizahla buluştuğuna inanıyor. Hatta bu yüzden filmine umutsuz dediklerinde çok şaşırıyor. Çünkü bazen filmin fazla umut dolu olduğuna dair şüphe ediyor. Filmin sonunda Bahadır'ın yaşadığı yüzleşmeden ancak umut doğabileceğini ve kendisinin de dibe vurduğunu hissettiğinde öfkeyle karışık bir sakinlik içerisinde yeniden bir şeyler yapabilmemenin umudunu taşıdığını ifade ediyor.

Hasanali Yıldırım

Kış Uykusu'na Yatan Karakterler:

Kış Uykusu Filminin Karakter Analizi

Değerlendirme: Ayşenur Gönen | Kerime Demir

SAM Kırkambar'ın Ocak ve Şubat aylarına yayılan özel etkinliği, Hasanali Yıldırım'ın sunduğu "Kış Uykusu'na Yatan Karakterler: Kış Uykusu Filminin Karakter Analizi" başlıklı programdı. 9 Ocak'ta ilk oturumu gerçekleştirilen ve altı hafta süren etkinlikte Nuri Bilge Ceylan'ın filmi *Kış Uykusu* tartışıldı ve program boyunca filmin ayrıntılı karakter analizi yapıldı.** Alışlagelenden farklı bir formata sahip programda, ele alınan filmin karakterleri üzerinden "Film nasıl anlaşılmalı?" sorusunun cevapları arandı. Bu arayış izleyicilerin katılımı ve katkısıyla gerçekleşti.

Programı yöneten Hasanali Yıldırım'ın bu filmi ele almak istemesinin nedenini şöyle özetleyebiliriz: *Kış Uykusu*, her bir karesinin üzerinde teker teker konuşulabilecek kadar çok katmanlı bir film ama ne yazık ki izleyici ve eleştirmenlerce yeterince anlaşılamadı. Yıldırım, hem bu filmin daha iyi anlaşılmasına bir katkı sağlama hem de karakter merkezli bir filmin nasıl okunması gerektiğine dair bir alıştırma yapma saikiyle yola çıkmış.

Filmin en önemli kişilerinden biri, ismiyle müsemma Aydın karakteriydi. Karaktere Aydın isminin verilmesinde açık bir gönderme var. Bu karakter, Türk aydınının bütün açmazlarını barındıran bir karakter. Hasanali Yıldırım, Haluk Bilginer'in canlandığı Aydın karakterini ele alırken, etraflı bir modernleşme eleştirisi yaptı. Aydın'ın kendisiyle, toplumla ve ailesiyle ilişkilerini resmeden tüm kareleri teker teker mercek altına aldı. Katılımcılara sorular yönelterek mağarasına çekilmiş bir aydın tiplemesi sergileyen bu karakterin, ruhunun ve beyninin tabiri caizse arka odalarını ve üstü örtülü sınırlarını masaya yatırdı.

Kış Uykusu, en genel tahlilde, Türk modernleşmesinin kadınlar, erkekler, orta sınıf, aristokrasi ve halktan kişiler üzerinde nasıl tezahür ettiğinin bir resmini sunuyor. Üstelik oldukça dürüst ve inandırıcı portrelerle. Aydın'ın karısı, çiftlik sahibi, öğretmeni, imamı, imamın kardeşi... Hepsi de etten kemikten Cumhuriyet insanları. Her biri, Hasanali Yıldırım'ın satır aralarından çıkardığı okumalar olmasa

* Bu sıradışı programdan sonra, benzer şekilde işleyen *Film Bahane* adlı atölye kuruldu. Bu atölyede her hafta Cumartesi günü seçilen bir film üzerine enine boyuna tartışmalar yapılmaya devam ediliyor.

Kırkambar ÖZEL ETKİNLİK
9 Ocak - 13 Şubat 2016

97

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Kış Uykusu'ndaki hem kendilerini anlatan hem de belli başlı tipleri sembolize eden karakterler, geniş anlamıyla son üç yüzyıldır düçar olduğumuz insan tipini, bir anlamda insanlığı resmediyorlar. Barındırdıkları her türlü alaturka niteliklere rağmen evrensel insan tipine dair son derece önemli doneler sunuyorlar.

normal deyip geçeceğimiz 'normal' insanlar. Üç saatlik filmin, sıkmadan kendini izlettirmesinin sırrı da bu doğal anlatımında.

Üzerinde durulması gereken diğer bir karakter de hiç şüphesiz kasabanın imamıydı. Türk sinemasındaki imamı tiplmeleriyle bu filmin imamı arasında karşılaştırmalar yapıldı. Bu filmin imamı, zayıf, aciz, korkak ve yalancı. Bu yönüyle ne yazık ki bir toplumsal gerçekliğe işaret ediyor. Yıldırım'a göre bu konuda işkillenmeye gerek yok; muhafazakâr karakterlere Türk sinemasında reva görülen aşağılayıcı rolün aksine, Nuri Bilge Ceylan, iftira ve karalamaya başvurmaksızın bu tiplmeyi bütün yalınlığı ile gözler önüne seriyor.

Üzerinde konuşulan diğer karakter de Aydın'ın kardeşi Necla'ysa da ama asıl konu yine Aydın'dı. Necla'nın kendisi hakkındaki düşüncelerini öğrenen Aydın'ın yani aydınımızın varoluş sorunları üzerinde odaklandı oturumlardan biri: Türk aydınının gayesi, açmazları; Aydın'ın gazete yazıları, okur kitlesi, Necla tarafından soğukkanlılıkla eleştirilen Aydın'ın tavrı, Necla'nın iddiaları ve Aydın'ın savunması... Tüm bunlar iki karakterin diyalogu sırasında birer malzemeye dönüştü. Aslında filmin düğümlerinden biri bu konuşma sırasında atıldı.

Devam eden oturumlarda imamın sarhoş kardeşi de tartışıldı ama program boyunca, konuşmalar çoğunlukla gelip Aydın'da ve karısı Nihal'de düğümlendi. Finale de onlar damga vurdu. Aydın ve Nihal arasındaki "efendi-köle" veya "kadın-erkek" ilişkisinin adım adım tepetaklak oluşu; evden gidemeyen, Aydın'dan uzaklaşamayan Nihal'in haklılığı ve haksızlıkları üzerinde duruldu.

Program boyunca Aydın'ın etrafındaki tüm karakterler teker teker irdelendi. Karakterlerden yola çıkılarak çeşitli sosyal, felsefi ve güncel meseleler ele alındı ve genel değerlendirmede özellikle şu hususların altı çizildi:

Kış Uykusu olaydan ziyade, olayın karakter üzerindeki etkisine odaklanan ve bunu sinemanın görselliği içinde başarıyla kotaran sıra dışı bir film. Etkileyiciliği ve her izlendiğinde yeni anlam zeminleri ortaya çıkartan çok anlamlı yapısıyla da hakiki bir sanat eseri.

Hem kendilerini anlatan hem de belli başlı tipleri sembolize eden karakterler, geniş anlamıyla son üç yüzyıldır düçar olduğumuz insan tipini, bir anlamda insanlığı resmediyorlar. Barındırdıkları her türlü alaturka niteliklere rağmen evrensel insan tipine dair son derece önemli doneler sunuyorlar.

Film, öncelikle romanda ve sonra tiyatrodaki gördüğümüz bu kadar insan tipini başarıyla göz önüne sererken, yapısal anlamda tiyatrosu özellikler göstermesine

98

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

rağmen (üç perdeli anlatım, tiradlar, son söz vb.) teatral bir anlatıma başvurulmadığını görüyoruz.

Yönetmen, belli figürler üzerinden Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan kültürü ciddi bir şekilde eleştirirken asla ulusalcılık tezlerine yer vermediği gibi, kendi aksiyomatik kabullerine bile dinamit döşeyecek kadar cesur davrandı. Çünkü bu ülke için son derece önemli bir meramı vardı: Türk aydınını masaya yatırmak.

Aydın, aynı zamanda filmin 'kurtulan' tek karakteriydi. Alelade bir mektup vesilesiyle ilk kez doğal/gerçek olana temas etme imkânı buldu ve neticede toplumun onu yönlendirdiği şekilde değil, doğasının onu dürttüğü biçimde bir tercihte bulundu. Kültürel bir karakter iken kendi tabiatına dönmeye ve kendisini idrak etmeye başladı. Tabiri caizse, yıllardır toplumdan aldıklarını bir bir 'kustu' ve tüm kusurları, başarısızlıklarıyla kendisiyle yüzleşmeyi göze aldı. Önce kendisiyle, sonra (bunun farkına bile varmayan) karısı Nihal'le barıştı. Böylece yönetmen, Aydın tiplemesi üzerinden hâl-i pür melâlimizi çizmekle kalmadı, 'kurtarıcı' olarak da yine -bu role en uzak kişi gibi görünen- bu tipe işaret etti; bir klişe hâline gelen öğretmene veya imama değil. Diğer bir deyişle, arka planda, gerçek bir aydınlanmanın, "Biz ne kadar sahiciyiz?", "Hangi toplum katmanı içerisindeyiz?", "Köklerimiz nerede?" gibi sorular etrafında dönen gerçek bir yüzleşmeyle sağlanabileceğini gözler önüne serdi. Üstelik bunu, sinemanın sihirli ellerinden biri olan ve öyle herkesin kolay kolay üstesinden gelemeyeceği bir yolla, meseleyi karakterler üzerinden dillendirerek yerine getirdi.

Ömer Behiç Albayrak

19. Yüzyıl Alman Düşüncesinde Hölderlin

Değerlendirme: Metin Demir

Sanat Araştırmaları Merkezinin Kırkambar kitap toplantı dizisinde Şubat ayında Henrich Heine'nin meşhur kitabı *Romantizm Okulu*'nu Türkçeye çeviren Ömer Behiç Albayrak misafir edildi. Albayrak ile 19. Yüzyıl Alman düşüncesi bağlamında Hölderlin üzerine konuşuldu.

Albayrak konuşmasına 19. yüzyılda gerçekleşen büyük dönüşümleri tasvir ederek başladı. Bu dönemde gerçekleşen fikri ve sosyal dönüşümlerin tarihte eşine az rastlanır türden olduğunu belirtti. Özellikle Fransız devriminin yarattığı siyasi, toplumsal ve entelektüel etkilerin belirleyici olduğunu söyledi. Çünkü Fransız

KIRKAMBAR-KİTAP
27 Şubat 2016

99

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

Alman idealizmi mutlağı
aramakta, Alman
Romantizmi sanatta
mutlağı aramakta,
Goethe doğadaki
mutlağı bulmayı
çalışmaktaydı. Hölderlin
tüm bunların izlerini
taşımaktadır.

devrimine kadar halk siyasetin bir parametresi değil iken, halkın ya da ayak takımının ayaklanmasının tarihin akışında bir etkisi olabileceği fikri gündeme gelmiştir. Dünya bu tarihsel dönüşüm sahnesinin yanında Almanya'nın özgül kültürel koşulları, sanayileşme, Napolyon'un istilası, Ortaçağın geleneksel kurumların güvenilirliğini kaybetmesi gibi faktörler romantizmin biçimlenmesinde etkili olan unsurlar olarak sayıldı.

Romantizm akımının köklerinde önemli bir edebiyat cereyanı olarak *Sturm und Drung* (Fırtına ve Sarsıntı) hareketine dikkat çekti. Klasik dünyada edebiyat ahlakı ve toplumsal normları destekleyip güçlendiren bir fonksiyon icra ederken, Sturm und Drang insanın içinden geçen iyi veya kötü her türlü duygunun dışa vurulmasını, içsel coşkunun ve bireyciliğin tutkularının maskelenmeden aktarılmasını savunmaktaydı. *Genç Werther'in Acıları* romanında gördüğümüz Werther karakteri bu akımın ideal tipidir.

Fransız devrimi her ne kadar romantizm için ilham kaynağı olmuşsa da, terör dönemi ve Napolyon etkisi ile devrime bakışın değişmesi, tekrar kraliyetçi fikirlerin, Ortaçağ Katolikliğinin ve Alman milliyetçiliğinin romantikler arasında yayılmasına imkan tanımış olduğunu söyledi. Romantizmin zaten *romans*, yani bir ortaçağ akımı olarak da görüldüğünü belirten Albayrak, romantiklerin Alman şiirini yaratma peşinde olduklarını söyledi. Romantiklerin kendi köklerini, Weimar klasisizmi gibi (Goethe ve Schiller) Antik Yunan ve Roma'da arayan bir evrenselcilik içerisinde değil, Antik Yunan hayranlığının yanında Alman ve Katolik köklerinden beslenen milli bir hareket olduğunu belirtti.

Albayrak'a göre Hölderlin romantizm, klasisizm ve Alman idealizmi ile doğrudan ilişki içerisinde olmasına rağmen, bu akımlardan hiç birine doğrudan ait görülmez. Alman idealizmi mutlağı aramakta, Alman romantizmi sanatta mutlağı ya da "edebi mutlağı" aramakta, Goethe doğadaki mutlağı bulmayı çalışmaktaydı. Hölderlin tüm bunların izlerini taşımaktadır. Dünyaya yeniden büyü kazandırma için eski Yunan'ın armonik güzellik idealine dönme arzusundadır, ilerleyen yıllarında bir hayal kırıklığı ve nihayet belirsiz bir bekleyiş hâlini alır onun bu arayışı.

Hyperion romanındaki karakterin yolculuğu da benzer bir şekildedir. Hyperion'ın sevgilisi Diotima (Sokrates'in bahsettiği bilge kadın) kayıp güzellik idealinin simgesidir. Hyperion Türklere karşı bağımsızlık savaşı veren Yunanlıların peşinden gider. Ancak romanın sonunda güzellik ideali Diotima ölür. Hayal kırıklığı ve idealin ulaşılamazlığı görülür. Almanya'ya döndüğünde de modern, makineleşmiş bir toplum görüp hayal kırıklığına uğrar.

Albayrak'ın sunumunda felsefe açısından dikkat çekici nokta Hölderlin'in tek sayfalık "Varlık ve Yargı" makalesidir. Bu metne göre, Alman idealizmi özne ve nesneyi ayırarak mutlak olanı bulmaya çalışmıştır. Fichte'de özne felsefesi,

100

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

benin mutlak özne olması, özneyi temellendiren başka bir şeyin olmaması ve öznenin ben-olmayan ile sürekli bir karşıtlık ilişkisi içinde olmasına Hölderlin itiraz etmiş, ve birliğe işaret etmiştir. Hegel de ikisinin birliğini iddia etmiş ancak özne ve nesnenin ayrımı içinde birliği fikrini ortaya koymuştur. Hölderlin bu ayrımı mümkün kılan bir varlık temeli olduğunu, özne-nesne öncesinde varlığın olduğu söyler. Varlık, özne ve nesneyi ayıran yar-gı'dan önce gelir. Yarılmadan önce varlığın birliğini bulabiliriz. Bu birliğe yaklaşmanın yolunu ise sanatsal yaratıda görmektedir Hölderlin. Albayrak, özne-nesne ayrımının ötesinde bir varlık metafiziğine dikkat çektiği için şairin, Heidegger'in de dikkatini çekmiş olduğunu belirtti. Toplantı soru ve cevap kısmı ile devam etti.

Habil Sağlam

Yahya Kemal'de Manzaranın Fethi

Değerlendirme: İsa İlky Karabaşoğlu

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin *Kırkambar Tez-Makale* programı Nisan ayında L'École des Hautes Études en Sciences Sociales'te (EHESS) tamamladığı "Yahya Kemal'de İstanbul Manzarası" başlıklı yüksek lisans tezini dinlemek üzere Habil Sağlam'ı ağırladı.

Yahya Kemal, Ahmet Haşim'le birlikte modern Türk şiirinin iki kurucu babasından biri addedilir. Bu manada Türkçe yazan her şairin hesaplaşmak zorunda olduğu bir konumda bulunuyor. Özellikle onun şiirlerinde kurduğu haliyle "aziz" İstanbul, kendinden sonraki pek çok şairin şiirlerindeki İstanbul'u belirlemiştir. İstanbul'a bakmanın, deyim yerindeyse, "reçetesini" veren Yahya Kemal'in böylece Türkçe şiirdeki İstanbul imgesine tahakküm ettiğini ve ardından gelen şairlerin İstanbul'unu yarattığını iddia etmek mümkün. İşte bu hipotez, Habil Sağlam'ın tezinin mahrecini teşkil ediyor. Yahya Kemal'in İstanbul tasavvurunun etkisini yalnızca şairler topluluğuyla sınırlı tutmak kabil değil, Türk toplumunun geniş tabanına teşmil edilebilir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun İstanbul'un tarihi "silueti" hakkındaki muhafazakâr ifadeleri devlet erkânında da bir İstanbul hassasiyeti olduğunu gösteriyor. Habil Sağlam'ın tezi İstanbul'un bu kutsal halesini söndürmek istiyor demek cüretkâr olurdu, ancak bu tavra eleştirel bir yaklaşım getirmek amacı taşıdığı rahatlıkla söylenebilir.

Sağlam'ın tezinin temel önermeleri şöyle sıralanabilir: 1) Yahya Kemal, İstanbul'a bir manzara olarak bakan ilk yerlidir. 2) Yahya Kemal'in ortaya koyduğu tarihsel tasarı, İstanbul'un nasıl okunması gerektiğini buyuran bir

KIRKAMBAR-TEZ
16 Nisan 2016

101

SAM
Sanat
Araştırmaları
Merkezi

“

Yahya Kemal'in İstanbul tasvirlerinin muhatabına şehrin kaderi ile kendi varlığını birleştiren bir anlatı olarak sunulduğunu ifade etti Habil Sağlam.

”

hakikat rejimi ve ona bakanda hangi tahassüsleri uyandırması gerektiğini telkin eden bir görme rejimi kurar. 3) Yahya Kemal'in kurduğu İstanbul manzarası Türk ulusal tarih anlatısının toprakla ilişkilenebilir; bu manada milli edebiyat sürecine dâhil edilmelidir.

Şimdi bu temel önermeleri detaylandırabiliriz. Sağlam, Yahya Kemal'in İstanbul'a bir manzara olarak bakan ilk yerli olduğu iddiasını klasik Türk şiirinde "göz"ün olmadığı savı üzerinde temellendiriyor. Sağlam'a göre klasik şiir bütünüyle "işitmeye" dayalı bir geleneği temsil eder. Bu gelenekte dış dünya -bu bağlamda İstanbul- yer alsaydı bile dış dünya burada öncelikle bir tasvir nesnesidir, kurulan bir manzara değil. Aynı bakışı yalnızca klasik şiirde değil, onun etkilerini hala üstünde taşıyan ilk Türkçe romanlarda da görmek mümkündür. Bu manada *İntibah*'ın girişindeki Çamlıca'da bahar tasviri örnek verilebilir. Bu metinde Çamlıca, bir romancıdan beklenildiği gibi toplumsal alan olarak değil, tabiatın bir parçası olarak tasvir edilmiştir. Tanpınar'a göre de Türk edebiyatının ilk romanlarında eşyayı kuşatacak bir nesir dilinin bulunmayışının altında yatan sebeplerden önemli bir tanesi, Türk gözünün Batı'da olduğu gibi çağlara yayılan bir resim terbiyesinden geçmemiş oluşudur. "Göz"e duyulan ihtiyaç, Yahya Kemal'in "Resimsizlik ve Nesirsizlik" adlı kısa makalesinde de oldukça yoğun hissedilir: "Resimsizlik yüzünden cedlerimizin yüzlerini göremiyoruz. Ah bu ne feci hicrandır! Eski şehirlerimizi göremiyoruz; yanmış yahut yıkılmış nice binalarımızı göremiyoruz... Vatani kurduğumuz eski seferlerimizi, eski meydan muharebelerimizi, bu muharebeleri başaran şerefli ordularımızı göremiyoruz". Buradan anlaşılıyor ki Yahya Kemal'in görme'si tabii görme değil, teknik bir görmedir. Zihninde olan hakikati tabiata giydirmek isteyen, onu kurmak isteyen bir görmedir. Aksi halde klasik sanatlarda hem şiirde hem de illüstrasyonlarda "göz" mevcuttur. Lakin bu göz, Yahya Kemal'in arzu ettiği görme biçimini vermemektedir. Yahya Kemal, dış dünyayı hiçbir zaman anlamı kavranması gereken bir imge olarak algılamamış, ona anlam vermeyi amaçlamıştır. Böyle düşünüldüğünde, Habil Sağlam'ın Yahya Kemal'in İstanbul'a bir manzara olarak bakan ilk yerli olduğu argümanı makul görünüyor. Lakin klasik şiirin bütünüyle işitmeye dayalı olduğu ve kendinde kurucu bir göz barındırmadığı savının, hem Sağlam'ın tezi için hem de klasik Türk edebiyatı araştırmaları için, hâlâ daha etraflı çalışılması gereken bir mevzu olduğunun söylenmesi gerek. Ancak böylelikle Sağlam'ın iddiası daha muhkem bir dayanağa kavuşabilir.

Kojin Karatani, modernite eleştirisine edebiyat eleştirisinden başlanması gerektiğini söyler, çünkü Batı-dışı modernleşme tecrübelerine bakıldığında

102

SAM

Sanat
Araştırmaları
Merkezi

modernleşme tarihi ile milli edebiyat tarihinin muvazi ilerlediğinin görüleceğini iddia eder. Aksi halde ise, hem modernleşme deneyiminde yaşanan toplumsal bilinç değişiminin gözden kaçırılacağını hem de edebiyattaki estetik ölçütlerin tarihselliğinin fark edilmeyeceğini ifade eder. Habil Sağlam, Karatani'nin bu değerlendirmesinden yola çıkarak modern Türk şiirindeki İstanbul imajının estetik ölçütünün tarihselliğini arıyor. Çalışma alanı ise haklı olarak bu şiirin kurucusu ve İstanbul leitmotivini en sık kullanan şairi Yahya Kemal.

Sağlam'a göre Yahya Kemal'in İstanbul merkezli eserleri hem edebi kamu tarafından benimsenmiş, hem İstanbul'u Müslüman-Türk şehri biçiminde kurduğu için bürokratik bir destek bulmuş. Ama Yahya Kemal'in eserlerinin etkinliğini sağlayan asıl önemli unsur, şairin yazdıklarında mevcut bir tekniğin toplumsal yapının içinde bulunduğu algısal değişim ile örtüşmesidir. Buradaki teknik "dünyaıyla kurulan ilişkiyi onun hakikatine egemen olmak üzere yeniden düzenleyen ve belirli bir öznenin oluşumuna neden olan, kurulduğu andan itibaren sanki hep oradaymış hisse vererek tarihselliğini gizleyen bir mekanizmadır" (Sağlam, sunumdan). Şairin Türkçedeki görmekle ilintili filleri çokluk emir kipinde kullandığına dikkat çeken Sağlam, şairin, okurundan sürekli bir görsel canlandırma beklediğini ama bunun bir *memoire involuntaire* değil; tam aksine, manzaranın da şair tarafından belirlendiği bir canlandırma olduğunu söyledi.

Yahya Kemal'in İstanbul tasvirlerinin muhatabına şehrin kaderi ile kendi varlığını birleştiren bir anlatı olarak sunulduğunu ifade etti Habil Sağlam. Yahya Kemal'in İstanbul'unun şehri merkeze alan bir tarih anlatısının, cengâver bir Türk destanının mekânı olduğunu ileri sürdü. Şairin gözü ise uzak bir tepeden bu destanın manzarasını betimliyor. Şairin *Aziz İstanbul* kitabındaki yazıların birçoğunun Birinci Dünya Savaşı sırasında yazıldığını hatırlatan Sağlam, bu yazıların ulusun hikâyesini anlatma gayretinde acil bir ihtiyacın karşılanması için yazıldığının unutulmaması gerektiğini bildirdi.

Program Yahya Kemal'in Paris hatıratının, tecrübelerinin, Fransız şiiriyle ilişkisinin onun şiirlerindeki İstanbul'u biçimlendiren etkilerinin tartışıldığı, dinleyicilerin de katkılarını sunduğu bir muhavere ile noktalandı.

Resim: Erol Akyavaş

Mola

Mahur Beste'den

İşte medeniyet dediğin bu konağa benzer. Evvela o sandığın mucizesi vardı. Yani rahmetli büyük annenin hoşuna gidecek şeyleri sen farkına varmadan hazırlayan sevgisi... Bu, o medeniyetin yaratıcı tarafıdır ve hakikaten bir mucizeye benzerdi. Her şey adeta hazır gibi bir aranmadan bulunur. Her tesadüf, her adım bir mevsim gibi yüklü ve zengindi. Hiçbir arıza bu cömert feyzi tüketmez. Bağdat bitince Kurtuba başlar. O bitince Bursa, İstanbul doğar. En büyük sanat adamından en basit işçisine kadar her kafa, her kol sonuna kadar veluttur. Sonra günün birinde bu yaratıcı taraf ölür. Büyük anne artık yoktur. Konsol, sandık hepsi mucizesini keser. Fakat ev sağlamdır; hayat eskisi gibi devam eder. Sen o hatıralar için yaşarsın. Mucizenin kendisi değilse bile, ondan her yana sinen sır vardır, emniyet vardır. Aradığını bulmasan bile aramanın zevkini duyarsın.

Sonra bir an gelir, konağın kendisi yanar. Şimdi enkaz arasında gördüğümüz insanlara benziyoruz. Bir yığın kül, kararmış direk, paslı demir, yer yer tüten duman, is ve çamur içinde işte bulduğumuz şey... Şimdi sen istediğin kadar bu artıklarla yeni bir şey yapmaya çalış; istediğin kadar Şark'ı, eski dünyamızı sev, ona bağlı yaşa; sihirli nefes ortadan kaybolduktan sonra elindeki çer çöp yığınınından ne çıkar? Hatta hatıranda kalan şey bile bir işe yaramaz. İsmail Molla adeta istemeye istemeye söze başladı:

-İstiare ile konuşuyorsun, hoca; güzel ama insanı yanıltır. Bana kalırsa ortada öyle ne Şark var, ne de açıkta kalmış ölüsü var. Demin Şark'ı müdafaa eder görüldüm. Maksudım sana fikrimi açıkça söylemekti. Ben Şark'a bağlı değilim, eskiye de bağlı değilim; bu memleketin hayatına bağlıyım. Bu müslümanlık mıdır, Şarklık mıdır, Türklük müdür? Bilmiyorum. Yirmi senedir okudum. Otuz sene kadılıklarda, Fetvahanede çalıştım. Bir tek şey anladım: Kitapla bu hayatın ayrılığı. Sen Garp'tan geri olduğumuzu söylüyorsun. Zaten herkes bunu söylüyor; elbette doğru bir söz olsa gerektir. Fakat ben daha mühim bir şey söyleyeceğim. Ben hemen etrafımızdaki hayattan geri olduğumuzu söyleyeceğim. Bence ne Şark, ne şu, ne bu vardır; etrafımızda gördüğümüz hayat vardır. Bizi yapan bu hayattır. Bütün hususiyetlerimiz oradan gelir. Bu ise kitapta okuduklarımız gibi bir kere için olup bitivermiş şeylerden değildir; daima değişen, değiştikçe bizi de değiştiren şeydir. Çünkü arkasında eline geçen her meyveyi iştahla ısırmasını bilen bir cemaatin zevk hayatı vardır. Diğer şeylerden bahsetmeyeceğim, bildiğim şeylerden bahsedeceğim. En çetin fıkıh meselesini, hazırladığım bir fetva ile hallettiğim bir günün sonunda, evimin kapısında yanlış Yunus'un bir Arapça ile dua eden, abani sarıklı kör dilenciye gıpta ettim. Onu Allah'a daha yakın buldum; medresede öğrendiğim, tekkede dinlediğim Allah'a değil, fakat içimde yaşadığım bu hayatın bütün yüksek taraflarını, insanlığını, cevherini kendinde toplayan Allah'a. Anladım ki ikisi ayrı ayrı şeylerdir. Gençliğimde Bağdat'ı, Basra'yı babamla görmüştüm, ihtiyarlığımda Mekke ile Medine'de memuriyet verdim. Mısır'a uğradım. Şam'da çocukluğumun iki yılı geçti. Hepsini türbesi, evliyası, kandili, bayramı, namazı niyazı ile gördüm ve daima başkalığını hissettim. Daima aynı olması lazım gelen bir uluhiyetin çehresi benim için değişti. Yavaş yavaş o hâle geldim ki bir kandil çöreği, bir Ramazan manisi, iyi yakılmış bir mahya, sırtında yamalı abası, elinde keşkülü, değneği, boynunda kaplumbağa kabuğundan, bilmem hangi hayvan kemiğinden tılsımları fakir ve bitli bir dilenci benim için Müslümanlığın ta kendisidir. Gene anladım ki bizim Şark, Müslümanlık, şu, bu diye tebcil ettiğimiz şeyler, bu toprakta kendi hayatımızla yarattığımız şekillerdir. Bize uluhiyetin çehresini veren Hamdullah'ın yazısı, İtrî'nin Tekbir'i, kim olduğunu bilmediğimiz iççinin yaptığı mihraptır.

-Dikkat et, halis Müslüman gibi düşünmüyorsun Molla Bey.

-Bilakis, tam bir Müslüman gibi düşünüyorum, fakat mücerret bir Müslüman gibi değil de bu şehrin ve etrafında, hülasa bu memleketin içinde yaşayan bir Müslüman gibi... İki yüz yıl bu memleketin hayatına karışmış yaşayan dedelerimden bana miras kalmış bir Müslümanlık.

Bu Müslümanlıkta Tekirdağ karpuzunun, Manisa kavununun, Amasya kayısının, Hacibekir lokumunun, Itri bestesinin, Kandilli yazmasının, Bursa dokumasının hisseleri vardır. Bu Müslümanlığın çehresi, otuz kırk senede bütün etrafıyla beraber değişir; Ramazan sofrası, camii sebili, Fatih kahveleri, Küçükpazar çarşısı, Divanyolu... Bu Müslümanlığın benim de herkes gibi inandığım akıdeleri vardır. Fakat onların arkasında kendilerini aydınlatan, manâlarını yapan bütün bir hayat vardır, halk vardır. Asıl sihrini o yapar. O ne medreseden, ne tekkeden, ne şeyhülislam kapısından, ne kazasker konağından gelir; halkın hayatından doğmuştur. Onun içindir ki o hayatın emrindedir, ruhaniyeti onunla beraber yürür, içinde frenk icadı bile girer; fakat manzarası bizim kalır.

Bir gün Fetvahane’de konuşuyorduk. Arkadaşlardan biri: “Bu arabalı, feraceli, fenerli Ramazan gezintilerini kaldırsak,” dedi; “fısk u fücür menbaı oluyor, Ramazan’la ne alâkası var?” “Yok,” dedim; “İlişmeyin, Ramazan’ın ta kendisidir.” Hepsi birden itiraz ettiler. Ben sözümü bitirdim: “Ramazan eğer halkın hayatına ait, eğer Müslümanlık halkın ise, bırakın istediği şekli versin. Yok sizin ise, siz kendinizi bu memleketin dışında bir şey sayıyorsanız, Ramazanınızı da, bayramınızı da alın, gidin.” dedim. O zaman birisi: “Kadın erkek piyasa gâvur işidir, bizde yoktur.” dedi. “İyi ama Ramazan da, Şehzadebaşı’nda bizim damgamızı taşır. Bu neye benzer bilir misin? Fotoğraf da gâvur icadıdır demeye.” diye cevap verdim.

Geçen Ramazan, teravihten sonra bir hasta ziyaretine gitmiştim. Araba ile Küçükpazar’dan geçiyordum. Birdenbire merhum Zekâî Efendi’nin bir bestesi kulağıma çarptı. Baktım: Bir pencerenin içine fonoğrafı kurmuşlar. İnanır mısın, o zamandan beri fonoğrafsız Ramazan’ı aklım almıyor. Burada bir halk var. Onun, kendisinden olan bir hayatı var. Onu içinden, dışından kendisi yaratıyor. İşte benim sevdiğim, inandığım bu hayattır. Din, akide, hepsi bu hayatta şekil alıyor, değişiyor. Arabistan’da Ramazan geceleri minarelerde söylenen naatları dinlerken Peygamber’in bile bizimkinden ayrı olduğunu sandım. Düşün bir kere, Yunus’ta yahut Şeyh Galip’teki Muhammed’i... Bizim ruhaniyetimiz, nuraniyetimiz bize aittir.

Biraz düşündü, sonra bu sefer Behçet’e bakarak yavaş yavaş okudu:

“Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammedsin efendim

Haktan bize sultan-ı müeyyedsin efendim”

Peygambere böyle “efendim” diye ve bu teşrifatla hitap edebilmek için evvelâ Türkçe konuşur doğmak, sonra bizim Türkçemizin içinde doğmak, bizim teşrifat ve âdâbımızdan geçmek lazımdır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mahur Beste*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 94-97

Faaliyetler

TAM

Tez-Makale Sunumları – 163

I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918)

- **Abdullah Lüleci** 8 Şubat 2016

Tez-Makale Sunumları – 164

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Eko-Lojistik analizi: Kırım Muharebesi Örneği

- **Mehmet Çetin** 15 Şubat 2016

Tez-Makale Sunumları – 165

İstanbul Matbuatında İzin ve Kınama (1889-1923)

- **Ayşe Polat** 23 Mart 2016

Bir Kitap Bir Yazar – 67

1894 Depremi ve İstanbul

- **Sema Küçükalioğlu Özkılıç** 26 Mart 2016

Tarih Okumaları – 103, Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları-2

Celal Esad Arseven ve *Şehircilik*

- **T. Elvan Altan** 16 Ocak 2016

Tarih Okumaları – 104, Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları-3

Osman Nuri Ergin ve *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı*

- **Namık Günay Erkal** 30 Ocak 2015

Tarih Okumaları – 105, Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları - 4

Bir Kenti Planlamak: Kemal Ahmet Aru'da Kent Düşüncesi

- **Nuran Zeren Gülersoy** 19 Mart 2016

107

TAM

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

TEZ-MAKELE SUNUMLARI - 163
8 Şubat 2016

Abdullah Lülecı

I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918)

Değerlendirme: Mehmet Tahir Kova

Türkiye Araştırmaları Merkezi'nce düzenlenen Tez-Makale Sunumları çerçevesinde Şubat ayında Abdullah Lülecı'yi 2014 yılında savunduğu "I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918)" başlıklı tezi münasebetiyle misafir ettik. Lülecı, ağırlıklı olarak ATESE arşivi ve hatıratlardan hareketle hazırladığı tezinde "Osmanlı'nın I. Dünya savaşını kaybetmesinde hangi saikler rol oynamıştır?" sorusunu sorduğunu ve nihayet mağlubiyette casusluk faaliyetlerinin ne gibi bir rol oynadığının cevabını bulmayı amaçladığını belirterek başladı sunumuna. Tezinde Osmanlı'ya karşı casusluk faaliyetlerini ele aldığı altını çizen Lülecı, çalışma boyunca şu alt sorulara cevap bulmaya çalıştığını belirtti: Osmanlı coğrafyasında hangi casus teşkilatları inşa edildi? Casusların kullandıkları teknikler nelerdi? Osmanlı devleti içerisinde gerek tebedan gerekse yabancı unsurlardan kimler casusluk yaptı? Son olarak bu casus ve casusluk faaliyetlerine karşı hangi tedbirler alındı?

Casusluğun, istihbaratçılığın daha 'gelişkin' bir boyutu ve en gizli bilgiyi elde etme faaliyeti olduğuna işaret eden Lülecı, Osmanlı'nın ancak II. Abdülhamid döneminde bir casusluk teşkilatına sahip olmasına mukabil, başta İngiltere olmak üzere Rusya ve Fransa gibi Avrupa devletlerinin bu süreci çok daha erken başlattıklarını, bunda da emperyalizm ve milliyetçilik ideolojilerinin etkili olduğunun altını çizdi. Avrupa (veya savaş literatürüyle zikredecek olursak İtilaf Devletleri) gerek emperyal hedefleri gerekse Osmanlı toplumunu teşkil eden etnik unsurlar arasında gelişme belirtileri gösteren milliyetçilik ideolijisi nedeni ile Osmanlı topraklarında geniş bir casus teşkilatı kurmuşlar ve savaş yıllarında bu teşkilatı olabildiğince etkin bir şekilde kullanmaya çalışmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Osmanlı'nın hemen her bölgesinde bir casusluk teşkilatının kurulduğu ve bu teşkilatların arkasında farklı devletlerin bulunduğu görülmektedir. Bunların faaliyetleri ise ağırlıklı olarak gayrimüslim Osmanlı vatandaşları ve ilgili devletlerin kendi vatandaşlarından casuslar tarafından yürütülmektedir. Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında Rumların; Doğu Anadolu bölgesinde Ermenilerin; Arap bölgesinde ise Arap aşiretler ile birlikte İngilizlerin yoğun casusluk faaliyetine girdikleri söylenebilir. Bununla

108

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

beraber, bilhassa sahil kesimlerinde, az sayıda müslüman unsurların da casusluk faaliyetleri içerisinde yer aldığından bahsedilebilir. Bu faaliyetlerin teşkilat merkezlerine bakıldığında ise öne çıkan bölgeler şunlardır: Köstence, Taşöz, Antalya (Kaş ve Fenike), İzmir (Urla-Gülbahçe), Aydın (Söke), Ayvalık, Dersim (Ovacık), Adana, Artvin, Trabzon ve Arap coğrafyası (Kerbela, Necef). Osmanlı dahilindeki bu bölgelerin yanı sıra Hollanda, İsviçre ve Felemenk gibi tarafsız ülkelerde de teşkilatlanmış yapıların varlığından söz etmek mümkün.

Casusların kullandıkları haberleşme yöntemlerine ilişkin bulgularını da aktaran Lülecî, bu çerçevede öne çıkan yöntemler olarak şunları zikretti: Aralıksız ve sürekli bir haberleşme imkânı sağlamak amacıyla telsiz telgraf hattı oluşturmak (özellikle Rum casuslara bağlı gizli telgraf hatları yoğun olarak göze çarpmakta); güvercin, sığırcık gibi kuşlar üzerinden haberleşmek, şifreli bir dil kullanmak, ancak belirli işlemlerin ardından görünür hâle gelen, özellikle demiryolu hatlarındaki bazı tren vagonları üzerine sembol, rakam ve yazılar yazmak; kolye, haç, şemsiye gibi ilk etapta göze batmayacak objelerdeki gizli bölmeleri kullanmak, esnaf veya tüccar kimliği ile şüphe çekmeden bilgi aktarımında bulunmak, gizli bilgileri yazarken limon suyu gibi ancak belirli işlemlerden sonra okunabilecek bir belirginliğe sahip olan unsurlar kullanmak, bilgi aktarımında sokak kadınlarını kullanmak.

Osmanlı'nın casusluk ve karşı casusluk faaliyetlerine nisbeten geç başlaması, bu faaliyetleri istediği düzeyde sürdürmeye yetecek ekonomik duruma sahip olmaması, yukarıda zikredildiği gibi Osmanlı topraklarını casuslar açısından cazip bir bölge hâline getiriyordu. Bu da beraberinde Osmanlı açısından bu faaliyetleri önlemeye yönelik tedbir arayışlarını kuvvetlendiren bir etki yapıyordu. Nitekim Osmanlı hukukunda casusluk faaliyetlerine karşı nasıl bir ceza sistemi uygulanacağına dair hukuki zemin ancak savaşın başlarında, 29 Ekim 1914'te çıkarılan "Esrâr-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Kanun-i Muvakkati" ile temin edilebilmişti. Bunun öncesinde meseleyi 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin 29., 30. ve 31. maddeleri çerçevesinde değerlendiren Osmanlı Devleti, 29 Ekim'de çıkarılan geçici kanun ile casuslukla mücadele konusunda daha kararlı bir tutum içerisine girmiş bulunmaktaydı. Bu bağlamda ilgili geçici kanun gereğince casusluk faaliyetinde bulunanlara hapis, müebbet kalebent, prangabent, sürgün, idam gibi cezaların verilmesi öngörülmüştü. Nitekim Lülecî'nin tezinde tespit edebildiği kadarı ile bu cezaların hemen tamamı çeşitli vak'alarda uygulanmıştır. En çok ceza alan unsurlara bakıldığında bunların doğuda Ermeniler, kıyı kesimlerinde Rumlar (bu noktada Çanakkale'den 490 Rum ailenin iç kesimlere, Karadeniz'deki bir grup Rum'un da aynı sebeplerle Sivas'a nakledildiği biliniyor) ve Irak bölgesinde ise Araplar

“

Nitekim Osmanlı hukukunda casusluk faaliyetlerine karşı nasıl bir ceza sistemi uygulanacağına dair hukuki zemin ancak savaşın başlarında, 29 Ekim 1914'te çıkarılan "Esrâr-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Kanun-i Muvakkati" ile temin edilebilmişti.

”

109

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

olduğu görülmektedir. Lüleci, Osmanlı'nın casusluk faaliyetlerini önlemeye ilişkin hazırladığı bu kanun-i muvakkatin yanında aldığı diğer başlıca tedbirlerin ise ülke giriş-çıkışlarında, limanlarda denetimlerin sıklaştırılması ve bu bölgelerde Müslüman görevlilerin istihdamı, şaibeli kolluk görevlileri ve memurların görevlerinden azledilmesi, seyahat edenlerin belirli izinlere tabi olması (mürur tezkeresi) ve askerî personelin kamusal mekânlardaki davranışlarına belirli sınırlar getirilmesi olduğunu belirterek sunumunu sonlandırdı.

TEZ-MAKELE SUNUMLARI - 164
15 Şubat 2016

Mehmet Çetin

19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Eko-lojistik Analizi: Kırım Muharebesi Örneği

Değerlendirme: Yusuf Ziya Altıntaş

Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tez-Makale sunumları program serisinin Şubat ayı konusu, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi'nde tamamladığı "19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Eko-lojistik Analizi: Kırım Muharebesi Örneği" başlıklı doktora tezini sunmak üzere ağırladığımız Mehmet Çetin'di.

Büyük devletlerin kitlesel orduları nasıl seferber edebildikleri sorusundan hareketle böyle bir çalışmaya yöneldiğini belirterek konuşmasına başlayan Çetin, tezin daha ziyade lojistik analiz içerdiğini ve hipotezinin Kırım Savaşı'nın Avrupa siyasi tarihinde yarattığı kırılma kadar savaşan devletler ve özellikle de Osmanlı savaş lojistiği ve sefer ikmal organizasyonu açısından köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönüm noktası olduğuna işaret etti. Bununla birlikte tezinin asıl hedefinin 19. yy. özelinde Osmanlı sefer lojistiğinin alt bileşenlerini, bunların temel özelliklerini tesbit ve bunları dönemin iktisadi, sosyal ve siyasi koşulları içerisinde anlamlandırmak olduğuna dikkat çeken Çetin'in çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Lojistik olgusu Kırım Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi bağlamında ele alınmış, Osmanlı sefer lojistiğinin ve orduların sevki, teçhizi, barınması, erzak nakli, istihbarat, iaşe, sağlık gibi ikmal faaliyetleri ile bunların finansmanı üzerinde durularak, kıyaslama açısından tarihi süreçte Avrupa ve Rusya'daki sefer lojistiği ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise önceki yüzyıllarda yaşadığı değişim ve dönüşümlerden hareketle Kırım Savaşı örneği özelinde Osmanlı sefer ikmal sisteminin lojistik

110

TAM

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

analizi daha geniş bir biçimde yapılmaktadır. 21 Mayıs 1853'te Rus Devleti ile resmi ilişkilerin kesilmesi ile başlayıp Osmanlı Devleti tarafından resmen savaş ilân edildiği 4 Ekim 1853 tarihine kadar geçen süre boyunca gerçekleştirilen sefer hazırlıkları ile birlikte savaş süresince ikmal organizasyonlarını oluşturan sevkiyat, teçhizat, iaşe, ulaştırma, haberleşme, sağlık ve finansman faaliyetleri tarihsel düzlemde incelenmiştir. Doğu Cephesi, Rumeli Cephesi ve Kırım Cephesi olmak üzere üç cepheden oluşan Kırım Savaşı'nda, müttefik ordularından yardım almayıp tek başına savaşıması, askeri organizasyon ve harekâtın Osmanlı Devleti'nin kontrolünde gerçekleşmesi, Osmanlı sefer lojistiğinin temel karakteristiğini yansıtmaması ve savaşın kaderini tayin etmesi bakımından çalışmanın esasını Rumeli Cephesi teşkil etmiştir. Rumeli Cephesi aynı zamanda devletin en seçkin birliklerinden meydana gelmesi, Rusların İstanbul'a ilerleme planlarına karşı güvenlik ve İstanbul'un iaşesi gibi hususlar nedeniyle ön plana çıkmaktadır. İkmal faaliyetlerini oluşturan ana bileşenler bu kısımda daha kapsamlı ele alınmış ve neticede Kırım Savaşı'nın birçok açıdan sefer lojistiği alanında yeniliklerin yaşandığı ve bu yeniliklerin savaş içerisinde uygulama alanı bulduğu bir kırılma noktası olduğu sonucuna varılmıştır. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin ikmal faaliyetleri ve savaş lojistiği konusunda empoze edilen yeniliklerin benimsenmesi ve Osmanlı askeri organizasyonu içerisinde kendine yer bulmasında müttefik orduların katkısı dikkat çekmektedir. Nitekim Kırım Savaşı Osmanlı savaş ve sefer lojistiği açısından Batı tipi lojistik araçların sisteme dâhil edildiği bir süreçtir. Buna karşılık müttefik ordularının da dahil olmak üzere iaşe ve levazimat ihtiyaçlarını karşılamak, kendini bir anda savaşın içinde bulan Osmanlı Devleti için mâli açıdan kaynak sıkıntısını da beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde savaş lojistiğinin en önemli alanı olan ve diğer tüm alanların kendisiyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğu Kırım Savaşı'nın finansmanı meselesi incelenmektedir. Finansman meselesi çalışmada önemli bir yer tutmakla birlikte mevcut çalışmaların dış borçlanmalara odaklandıklarına dikkat çekilmektedir. Nitekim bu süreçte Osmanlı, savaş finansmanı için ilk defa borçlanma aracını kullanmak durumunda kalmıştır.

Kırım Savaşı'nı siyasi tarih düzleminde ele alan ve Osmanlı mâli tarihi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendiren Çetin, dış borçlanmaya vurgu yapan çalışmalardan farklı olarak çalışmada Osmanlı sefer lojistiğinin diğer devletler ile karşılaştırmalı olarak hem tarihsel gelişimi hem de Kırım Savaşı özelinde sefer lojistiğinin alt bileşenlerini devletin iktisadi yapısı ve karakteristiği ile ilişkilendirmeye çalıştığını belirtti. Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti açısından yukarıda bahsedilen sefer ve ikmal organizasyonlarındaki köklü değişiklikler

“

Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti açısından yukarıda bahsedilen sefer ve ikmal organizasyonlarındaki köklü değişiklikler ve ilk borçlanmanın yanı sıra telgrafın askeri haberleşme sahasında ilk defa kullanılması, yelkenli savaş gemileri ve kalyonların yerini motor gücüyle çalışan gemilerin alması gibi özellikleri ile de ön plana çıkmaktadır.

”

111

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

ve ilk borçlanmanın yanısıra telgrafın askeri haberleşme sahasında ilk defa kullanılması, yelkenli savaş gemileri ve kalyonların yerini motor gücüyle çalışan gemilerin alması gibi özellikleri ile de ön plana çıkmaktadır.

TEZ-MAKALE SUNUMLARI - 165
23 Mart 2016

Ayşe Polat

İstanbul Matbuatında İzin ve Kınama (1889-1923)

Değerlendirme: M. Sacid Öztürk

Türkiye Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen *Tez-Makale Sunumları* çerçevesinde Mart ayında 1889-1923 tarihleri arasındaki matbuattan hareketle Osmanlı İstanbul’unda fikrî ve fizikî kamusal alanların kontrol ve düzenlenmesi meselesini merkeze aldığı tezi çerçevesinde Ayşe Polat’ı misafir ettik. Özellikle İslamî yayınlar çerçevesinde konuyu araştıran Polat’ın yoğunlaştığı kurumlar ise *Tedkik-i Mesâhif-i Şerîf ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi* ve *Darü’l-Hikmet-i İslâmiye*. Tezin temel kaynaklarını ise özellikle dini yayıncılık veya dini meseleleri ele alan yayınlar üzerinde red, izin, yasaklama, tadil etme gibi yetkileri olan bu iki müessenin karar defterleri teşkil ediyor. Bunun dışında Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve özellikle toplumsal ahlâk normları çerçevesinde dönemin gazeteleri ikinci derecede kaynaklar olarak dikkat çekiyor.

Teknik olarak çalıştığı konunun sansür ile ilgili olmadığını vurgulayarak sunumuna başlayan Polat, konuşmasının ilk bölümünde Mushaf-ı şeriflerin, dinî içerikli yayınların basım ve denetim süreçlerini ve bu süreçlerin kurumsal boyutlarını anlattı. Osmanlı’da mushafın dinî muhtevalı kitaplara nazaran daha geç basılmaya başladığına dikkat çeken Polat, ilk Mushaf’ın 1871/1873’te Matbaa-i Amire’de basıldığını 1882’de ise Mushaf basma imtiyazının 10 seneliğine, aynı zamanda pek çok resmî evrakın da basım işlemlerini gerçekleştiren Matbaa-i Osmaniye’ye verildiğini, bu durumun ise diğer matbaaların tepkisine sebep olduğunu ifade etti. Nitekim 1889’da diğer matbaaların Mushaf basmalarının önündeki hukuki engeller kaldırılmış, ve fakat bu yeni hukuki konjonktür ancak 1910 senesinden itibaren uygulama imkânı bulabilmiştir. Bununla beraber; 1889’da, bir yandan matbu mushafları denetlemek, yayınlarına izin vermek, hatalı baskıları değerlendirmek üzere üyeleri hafızlardan ve oluşan *reisü’l-kurra* riyasetinde toplanan Meclis-i Mushaf kurulmuş, diğer yandan dinî yayınları kontrol etmek için de Müellefât-ı Şer’iye Meclisi kurulmuştur. Bu iki meclis 1910 senesinde birleşerek *Teftiş-i Mesahif ve Müellefâtı Şer’iye Meclisi*

ismini alıyor. Daha önce kurulan her iki meclisin görev ve yetkilerini birleştiren bu meclis, matbu metinlerde (gazete, kitap, eğitim materyalleri vs.) ayet-i kerimelere atıfların nasıl yapılacağı, standardizasyonun sağlanması, meal tartışmaları, hatalı mushafların akibetleri gibi hususlarda görüş belirtmekte, yayın konusunda izin vermekte veya yayınlanmasını reddetmekteydi. İzin verilmeyen neşriyatta gerekli düzeltmeleri yapıldıktan sonra neşir izni almak için tekrar müracaat edilebiliyordu.

1910 sonrasında dinî metinler üzerinde denetimin arttığını belirten Polat'a göre bu denetim mekanizmaları Avrupa ile paralel olarak savaş yıllarında daha da yoğunlaştı. Dinî içerikli metinlerin bu meclisten onay alarak basılması gerektiği daha kuvvetli olarak vurgulanmaya başlandı. Basın üzerinde dinî gerekçelere dayalı sansür faaliyetlerinde de artışlar görüldü. Ayşe Polat'ın elde ettiği verilere göre bu meclisin başlıca neşre müsaade etmeme gerekçeleri arasında metinlerdeki başlık-içerik uyumsuzluğu, ifadelerin düzgün olmayışı, eğer tercüme ise tercüme kalitesinin zayıflığı, yazarların şia ve vahhabiyeyi yüceltmesi ve hatta kader hakkında yazılması gibi hususlar bulunuyor.

Konuşmasının diğer bölümünde 1918'de kurulan *Darülhikmet-i İslamiye* üzerinde duruldu. Polat, literatürde İslam aleyhtarı neşriyata da cevap vermesi beklenen bu müessesenin bir tür yüksek İslam şurası gibi algılandığını ancak bu algının doğru olmadığını belirtti. Zira Darülhikmet'in faaliyetlerine ve yayınlarına bakıldığında esas uğraş alanının yeni bir toplumsal ahlâk inşa etmek olduğu görülmektedir. Darülhikmet-i İslamiye'nin gündeminde din, kelamî tartışmalardan ziyade toplumsal ve ahlâki boyutuyla yer almaktadır. Polat'a göre Darülhikmet'in gündemindeki temel soru şudur: "toplumsal ahlâki/nizamı nasıl kuracağız?" Darülhikmet'in bu soru çerçevesinde esas itibari ile iki ayaklı bir politika geliştirdiğini görmekteyiz: I. Ulema (Elmalılı Hamdi Efendi, Mustafa Sabri Efendi, Said Nursi gibi âlimler), edipler ve fikir adamlarından (mesela Mehmet Akif, Ömer Ferid Kam) oluşan üyelerin Cuma namazlarında vaazlar vermesi sağlandı. Bunun yanısıra tesettür, alkol gibi toplumsal boyutları ön plana çıkan meselelere dair görüş ve telkinlerini aktardığı beyannameler neşretti. II. Bu hedefler doğrultusunda matbuat üzerinde bir denetim mekanizması kurmak, basında yer alan toplumsal ve dinî/ahlakî değerlere aykırılık içerdiği düşünülen yayınlar denetlendi.

Ayşe Polat; yukarıda zikredilen ikinci madde çerçevesinde bir örnek olayı, Celal Nuri'nin [İleri] gazete tefrika olarak neşredilirken yayından kaldırılan *Tacire-i Facire* romanını, bu roman üzerinden Celal Nuri'nin fikriyatını, toplumsal cinsiyet meselesini, "ahlâkiliğin" sınırlarının neler olduğu sorularını ele alarak sunumunu tamamladı.

“

2003 İstanbul saldırıları, 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde, Türkiye'nin İstanbul şehrindeki dört farklı noktada, bomba yüklü ikişer kamyonetin infilak ettirilmesiyle gerçekleştirilen bir dizi intihar saldırısı.

”

113

TAM

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

BİR KİTAP BİR YAZAR - 67
26 Mart 2016

Sema Küçükaliöglü Özkılıç

1894 Depremi ve İstanbul

Değerlendirme: Eşref Kalender

Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde düzenlenen *Bir Kitap Bir Yazar* programının altmış yedinci ayağında Sema Küçükaliöglü Özkılıç'ı misafir ettik. Program çerçevesinde Özkılıç ile Ali Akyıldız nezaretinde hazırlanarak 2011 senesinde yazdığı "1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri)" başlıklı doktora tezinden hareketle yayınladığı, *1894 İstanbul Depremi ve İstanbul* kitabını tartıştık.

Özkılıç, kitabın temel kaynaklarının Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ni, devrin yerli ve yabancı matbuatı, hatıratlar ve ikincil literatürü taramak sureti ile elde ettiği verilerden müteşekkil olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan Özkılıç'ın eseri, depremin kamuoyunda oluşturduğu tepkileri, matbuattaki akisleri, devletin deprem olgusuna yaklaşımı, depremin yol açtığı hasar ve deprem sonrası imar faaliyetlerini ortaya koyması hasebiyle alanında yapılmış en mufassal ciddi çalışmaların başında yer alıyor. Bu çerçevede çok yoğun kaynak taramalarının ardından hazırlanan ve kitabın sonuna ayrıca eklenen "1894 Depremi'nde Hasar Gören Yerleri Gösteren Envanter" başlıklı listenin araştırmacılar için yegâne kaynak olduğunu hatırlatmakta fayda var.

Kitabında deprem ve sonrasını detaylı bir şekilde ele alan Özkılıç'ın sunumunda öne çıkan hususları şu şekilde özetlemek mümkün: 28 Haziran 1310/10 Temmuz 1894'te öğlen vakti sularında meydana gelen, Gümülcine'den Ankara'ya kadar çok geniş bir alanda hissedilen İstanbul depreminin gündüz saatlerinde vuku bulması, büyük can kayıpları yaşanmasının önünü alırken büyük bir panik havası oluşmasının da önünü açtı. Bir yandan sağlıksız veri akışı, bir yandan matbuat sütunları bu panik havasını beslerken Saray'ın bu çerçevede aldığı bir takım önlemler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda öncelikle basın üzerinde özellikle depreme dair haberler üzerinde bir yayın kontrolü getirilmiş ve "tedhiş-i ezhan"a sebebiyet verecek metinlerin neşredilmesine mani olunmuştu. İkinci olarak deprem ve sonrasında yapılacaklara dair çeşitli raporların hazırlanması istenmişti. Depreme dair sunulan ilk resmî rapor bu mesele etrafında İstanbul'a davet edilen Atina Rasathanesi Müdürü Egnitis tarafından 15 Ağustos'ta hazırlanmıştı. Öte yandan Halil Edhem Bey tarafından hazırlanan *Hareket-i Arza Dair Bir Kaç Söz* risalesi ise Egnitis'in hazırladığı raporun dışında bilimsel kriterleri haiz az sayıda metinden birisi idi. Bununla beraber deprem münasebeti ile hazırlanan raporlar bunlardan ibaret değildir. Bunun dışında özellikle halkı teskin etmeye dönük olarak hazırlanmış başka raporlar da vardı. Örneğin, depremden birkaç gün sonra Luis Sabuncu tarafından hazırlanan

114

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

rapor daha ziyade panik havasını dağıtmak amacı ile yazılmıştı. Sabuncu, raporunda depremin İstanbul depremi değil, Bursa depremi olduğunu iddia etmiş, İstanbul halkının endişelenmemesi gerektiğini belirtmişti. Keza Meclis-i Ayan üyelerinden Logofet Bey'in tarih boyunca İstanbul depremleri üzerine yazdığı metin de artık İstanbul'da bir deprem olmayacağı temennisi ile bitiyor, halkın endişelenmesine mahal olmadığını vurgulamaya çalışıyordu.

Deprem sonrasında hazırlanan bu raporlar dışında "efkâr-ı umumiyeyi teskin" için matbuat sütunlarından istifade edilmiş, gazetelerde tehlikeli evrelerin geride bırakıldığını ortaya koyan yazılar yayınlanmıştı. Diğer taraftan namaz vakitleri dışında ezanlar, dualar okutulması, *Buhari-i Şerif* hatimleri, Kabe'de depremzedeler için dualar yaptırmak suretiyle halkın hissiyatı müsbet anlamda yönlendirilmeye çalışılmıştı.

Depremden sonra hem maddî hasarları tesbit ve tamir etmek hem de bundan kaynaklanan sosyal problemleri çözmek amacı ile çeşitli kurulların oluştuğunu görmekteyiz. Bu bağlamda imar meselesi ile alâkalı olmak üzere, Şehremaneti meclisi üyelerinden oluşan bir *İnşaat-ı Fenniye* ve mimarlardan müteşekkil bir *Heyet-i Fenniye* komisyonu kuruluyor. Bunlar depremden hasar gören binaların kondisyonlarına bakarak yıkılması yahut tamiri konusunda kararlar veriyorlar. Sosyal problemler için ise öncelikle daha önce kolera salgını sırasında kurulmuş olan "İane-i Hastagân" komisyonu tekrar aktif olarak çalışmaya başlıyor. Bir süre sonra ise bu komisyon yerini Sultan Abdülhamid'in başkanlığında "İane-i Musâbîn" komisyonuna bırakıyor. Şehremininin ikinci başkanı olduğu ve Şûrâ-yı Devlet, maliye, adliye, şehremaneti ve Osmanlı Bankası'nın yanısıra gayrimüslim cemaat temsilcilerinin de bulunduğu bu komisyon esas itibarıyla toplanacak yardımları organize etmek üzere kurulmuştu. Komisyon ayrıca, yardımları teşvik için Hareket-i Arz* madalyaları bastırmıştı. Özkılıç oluşturulan bu yardım sandıkları ile ilgili olarak şu hususun da altını çizdi: II. Abdülhamid yurt dışından gelen bağışları kabul etmiş ancak "devletin haysiyetini muhafaza etmek" gayesiyle, gelen bütün taleplere rağmen yurt dışında iane/yardım sandığı açılmasına müsaade etmemişti.

1894 İstanbul depreminin somut ve en kalıcı neticelerinden birisi olarak rasathaneninin deprem şubesinin kurulmuş olmasını ifade eden Özkılıç, bu amaçla İtalya'dan sismograf getirtildiğini, İtalyan sismolog Agamennone'nin bugün İstiklal Caddesi'nde İsveç Konsolosluğu'nun hemen yanında Rasathane-i Amire zelzele/deprem şubesini kurduğunu, ancak buranın gürültülü olduğu gerekçesi ile daha sonra bu

* Daha önce isme özel olarak hazırlanan bu tür madalyalar ilk defa bu dönemde standart şekilde basılmaya başlanmış; 10 liraya kadar olan bağışlar için bakır, 10-50 lira arası bağışlar için gümüş, 50 lira üzerindeki bağışlar için altın madalyalar hazırlanmıştı.

“

Deprem sonrasında hazırlanan bu raporlar dışında "efkâr-ı umumiyeyi teskin" için matbuat sütunlarından istifade edilmiş, gazetelerde tehlikeli evrelerin geride bırakıldığını ortaya koyan yazılar yayınlanmıştı. Diğer taraftan namaz vakitleri dışında ezanlar, dualar okutulması, *Buhari-i Şerif* hatimleri, Kabe'de depremzedeler için dualar yaptırmak suretiyle halkın hissiyatı müsbet anlamda yönlendirilmeye çalışılmıştı.

”

115

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

yapının Taşkılla civarına taşındığını belirtti. Rasathane-i Amire'nin bugünkü yerine (Kandilli) taşınması ise, 1911 yılında gerçekleşmiştir.

İane komisyonunun raporları ile arşiv belgeleri ve matbuat üzerinden bir hasar tespiti listesi yapan Özçelik, ulaştığı veriler çerçevesinde deprem sonrasında meydana gelen hasara ilişkin şu rakamları paylaştı: 161 kişi hayatını kaybetmiş, 378 kişi yaralanmış ve 3703 kişi evsiz kalmıştı. 10.171'i birinci derece hasarlı olmak üzere 20.969 binada ise hasar meydana gelmişti.

T. Elvan Altan

Celal Esad Arseven ve Şehircilik'i

Değerlendiren: Betül Sezgin

Türkiye Araştırmaları Merkezi *Tarih Okumaları* programını bu yıl *Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları*'na ayırdı. Serinin ikinci oturumunda T. Elvan Altan, Celal Esad Arseven (1876-1971) ve *Şehircilik* (1937) kitabı üzerine bir sunum gerçekleştirdi.

Altan, yazıldığı dönemde ders kitabı olarak okutulan *Şehircilik* kitabının birinci kısmında Arseven'in şehir ve şehirciliği tanımlamaya çalışmasının önemini vurgulayarak sunumuna başladı. Zira şehirciliği tanımlamaya çalışması, kitabın öğretici olma tarafı dışında, dönemin şehircilik anlayışına karşı geliştirilmiş bir taktik olarak okuma yapmayı mümkün kılmaktadır. Arseven'e göre şehircilik her şeyden önce bir ilimdir. Şehircilik ilmi ile yaratılacak şehirlerin mantıkî ve akîl olması gerekir. Bunun yanında şehirler güzel de olmalıdır. Bu bakımdan şehirci yalnız mimar ve mühendis değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve sîhî bilgilere sahip, sanatkâr bir âlim olmalıdır.

Arseven, kitabın ikinci kısmında şehirlerin planlanmasında gerekli olabilecek belgeleri sunmuştur. Sunduğu belgelerde mimar ve mühendisin, âlim ve artist olarak çalışmasını beklemekte ve şehircilik ilminin kapsamının çok yönlü olduğuna işaret etmektedir. Elvan Altan'a göre bu kısımda dikkati çeken nokta, şehirciliğin belediyeçilik işlerinden ayrı olmasının vurgulanması, Arseven'in şehirciliğin "belediyeçilik" anlamında kullanılmasını eleştirmesidir. Arseven'e göre belediyeçilik, mimarının daha idari ve mâli boyutunu içerir, şehircilik ise daha kapsamlı bir alandır.

Altan'a göre kitabın kapsadığı konulara genel olarak bakıldığında Arseven'in şehircilik ilminin kapsamına aldığı sanatsal ve bilimsel başlıklar görülebilir. Arseven; şehirciliği, nakil vasıtaları, yürüyüş hareketleri gibi konulara ve şehir mühendisliği olarak tanımladığı bir alana odakladığı kısımlarda şehir planlamasına temel teşkil

TARİH OKUMALARI - 103
Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları - 2
16 Ocak 2016

116

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

edecek teknik veriler sunmuştur. Öte yandan mevzuata dair de bir bölüm ayırarak konu ile irtibatlı kanun ve nizamnameleri de tartışmaya açmıştır. 1930'lu yıllarda çıkarılan Belediye Kanunu, Umumi Hıfz-ı'ssıhha Kanunu ile Yapı ve Yollar Kanunu; Arseven'in bu çerçevede değerlendirdiği, tartışmaya açtığı temel hukuki metinleri teşkil etmektedir. Arseven, "Muhtelif memleketlerde ilgili kanunları kurmak ve tatbik etmek için büyük salâhiyetli şehircilik komisyonları teşkil edilmiştir. Keza bu komisyonların yanında şehrin antikitelelerini koruyan ve şehrin güzelliği ile uğraşan komisyonlar da kurulmuştur." vurgusuyla kanunî çerçevenin ötesine geçmiş, şehirleri teknik verilerin dışında sanatsal açıdan da tanımlayan oluşumların gereğine dikkat çekerek bu noktadaki eksikliği vurgulamıştır.

Arseven'in şehir planlarının tatbikinde mâli ve idari işlere odaklandığı kısım, kitabın sonunda kısa bir bölümü teşkil etmektedir. Altan, Arseven'in şehircilik anlayışını belediyecilik işlerinin üzerine çıkarma yönündeki uğraşlarının burada da görülebileceğini söyledi. Arseven, *Şehircilik* kitabının büyük bir kısmında "bölgeler, yollar, meydanlar, abide ve heykeller, eğlence yerleri, binalar ve yapı adaları" başlıkları altında temel olarak şehirlerin yapılanması, tasarlanması konusunu incelemiştir. "Yapılı çevre nasıl tasarlanabilir?" sorusu üzerine çalıştığı kısımlarda, Camillo Sitte'ye başvurmuştur. Sitte, 19. yüzyıl başında geliştirdiği şehircilik kuramı ile sanayi kenti ve sanayi kentinin sorunlarını çözmek amacıyla, yüzyıl boyunca geliştirilen uygulamalara eleştiriler getirmiş; şehir planlamalarında eski kent dokularının model alınması, sanayi öncesi kentlere bakılması gerektiği üzerinde durmuştur. Sitte, sanayi kentlerinin sorunlarına çözüm olarak getirilen, keskin geometri ile şekillenen yollar sistemi ya da çevrelerindeki doku temizlenerek ortaya çıkan anıtsal yapılar gibi modern kent imgesi uygulamalarını eleştirmiş, bunun yerine sanayi öncesi kent yapılanmasını önererek estetik vurgusu yapmıştır. Altan'a göre Sitte'nin sanatsal ve estetik şehir yaklaşımını Arseven de kendi şehircilik anlayışına uygulamaya çalışmıştır. Arseven kitabı boyunca Sitte gibi eski şehirlere atıfta bulunmuştur. Şehirlerin genel biçimlenmesinde yolların, meydanların şekillenmesinde, abide ve heykellerin yerleştirilmesinde binaların hem birbirleriyle hem yollar hem de meydanlarla ilişkisini belirleyen özellikleri eski kentlerden örneklerle sunmuş, şehir planlamasının estetik yönünü öne çıkarmaya çalışmıştır.

Arseven'in Sitte'nin yanısıra başvurduğu diğer bir isim ise modern mimarlığın önemli temsilcilerinden Le Corbusier olmuştur. Le Corbusier'in şehircilik yaklaşımında kaotikleşen şehir ortamına düzen ve işlevsellik getirmek gibi bir anlayış vardır. Le Corbusier yeni şehir önerisinde yoğun kaotik bir şehir yapısı yerine, binaların daha seyrek yerleştiği ve yeşilin daha yoğun olduğu yapılar manzumesi düşüncesini getirmiştir. Altan, Arseven'in kitabında bunlardan da bahsettiğini ama *Sitte'vânî*

“

Arseven, şehirciliği, mantıklı ve akli olduğu kadar "güzel şehirler planlaması" olarak görmüştür.

”

117

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

estetik yapıyı daha çok tercih ettiğinin görülebileceğini, bu şekilde de Arseven'in güzel şehir biçimlenmesinden yana olduğunu söyledi.

Altan'a göre Arseven'in *Şehircilik* kitabı döneminin şehircilik anlayışı ve uygulamalarını eleştiren ve dönüştürmeyi hedefleyen bir eser olarak yorumlanabilir. Arseven'in kitabı boyunca anlattığı "şehircilik" anlayışındaki çok yönlü konuları, belediye işlerinin idari, mâli ve teknik boyutlarıyla sınırlı kalan şehircilik anlayışının ötesine geçmiştir. Şehirciliği, mantıkî ve akfî olduğu kadar "güzel şehirler planlaması" olarak görmüştür. Bu şehircilik anlayışının Arseven'de ideolojik bir temeli de vardır. Bu ideolojik temel "milli yükseliş" kavramı, milletin muasır medeniyet seviyesine erişmesi olarak tanımlandığı bilinen Cumhuriyet hedefidir. Burada belirleyici olan, gelişen şehirlerin medeniyeti getireceği düşüncesidir. Böylece Arseven şehirciliği "milli ve medeni" bir kimlikle ilişkilendirmiştir. Bu ilişkiyi kuran Arseven, kitabında Cumhuriyet döneminin ideolojisiyle alâkalı bu iki kavrama dayanan gerekçelendirme sunmuştur: "Hiçbir yolda Garp ülkelerinden geri kalmak istemeyen cumhuriyetimiz de kendi güzel sanat akademisinde ve mühendislik mektebinde açtığı şehircilik derslerinde vatana lüzûmu olan şehircileri yetiştirmeye çalışmaktadır. İşte ben de bu kitabı yazmakla bana düşen ödevi yapmış oluyorum."

Altan, Arseven'in *Türk Sanatı*(1928) ve *Yeni Mimari*(1931) çalışmalarından da kısaca bahsettikten sonra katılımcıların sorularına cevap vererek sunumunu bitirdi.

TARİH OKUMALARI - 103
30 Ocak 2016

Namık Günay Erkal

Osman Nuri Ergin ve Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkışafı

Değerlendirme: Kasım Ocak

Türkiye Araştırma Merkezi'nin birincil tarih kaynaklarının okunması ve tartışılması için düzenlediği *Tarih Okumaları'nın Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları* alt başlıklı toplantı serisinin üçüncü programı, İstanbul tarihi açısından eserleriyle literatürde önemli bir yere sahip olan Osman Nuri Ergin'in şehir tarihi yazıcılığının ilk örneği olarak görülen *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı* adlı eseri üzerine yapıldı. Programda ODTÜ Mimarlık bölümünden Doç Dr. Namık Günay Erkal tarafından Osman Nuri Ergin ve kitabı üzerine bir sunum gerçekleştirildi.

Bizans Dönemi İstanbul kent mimarisi ve Haliç surları ile deniz arasında kalan mimari eserler üzerine çalışmalar yaparak yüksek lisans ve doktora çalışmalarını

118

TAM

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

tamamlayan Erkal, Osmanlı İstanbul'unu çalışıp Osman Nuri Ergin'in *Mecelle-i Umur-ı Belediye'sini* kaynak olarak kullanmamanın mümkün olmadığını belirterek sözlerine başladı. Ardından Osman Nuri Bey hakkında bazı bilgiler aktararak eserin incelenmesine geçti.

Özgün bir şahsiyet olan Osman Nuri Bey'i farklı şekillerde tanımlamak mümkün. Erkal'a göre; belediye arşivini düzenleyen ve eserlerinde binlerce özgün belgeyi kaynak olarak yayınlayan bir arşivci, Batı ve Batı dışı yerel yönetimlerin kurum ve tarihçelerini genel kaynakların üzerinden Türkçe'de ilk defa derleyen bir ansiklopedist, kendi döneminin belediyeçilik olaylarını birebir anlattığı için bir dönem yazarı, vak'anüvis ve son olarak Cumhuriyet döneminin ilk özgün kentsel kuramını sunan bir şehir kuramcısı olarak niteleyebiliriz Osman Nuri Bey'i.

Mecelle-i Umur-ı Belediye'sinin ilk cildinde Batı ve İslam dünyasında belediyenin ortaya çıkışı incelenmiş, buna karşın *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı*nda yalnızca Türk belediyeçiliğinin Osmanlı kısmıyla iktifa edileceği belirtilmiştir. Bu bakımdan *Mecelle'sinin* ilk cildi ile *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı* arasında bir bağlantı kurmak mümkündür. *Mecelle'de* Osman Nuri Bey, ideal belediyenin Antik Yunan ve Roma'da gelişim gösterdiği şekliyle diğer yönetim organlarından bağımsız bir yerel yönetim birimi olduğunu belirtir. Tarihsel olarak belediye gücünü merkezi idare lehine yitirirse, yani merkezileşirse şehir olgusu ve medeniyet gerileyecektir. Roma'nın çöküşü öncesi yaşanan merkezileşme, şehir medeniyetini yok etmiştir. Fransız Devrimi'ni takiben modern belediyenin merkeze bağlanmasını eleştiren Osman Nuri Bey'in görüşleri, şehir planlamasında merkez ve yerel arasındaki yetki ve çatışmalar açısından bugün de tartışılacak önemli düşüncelerdir.

Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı isimli eser Osman Nuri Bey'in İstanbul Üniversitesi İktisadiyat ve İktisadiyat Enstitüsü'nde verdiği iki konferansın genişletilmiş hâliinden meydana geliyor. Üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde "Şehircilikte Ferdiyet Sistemi", ikinci bölümünde "Türkiye'de Azlıkların İdare Tarzı: Patrikhane İmtiyazı" ve son bölümde "Şehircilikte Cemiyet Sistemi" konuları incelenmiş. Eserin geneline bakıldığında dinleyicilere hitap edildiği anlaşılabilir. İstanbul imar planını yapacak olan Henri Prost'un İstanbul'a geldiği yıl düzenlenen konferanslarda Osman Nuri'nin yukarıda zikredilen dört farklı tarafını da görmek mümkün.

Eserin giriş kısmında Türk şehircilik tarihi Tanzimat öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılmış; Tanzimat öncesine ferdiyet (Müslümanlar) ve cemaat (azınlıklar), Tanzimat sonrasına ise cemiyet sistemi denmiştir. Eserin hemen

“

Osman Nuri Ergin'in *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı* adlı eserinin, ömrünü şehirciliğe adanmış birinin ağzından dönemin hususiyetlerini anlamak ve belediyeçiliğin tarihini incelemek için çok önemli bir eser olduğunu söyleyebiliriz.

”

119

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

başında dikkati çeken bir diğer husus ise *Şehirciliğin Tarihi* başlıklı eserde belediyeçiliğin tarihinin anlatılmasıdır. Belediyeçilik ve şehircilik Osman Nuri Bey'in bakış açısıyla aynı anlama gelmektedir.

İlk bölümde, Tanzimat öncesi belediye işlerini üzerine almayan hükümetin Müslümanlar söz konusu olduğunda bu işleri fertlere gördürdüğü, birçok örnekle bugün belediyenin görmesini beklediğimiz hizmetlerin fertler tarafından karşılandığı anlatılır. Ergin'e göre ferdiyetin eseri olan "imaret" kavramı Yunanlıların *site* ve Arapların *medinesi* ile aynı anlama gelmektedir. Bu mefhumların anlamlarını ve imaret mefhumunu uzun bir şekilde açıklayan Osman Nuri Bey şu soruyu sorar: "Şu tarihi izahatı dinledikten sonra Türkler imarcı değildir diyenleri göğsünüz kabarak reddetmez misiniz?" Ferdiyetin usulü olarak vakıf sisteminin özelliklerinden ve vakıfların hükümetleştirilmesinden de yine ilk bölümde bahsedilmiştir. Bugünkü belediye hizmetlerini yapan tek memur olan kadı ve kadılık sisteminin incelenmesi ile ilk bölüm son bulmuştur. Bu bölümde dönemin şahitlikleri ve ferdi müesseselerin bozulduğu Osman Nuri Bey'in söylediklerinden takip edilebilir.

İkinci bölümde 'Az'lıkların dinî ve idarî merkezlerinden patrikhane imtiyazı ele alınmaktadır. Bu sistem, Batı'daki komün kavramına benzeyen Osmanlı'ya özgü bir yönetim tarzıdır. Osman Nuri Bey bu sistemi anlattıktan sonra "Bu hükümet içinde hükümet değil de nedir?" diyerek tepkisini gösterir ve Fatih'in tarihe karışmış olan komün idaresini patrikhane ile dirilttiğini söyleyerek eleştirir.

Son bölümde cemiyet sistemine geçişte bir basamak teşkil eden cami, cemaat ve imamdan bahsedilir. İmamlar dini işlerin yanı sıra birtakım idari işleri de görmekle vazifeli kılınmışlardı. Doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve nakl-i mekân kayıtlarının tutulması, ahlâk zabıtalığı gibi işleri ile imamlar adeta mahallenin sulh hâkimi gibiydiler. Muhtarlar ve ihtiyar heyetlerinin ortaya çıkmasıyla imamlar bu görevlerini muhtarlara devrettiler. Kitap, Batı tarzı belediye teşkilatının ilk belediye kanunu üzerinden incelenmesiyle son buluyor.

Günay Erkal'ın kitapla ilgili değerlendirmelerinin ardından katılımcıların soru ve katkıları ile program daha zengin bir muhtevaya bürünerek nihayete erdi. Osman Nuri Ergin'in *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı* adlı eserinin, ömrünü şehirciliğe adanmış birinin ağzından dönemin hususiyetlerini anlamak ve belediyeçiliğin tarihini incelemek için çok önemli bir eser olduğunu söyleyebiliriz. Kendi sözleri ile bitirirsek, sözlerini sonuna kadar dinlerseniz "göreceksiniz ki bizim de ilim âleminde hatta iftihar ile ortaya atılacak güzel ve faydalı beledî usullerimiz varmış."

Nuran Zeren Gülersoy

Bir Kenti Planlamak: Kemal Ahmet Arû'da Kent Düşüncesi

Değerlendirme: Ahmet Baş

Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin *Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları* kapsamında, Kemal Ahmet Arû ve kendisinin şehirciliğine dair program, bilim adamının son doktora öğrencilerinden İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy'un katılımıyla gerçekleştirildi. Programda, Prof. Gülersoy, Prof. Dr. Kemal Ahmet Arû'nun çocukluk yıllarından son dönemlerine kadar hayatını, eğitim çalışmaları, iş tecrübelerini belgeler ve görseller eşliğinde katılımcılara anlattı.

2012 yılı Kemal Ahmet Arû'nun 100. doğum yıldönümü olması hasebiyle ve kendisinin Türkiye'de şehircilik alanının kuruluşunda büyük katkıların olmasından dolayı UNESCO tarafından uluslararası alanda kutlanma kararı alınmış, UNESCO tarafından alınan kararda "Kemal Ahmet Arû'nun bütün dünya mimarları ve şehircileri için bir referans olduğu" belirtilmiştir.

Kemal Ahmet Arû'nun farklı alanlarda çeşitli konuları içeren çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bunlar; *Türk Hamamları* (1941), *İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupası'nda Mesken Problemi* (1950), *Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları ve Tersim Esasları Hakkında Teklifler* (1955), *Yayalar ve Taşıtlar: Şehir Dokusunda Yeni Ulaştırma Düzenleri* (1965), *Türk Kenti* (1998) ve *Kemal Ahmet Arû: Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı* (2001) isimleriyle yayınlanan eserlerdir. Prof. Arû'nun bütün eserleri, 2012'den beri kendi adıyla hazırlanan internet sitesinde yer almaktadır. (<http://www.kemalahmetaru.itu.edu.tr/>)

Lisedeyken geometri dersi hocası Membori'nin dikkatini çeken Kemal Ahmet Arû, hocasının tavsiyesiyle mimarlığı seçer. Mimarlık bölümünde Prof. Eğli'nin derslerinden aldığı zevk, kendisini şehircilik konularına yöneltmiştir. Akademiden sonra ressam ve heykeltıraş Günseli Hanım'la 1938'de evlenmiştir.

Türk Hamamları Etüdü Arû'nun ilk yayınıdır. Bu çalışma doğrudan şehircilikle ilgili olmamakla birlikte, Kemal Ahmet Arû'nun detaylı, geniş kapsamlı, sistematik yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir. 1941 tarihinde doçentlik sınavında savunulmuştur. Kendi döneminde konuyla ilgili yeterli Türkçe kaynak olmadığı için (çoğunlukla Almanca) yabancı kaynaklardan bulduğu bilgilerle bu eseri hazırlamıştır.

TARİH OKUMALARI - 105
Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tartışmaları - 4
19 Mart 2016

121

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

1943'te Bina Kürsüsü'ne doçent olarak tayin edilmiştir. Henüz şehircilik bilimi tam olarak müstakil bir kimlik kazanmamıştır. Prof. Holzmeister'le birlikte derslere ve projelere girmeye başlamıştır. Arû, İngilizce ve Almanca bildiği için II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye gelen yabancı hocalara tercümanlık yapmıştır; çok yönlü yetişmesinde bunun büyük katkısı olduğunu belirtmiştir. 1944 yılında Emin Onat'ın da talebiyle Prof. Oelsner'le birlikte şehircilik çalışmalarına görevlendirilir. Kemal Ahmet Arû'nun şehirciliğe yönelmesi esasen bu dönemde olmuştur.

Kemal Ahmet Arû'yu sadece yayınlarıyla değil, uygulama çalışmalarıyla da şehirciliğe ve Türkiye'nin planlanmasına yön veren bir karakter olarak görmekteyiz. Arû'nun ilk uygulamaları Hasanoğlan Köy Enstitüsüne ait birincilik mükâfatını aldığı çalışmada bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de yedi coğrafi bölgeye 21 köy enstitüsü kurulması çalışmasında da yer almıştır.

1944'te İller Bankası'nın kurulmasından sonra imar planlarının hazırlanmasının diplomalı mimar-mühendislerin sorumluluğuna verilmesiyle birlikte 1945'ten sonra Arû'nun, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki il ve ilçelere yönelik hazırlamış olduğu imar planları görülmektedir. Arû, alt ölçekten üst ölçeğe kadar planların farklı görünüşlerini çizerek Türkiye'deki şehircilik çalışmalarında öncülük etmiştir. Arû'nun bir diğer katkısı, yerel dokuyla planı birleştirmeye çalışmasıdır. Mesela Kars için yaptığı planda geleneksel Kars evinden yola çıkarak onu çağa taşımakta ve planı bu değerler üzerine inşa etmektedir. Bu planlarda Arû öncelikle bölgeyi malzeme, teknik ve tasarım açısından analiz etmekte, buna uygun yapı grupları önermektedir.

Kemal Ahmet Arû, Alman hocaların özellikle Oelsner'in de etkisiyle planlarında kademelenmeyi uygulamaktadır. Ulaşım ve yerleşim kademelenmesine dikkat eden Arû, yolların birbirleriyle olan ilişkileri ve yerleşimler arasındaki nüfus dağılımlarını belli bir hiyerarşiye göre tasarlamaktadır. Bu noktada batıda gelişen şehircilik etkisi Arû'nun çalışmalarında da görülmektedir. Bahçe-şehir uygulamaları Levent'te uygulanmıştır. Ayrıca hazırladığı plan çalışmalarında da bu etkiler görülmektedir.

1950'li yıllarda yurtdışında bulunduğu dönemde, Türkiye'deki konut ihtiyacının artmasına muvazi olarak, hocaları kendisini konut araştırmaları yapmaya yönlendirmiştir. Bu çerçevede *II. Dünya Savaşından Sonra Garp Avrupası'nda Mesken Telakkisi* isimli kitabını hazırlamıştır. Bu eserinde Arû meskene dair; finansman, mimari çözümler nasıl olur, lojmanların gelir masrafları nasıl karşılanır, kira problemi, amme teşekkülleri nasıl olabilir gibi sorulara cevaplar aramaktadır. Yurtdışına yaptığı seyahatlerle birlikte bol miktarda doküman ve kaynak elde

eden Arû, bunları eserinde kullanmış ve farklı ülkelerdeki uygulamaları karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Yaptığı bu incelemeler Türkiye'deki uygulamalarına (Levent, Koşuyolu gibi) temeller oluşturmuştur.

İzmir için Gündüz Özdeş'le birlikte hazırladığı plan uluslararası bir yarışmada, uluslararası bir jürinin değerlendirmesiyle birinci seçilmiştir. Bu ödülün sonra Teknik Üniversite senatosu tarafından Üniversite Armağanı'yla ödüllendirilir. Kemal Ahmet Arû'nun meslek uygulamaları içinde adını en çok duyurduğu uygulamalardan birisi Levent projesidir. İstanbul'un konut ihtiyacını esas alarak Emlak Toplu Konut Kredileriyle birlikte ilk uygulamaya 1947 yılında başlamıştır ve ilk etap 1950 yılında bitirilmiştir. 1. ve 4. Levent olarak bilinen kısımları Kemal Ahmet Arû ve Rebii Gorbon birlikte yapmışlardır. Uygulamalar, bahçe-şehir niteliğinde bahçeli 2-3 katlı binalardan oluşmaktadır. Ucuz konut sağlamak çerçevesinde modern şehircilik kurallarının uygulandığı bir proje olarak öne çıkan Levent uygulaması sonrasında artan taleple birlikte muhit, üst sınıfın ikamet ettiği bir bölge olmuştur.

Arû'nun ikinci önemli konut uygulaması, 1951-1954 yılları arasında yapılan Koşuyolu projesidir. Bu konut projesi de düşük ve orta gelir grubuna mensup kişiler için yapılmıştır. Levent ve Koşuyolu projelerindeki konutlar Emlak Bankası aracılığıyla satılmıştır. Arû'nun diğer bir önemli uygulama çalışması da üniversiteler için hazırladığı kampüs projeleridir. Mesela Erzurum Atatürk Üniversitesi, Diyarbakır Dicle Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi için çizdiği projeler bunlardan birkaçıdır.

Kemal Ahmet Arû imar planları hazırlamış, hazırlanan planların ötesine geçerek şehircilik alanında çalışacak ve plan uygulamaları yapacak şehir plancısı ve mimarlara yönelik *Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları* adlı bir eser hazırlayarak ilk imar planı standartlarını koymuştur.

Prof. Arû 1960 darbesinden sonra 147'ler grubu olarak bilinen akademisyenler içerisinde yer almıştır. Yurtdışında faaliyetlerine devam edebilmek için Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde 2 yıl misafir hoca olarak bulunmuştur. Bu süre zarfında Türk şehir dokularına yönelik çalışmalar yapmış ve bir sergi hazırlamıştır. 1998 yılında yayımlanan *Türk Kenti* kitabının taslakları bu dönemde oluşturulmuştur. Aynı dönemde trafik problemine yönelik *Yayalar ve Taşıtlar* isimli çalışmasını hazırlamış ve Türkiye'de özellikle İstanbul'da artmakta olan trafik problemine karşı çözüm önerileri sunmuştur. Bu çalışmasında ayrıca yayalaştırılması gereken güzergâhlar hakkında da etütler yapmıştır. 2 yıl sonra tekrar Türkiye'ye dönmüş ve üniversitede çalışmalarına devam etmiştir. Yurtdışında kaldığı sürede

“

Kemal Ahmet Arû'yu sadece yayınlarıyla değil, uygulama çalışmalarıyla da şehirciliğe ve Türkiye'nin planlanmasına yön veren bir karakter olarak görmektediriz.

”

123

TAM
Türkiye
Araştırmaları
Merkezi

gördüklerinin ve çalışmalarının, şehircilik eğitimi ve uygulamaları üzerinde büyük etkisi olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'ye döndükten sonra kamunun, üniversitesinin, yerel yönetimlerin içinde bulunduğu bir enstitü kurmak istemiş ve bu çerçevede *Şehircilik Konferansları* dizisi oluşturmuştur. Sonrasında akademi dışında Şehircilik Enstitüsü'nü kurmuştur. Enstitü, "Türkiye'de şehircilik alanında hem eğitim hem de uygulamalar nasıl gelişebilir?" sorusu çerçevesinde çalışmalar yapmıştır. Bu araştırmaları 1969-1981 yılları arasında bir dizi şekilde *Şehircilik Enstitüsü Dergisi*'nde yayınlanmıştır. 1981 yılında YÖK'ün kurulmasıyla birlikte enstitü kapanmış ve farklı isimlerde çalışma birimlerine dönüşmüştür.

1982 yılından sonra çalışmalarına 20 yıl kadar daha devam etmiştir. 1998 yılında Stuttgart'ta bulunduğu dönemde Türk şehirleri üzerine yapmış olduğu sergiyi güncelleyerek *Türk Kenti* isimli kitabını hazırlamıştır. Son olarak 2001 yılında otobiyografisini kaleme almıştır. 2005 yılında aramızdan ayrılan Arû'nun şehirciliğe getirdiği katkıları Gülersoy'un anlatımıyla dinlediğimiz program, soru ve cevap faslıyla noktalandı.

BİLİM VE SANAT VAKFI

2016 BAHAR DÖNEMİ SEMİNERLERİ LİSTESİ

GENEL GİRİŞ SEMİNERLERİ

1 Edebiyat, İdeoloji ve Siyaset Mustafa Özel

GİRİŞ SEMİNERLERİ

Küresel Araştırmalar Merkezi

1 Küresel Siyasetin Dinamikleri İsmail Yaylacı

Medeniyet Araştırmaları Merkezi

1 Klasik Sosyal Teori II Nurullah Ardıç

2 Modern Mimarlık Düşüncesi Alev Erkmen, Onur Şimşek, Yusuf Civelek

Sanat Araştırmaları Merkezi

1 Mimarlık ve Mekân Halil İbrahim Düzenli

Türkiye Araştırmaları Merkezi

1 Osmanlı-Türkiye Tarihi II:
Modern Dönem Tufan Buzpınar

2 Tarihçiliğe Giriş Ayşe Tek Başaran

TEMEL SEMİNERLER

Küresel Araştırmalar Merkezi

1 Küresel İktisadi Gelişmeler ve Türkiye A. Faruk Aysan, Lokman Gündüz

2 Milliyetçilik ve Etnik Siyaset Hüseyin Alptekin

3 Ortadoğu'da Mezhep ve Siyaset Mehmet Ali Büyükkara

4 Rusya Siyaseti Vügar İmanbeyli

5 Türkiye'de Sosyal Politikalar Mehmet Fatih Aysan

6 Uluslararası İlişkiler Teorileri Hasan Basri Yalçın

Medeniyet Araştırmaları Merkezi

1 Çağdaş Felsefede Dile Dönüş Ahmet Ayhan Çitil

2 Geç İnan Felsefesi ve Molla Sadra Sümeyye Parıldar

3 İslam Düşüncesi ve Siyaset: Fıkıh, Tasavvuf, Hadis A. Taha İmamoglu, Özgür Kavak

4 Kelâm ve Tabiat Felsefesi: Râzî Öncesi ve Sonrası Eşref Altaş, Osman Demir

5 Sekülerleşme Tartışmaları Zübeyir Nişancı

Sanat Araştırmaları Merkezi

1 Şiir Sanatı M. Lütfi Şen

2 Sanata Alternatif Bakışlar	Ahmet Albayrak
3 Sinemanın Politikası, Politğin Sineması	Yusuf Ziya Gökçek
4 Sömürge ve Sonrası Edebiyatı	Nagihan Haliloğlu
5 Şehir Estetiğinin Felsefi Temelleri	Yaylagül C. Karataş
6 Türk Müziği Okumaları: Tanbûri Cemil Bey	Celâleddin Çelik

Türkiye Araştırmaları Merkezi

1 Cumhuriyet Dönemi Düşünce Akımları: İslamcılık	Yücel Bulut
2 Medreselerin Ortaya Çıkışı ve Kurumsallaşması	Harun Yılmaz
3 Osmanlı Afrikası	Hatice Uğur
4 Osmanlı Balkan Tarihi	Fatma Sel Turhan
5 Osmanlı Sosyal Tarihi	Betül İpşirli Arğıt
6 Osmanlı Şehirleri ve İstanbul	Yunus Uğur
7 Tarihte Kültürel Etkileşimler: Seyyahlar-Seyahatnâmeler	A. Sait Aykut
8 Türkiye'de Eğitim ve Kültürel Değişim	Ali Erken

OKUMA GRUPLARI

Küresel Araştırmalar Merkezi

1 Eleştirel Uluslararası İlişkiler Teorileri	İsmail Yaylıcı
2 İslam ve İktisat	A. Faruk Aysan, L. Gündüz
3 Uluslararası İlişkiler Teorileri	Hasan Basri Yalçın

Medeniyet Araştırmaları Merkezi

1 Antik Yunanca Okuma Grubu	Elif Tokay
2 Antropoloji Okuma Grubu	İshak Arslan
3 Eğitim Sosyolojisi Okuma Grubu	Alim Arlı
4 Kelâm ve Tabiat Felsefesi Okuma Grubu	Osman Demir
5 Hegel Okuma Grubu	V. Metin Demir
6 İslam Felsefesi Okuma Grubu	M. Cüneyt Kaya

Sanat Araştırmaları Merkezi

1 Klasik Türk Edebiyatı Okumaları I: Sâki-nâmeler	Turgay Şafak, Kadir Turgut
---	----------------------------

Türkiye Araştırmaları Merkezi

1 Çağdaş Türk Düşüncesi Tarihi	Coşkun Çakır, Yücel Bulut
2 Çocuk ve Pedagoji	Mehmet Teber
3 Osmanlı Çalışmaları: Dil ve Kaynaklar	Ö. Faruk Köse, Betül Sezgin
4 Osmanlı Diplomatiği: Maliye Kayıtları Okumaları	Baki Çakır
5 Osmanlı Diplomatiği: Sosyal ve İktisadi Tarihin Kaynakları	Fatma Şensoy, F. Samime İnceoğlu

6 Osmanlı Hukuk Düşüncesi (1300-1600) : Kavramlar, Metotlar, Perspektifler	Abdurrahman Atçıl
7 Selçuklu / Beylikler Tarihi ve Kaynakları	Fatih Bayram
8 Sosyoloji Okuma Grubu	Yücel Bulut

ATÖLYELER

Medeniyet Araştırmaları Merkezi

1 Türkiye'de Medya ve İletişim Çalışmaları Atölyesi II	Hediyeullah Aydeniz
--	---------------------

Sanat Araştırmaları Merkezi

1 Aruz Ölçüsü (Teori ve Pratik) Atölyesi	Kadir Turgut
2 Belgelerle Osmanlı'da Sinema Atölyesi	F. Samime İnceoğlu, Ayşe Yılmaz
3 Hayal Perdesi Sinema Topluluğu Atölyesi	Murat Pay
4 Müzik ve Toplum Atölyesi	Bilen Işıktaş, Sami Dural
5 Sinema Atölyesi: Film Bahane	Hasanali Yıldırım
6 Sinema Yazarlığı ve Editörlüğü Atölyesi	Celil Civan
7 Yazı İşliği	Hasanali Yıldırım, Nermin Tenekeci

Türkiye Araştırmaları Merkezi

1 19. Yüzyıl Hukuk ve Siyaset Atölyesi	Macit Kenanoğlu
2 Fetva Mecmuaları Neşir Grubu	Süleyman Kaya
3 Sözlü Tarih	Arzu Güldöşüren, Zeynep Altuntaş

Dîvân

DİSİPLİNLERARASI ÇALIŞMALAR DERGİSİ

Dîvân'ın 39. Sayısı her zaman olduğu gibi farklı disiplinlerden makalelerle ilgililerini bekliyor.

www.divandergisi.com

Vefa Cad. No. 41 34134 Fatih-İstanbul
Tel: 0212 528 22 22 • Faks: 0212 513 32 20
info@divandergisi.com

MUSTAFA ÖZEL KİTAPLIĞI

Tel 0212. 520 66 42
Faks 0212. 520 74 00
satis@kureyayinlari.com

facebook.com/kureyayinlari
twitter.com/kureyayinlari

www.kureyayinlari.com

BİLİM ÜRÜNLERİ
MİNE

30
yılı
**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

f bisavorgtr t bisavorgtr i bisavorgtr You bisavorgtv

Adres: Vefa Cd. No: 41 34134 Fatih/İstanbul

Telefon: 0 212 528 22 22 | Faks: 0 212 513 32 20

E-posta: bsv@bisav.org.tr